

ŠÉFREDAKTOR
ROBERT SCHUSTER
ÚVODNÍKY, KOMENTÁŘE
ZDENĚK ZBOŘIL
ODPOVĚDNÁ REDAKTORKA
MILENA STREJČKOVÁ
SEKRETÁŘKA REDAKCE
IRENA KREJČOVÁ
GRAFICKÝ NÁVRH PETR TĚŠÍNSKÝ
GRAFICKÁ ÚPRAVA MARIE VORLOVÁ
AUTOR OBÁLKY FILIP SOJKA
DISTRIBUCE DAGMAR ČERVINKOVÁ

REDAKČNÍ RADA:

PŘEDSEDA: OTTO PICK
VOJTĚCH BELLING, MILOŠ CALDA,
PETR DOSTÁL, MARTIN EHL,
JIŘÍ FÁREK, RADEK KHOL,
PETR KRATOCHVÍL, KAI-OLAF LANG,
KRISTINA LARISCHOVÁ,
PETR LEBEDA, PAVEL MÁŠA,
MILOŠ POJAR, PAVEL PŠEJA,
MICHAEL ROMANCOV,
JIŘÍ SCHNEIDER, PAVEL SVOBODA,
IVO ŠLOSARČÍK, JIŘÍ ŠTĚPÁNOVSKÝ,
FILIP TESAŘ, JOSEF VESELÝ,
TOMÁŠ VESELÝ, ZDENĚK ZBOŘIL

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele. Nevýžádané rukopisy redakce nevrací.

All rights reserved. Copyright under the International Copyright Convention. No part of this publication may be reproduced, stored in retrieval systems or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the International Politics editorial office. Reprints are available upon request. Reprints and permissions: Write to International Politics, Nerudova 3, 118 50 Praha 1.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50 Praha 1. Telefon 251 108 107; fax: 251 108 222; e-mailová adresa umvedo@iir.cz.
Objednávky a předplatné přijímá administrace redakce. Vychází měsíčně. Cena výtisku 39,50 Kč. Předplatné na rok činí 380 Kč, ve Slovenské republice 584,40 Sk.

Registrováno MK ČR E 5210

Tiskne Petr Dvořák – Tiskárna, Jeřábková 1302, 263 01 Dobříš.

Rozšiřuje redakce a další distributoři v drobném prodeji. Ve Slovenské republice rozšiřuje L. K. Permanent, s.r.o. P.P.4., 834 14 Bratislava 34, tel.: +421 244 453 711, fax.: +421 244 373 311, e-mail: Herslova@lkpermanent.sk. www.predplatne.cz. Informace o MP a ediční činnosti ÚMV na www.iir.cz

Podávání tlačovin povolené SsRP Banská Bystrica č. j. OPČ-3215/B-96 ze dne 12. 9. 1996.

ISSN 0543-7962

INDEX 46911

OBSAH 3/2006 ROČNÍK XXX

STR.

SVĚTOZOR	2
JAPONSKO V ČÍNSKÉM STÍNU / -zz-	3
JAPONSKO V ROCE 2006	
KOIZUMIHO DIVADLO ROKU 2005 ANEB HISTORICKÉ DRAMA O TŘECH DĚJSTVÍCH / Jan Sýkora	4
EKONOMIKA JAPONSKA: STRUKTURÁLNÍMI REFORMAMI K PŘEKONÁNÍ STAGNACE / Jiří Fárek	8
JAPONSKO-ČÍNSKÉ DUSNO / Rudolf Fürst	12
JAPONSKO A JEHO „NOVÁ ROLE“ V SEVEROVÝCHODNÍ ASIÍ: AGENDA AMERICKO-JAPONSKÉ ALIANCE / Linda Cozlová	15
EKONOMICKÝ OBZOR	
JAPONŠTÍ INVEŠTOŘI A ČESKÁ REPUBLIKA / Petr Zahradník	18
ROZHOVOR	
JAK INTERPRETOVAT VZESTUP ČÍNY?	20
ZEMĚMI SVĚTA	
MONGOLSKO: OD VELKÉ KOALICE K VLÁDĚ „NÁRODNÍ SOLIDARITY“ / Pavel Maškarinec	22
PARLAMENTNÉ VOĽBY V EGYPTĚ: HLASOVANIE V RÝŽII MUBARAKOVEJ VLÁDNUCEJ STRANY / Nataša Kubíková	25
(NE)OBYČEJNÁ ŽENA MÍŘÍ DO LA MONEDY / Jan Haisman	27
KANADSKÉ PARLAMENTNÉ VOĽBY 2006: MOCENSKÝ SÚBOJ LIBERÁLOV A KONZERVATÍVCOV / Michal Sviatko	30
PERSPEKTIVY MÍROVÉHO PROCESU NA SRÍ LANCE / Jan Filipický	32
DISKUSE: MÍSTO ČESKA VE SVĚTĚ	
KATOLICKÁ CÍRKEV V PROCESU SJEDNOCUJÍCÍ SE EVROPY / Václav Malý	36
VOLNÁ TRIBUNA	
KAMPAŇ PROTI GLOBALNÍ CHUDOBĚ V ČESKÉM PODÁNÍ / Martin Náprstek	37
JIŽNÍ VIETNAM PO PÁDU SAIGONU / Pavel Hlaváček	39
AMERICKÁ BEZPEČNOSTNÍ STRATEGIE PRO 21. STOLETÍ: BRUSEL NA KONCI SVĚTA? / Pavel Přikryl	40
RECENZE	
ČEKÁ NÁS 4. SVĚTOVÁ VÁLKA? / Jan Eichler	43

VYJDE V PŘÍŠTÍCH ČÍSLECH MP

*Perspektivy izraelsko-palestinského konfliktu ► Palestinské čekání na budoucnost
► Může umírněný islamismus respektovat pravidla pluralitní demokracie? ► Krvavé
diamanty: surovinové pozadí konfliktu v Sierra Leone ► Mezinárodní trestní soud –
reálně fungující instituce ► Nezávislost po gibraltarsku: střet nacionalismu v koutě
Evropy ► Zvláštní akcionářská práva – omezení pro volný pohyb kapitálu v Evropské
unii?*

1. – Polsko oznámilo, že nebude blokovat návrh dohody o režimu snížené sazby daně z přidané hodnoty v zemích Evropské unie, jak

dosud avizovalo.

1. – americký prezident George W. Bush v Poselství o stavu Unie uvedl, že Spojené státy stáhnou své jednotky z Iráku, až bude bagdácká vláda schopna udržet klid v zemi. Apeloval na politiky celého světa, aby se zapojili do řešení problematiky iránského jaderného programu a nedovolili Iránu získat jadernou zbraň.

1. – generální tajemník OSN Kofi Annan ve zprávě o vývoji v Kosovu oznámil, že oblast příliš nepokročila směrem ke stabilitě, neboť nejsou splněny ani požadavky v oblasti zajištění bezpečnosti menšin, ani při návratu uprchlíků.

1. – v Londýně skončila dvoudenní konference o pomoci Afghánistánu. Zemi bude poskytnuta podpora ve výši několika set milionů dolarů. Podle účastníků je třeba zajistit demokratizaci země bez ohledu na náklady.

1. – evropská komisařka Margot Wallströmová na závěr zasedání Evropské komise předložila tzv. Bílou knihu, která obsahuje návrhy, jak zlepšit komunikaci s občany uvnitř EU.

1. – Evropský parlament přijal rezoluci, ve které vyjádřil nesouhlas s pronásledováním opozice na Kubě a s nerespektováním základních svobod. Apeloval na Fidela Castra, aby propustil politické vězně.

2. – velitel mírové mise EU v Bosně sdělil agentuře Reuters, že dva nejhledanější bosenský Srbové, ex-prezident Radovan Karadžić a šéf bosenskorsrbé armády Ratko Mladić, se nenacházejí v Bosně a Hercegovině. Srbsko přiznalo, že Mladiće ukrývalo.

2. – polská vládní strana Právo a spravedlnost, kontroverzní Sebeobrana a ultrakonzervativní katolická Liga polských rodin uzavřely stabilizační pakt, čímž se podařilo odvrátit hrozbu předčasných voleb a zajistit vládě premiéra Kazimierze Marcinkiewicze další existenci.

2. – v řadě islámských zemí se postupněvaly protesty proti karikatu-

rám proroka Mohameda. Dánsko už se za zveřejnění karikatur omluvilo. V Gaze obsadilo komando Islámského džihádu budovu úřadu Evropské unie.

3. – muslimští demonstranti napadli budovu dánského velvyslanectví v Jakartě; v Gaze bylo napadeno francouzské kulturní středisko.

3. – politický vůdce Hamásu Chálid Mišal prohlásil, že jeho hnutí neuznává existenci Izraele, ale je s ním ochotno jednat.

3. – palestinský generální prokurátor Ahmad Mogání na tiskové konferenci v Gaze uvedl, že různí činitelé palestinské samosprávy zpronevěřili v posledních letech z veřejných peněz nejméně 700 milionů dolarů.

4. – slovenští Křesťanští demokraté oznámili, že odcházejí z vlády. Důvodem je smlouva s Vatikánem o výhradě svědomí. K vládní krizi došlo poté, co premiér Mikuláš Dzurinda navrhovanou smlouvu odmítl.

5. – šíitská koalice Sjedinené irácké spojenectví, jež vyhrála irácké volby, zvolila svým kandidátem na post premiéra Ibráhima Džaaferiho.

6. – americký ministr obrany Donald Rumsfeld zveřejnil dlouhodobou vojenskou strategii USA. Hlavní náplní na příštích dvacet let bude boj proti terorismu. Americká armáda bude operovat v několika desítkách zemí najednou a zvýší se počet specializovaných jednotek.

7. – nejčtenější iránský deník Hamšahrí vyhlásil čtenářskou soutěž o nejlepší komiks o holocaustu.

8. – evropský komisař pro sociální záležitosti a rovné příležitosti Vladimír Špidla přednesl v Bruselu zprávu o omezení pohybu pracovních sil z postkomunistických zemí Unie. Vyplynulo z ní, že pokud by došlo k otevření pracovních trhů pro tyto země, nebudou tím starší členové nikterak poškozeni, a že prognóza masové migrace je neopodstatněná. Španělsko, Portugalsko a Finsko přislíbily otevřít své pracovní trhy v květnu.

8. – nástupcem zesnulého kosovského prezidenta Ibrahima Rugovy se stal profesor práva Fatimír Sejdiu, spoluzakladatel Demokratické ligy Kosova. Je považován za umírněného, nekonfliktního politika s podporou USA.

9. – dánský deník Jyllands Posten se podruhé omluvil muslimům za karikatury proroka Mohameda, a to formou dopisů, které dánské velvyslanectví v Alžíru předalo tamním listům.

9. – ruský prezident Vladimir Putin prohlásil, že v brzké době pozve do Moskvy představitele Hamásu. Vyvolalo to rozhořčení v Izraeli a rozpaky v řadě světových metropolí.

10. – předseda Evropské komise José Barroso vyzval americkou vládu, aby poskytla všem Evropanům stejné zacházení při cestách do USA.

12. – bylo oznámeno, že britské ministerstvo obrany vyšetřuje záznam, při kterém britští vojáci surově bijí mladé Iráčany. Britské vojenské policii se podařilo zadržet jednoho z možných pachatelů.

12. – hnutí Hamás oznámilo, že skončí s násilím proti Izraeli, až se Izraelci stáhnou z okupovaných palestinských území.

15. – německý ústavní soud rozhodl, že sestřelení uneseného letadla s pasažéry na palubě je protiústavní, a to i v případě, že by letoun mohl sloužit jako zbraň.

16. – za vítěze prezidentských voleb na Haiti byl prohlášen René Préval.

16. – italský premiér Silvio Berlusconi podepsal politickou dohodu s neofašistickým hnutím Sociální alternativa, čímž oficiálně rozšířil svou volební koalici o extrémní pravičáky.

17. – Tony Blair a Angela Merkelová se na schůzce v Berlíně shodli na tom, že evropská ústava není mrtvá a časem ji bude třeba oživit.

19. – izraelská vláda schválila ekonomické sankce vůči palestinské samosprávě. Uřadující premiér Ehud Olmert vyloučil jakékoli kontakty nebo spolupráci s Hamásem, nebude se však bránit humanitární pomoci.

20. – britský revizionistický historik David Irving byl v Rakousku odsouzen ke třem rokům vězení za popírání holocaustu.

21. – ministři vnitra a spravedlnosti EU schválili směrnici, která nařizuje zachovávat po určitou dobu telefonická a internetová data. Opatření má sloužit ke snadšímu dopadení teroristů.

22. – byla zdemolována významná šíitská svatyně Askarija ve městě

Samarrá. Akce je připisována sunitským extremistům. Šíitští radikálové při odvetě povraždili desítky sunnitů a vyplnili přes 160 jejich mešit. Násilí hrozilo přerůst v občanskou válku. Vláda v reakci na to omezila pohyb lidí v Bagdádu a ve třech dalších provinciích.

24. – belgická vláda rozhodla, že neotevře ani letos na jaře svůj pracovní trh zájemcům z nových zemí Unie. Slíbila však, že podnikne jistá změkčení dosavadního režimu a že není jisté, že omezení budou platit další tři roky.

24. – haagský Mezinárodní tribunál pro zločiny v bývalé Jugoslávii odmítl žádost Slobodana Miloševića, aby byl předčasně propuštěn a mohl odjet na léčení do Ruska.

24. – soud v Bombaji odsoudil devět hinduistických extremistů na doživotí za jejich podíl na upálení 14 lidí ve státě Gudžarát po tamních protimuslimských pogromech na jaře 2002.

24. – filipínská prezidentka Gloria Macapagalová-Arroyová vyhlásila po celé zemi výjimečný stav po zmařeném pokusu o státní převrat. Na puči se měli podílet vůdci nevydařeného povstání proti prezidentce z července 2003.

26. – ruská Státní duma schválila protiteroristický zákon, podle něhož mohou ozbrojené složky v případě ohrožení zneškodnit civilní letoun.

26. – americká vláda vyhověla mezinárodnímu tlaku a rozhodnutí americké justice, a zveřejní proto do 3. března jména osob, které USA vězní na základě Guantánamo.

26. – iránská ruští představitelé se údajně v zásadě dohodli na vybudování společného zařízení na obohacování uranu pro Irán v Rusku.

27. – Saddám Husajn ukončil 11denní hladovku.

27. – tchajwanský prezident oznámil brzké zrušení politického orgánu, který několik let prosazoval sjednocení s kontinentální Čínou, tzv. Radu pro národní sjednocení, která byla zřízena v roce 1990.

27. – Evropská komise schválila uvolnění 120 milionů eur na pomoc Palestině. Peníze půjdou mj. na školství a zdravotnictví.

27. – portugalský státní tajemník pro evropské záležitosti oznámil otevření trhu práce pro nové členské státy EU.

slava Kostelky vyjádřil ruský prezident Vladimir Putin přesvědčení, že jeho blízkost se návštěvou ČR dá nový významný impuls k vzájemné spolupráci obou zemí.

7. – zpráva OECD konstatovala, že

Česká republika potřebuje zjednotit formality spojené se zakládáním podniků, zvýšit počet lidí s vysokoškolským vzděláním a zefektivnit výdaje na výzkum a rozvoj. Kladně hodnotila pokrok v reformách včetně nového zákoníku práce.

8. – iránské velvyslanectví v Praze si oficiální notou stěžovalo na zveřejnění karikatur proroka Mohameda v českých denících a žádalo od

českých novin omluvu. Čeští diplomaté iránskému chargé d'affaires sdělili, že úřady nezasahují do obsahu novin, pokud nejsou porušeny zákony.

17. – nový polský prezident Lech Kaczyński jednal na Pražském hradě s prezidentem Václavem Klausem. Shodli se, že mají k existujícímu textu evropské ústavy podobné výhrady. Přislíbili, že budou spolupracovat „všude, kde to bude mož-

né“, protože mají v řadě sfér „velmi podobné názory“.

17. – o ekonomické spolupráci, ukrajinských ambicích vstoupit do NATO a EU jednal v Praze s premiérem Jiřím Paroubkem ukrajinský předseda vlády Jurij Jechanurov. Byl přijat i prezidentem Klausem.

28. – Česká republika slavnostně vstoupila mezi vyspělé země. Status získala v rámci skupiny zemí

Japonsko v čínském stínu

Představa, že Japonsko je osamělým, izolovaným státem, chráněným nejen širokým mořem, ale i božským větrem – kamikaze, sice stále ještě trochu přežívá. Ale snad už jen v Evropě a v hlavách některých evropsky myslících Američanů. Samuel Huntington ve svém proroctví o střetu civilizací dokonce přisoudil japonské nebo šintoistické kultuře povahu svébytné civilizace, ale nemá to valný význam, stejně jako jeho paradigmatické vidění světa, které je jen pokračováním dělení světa na třídní nepřátele, vykořisťovatele a vykořisťované, nebo jiné geopoliticky vnímané zrůdnosti, o které obohatilo světovou politiku dvacátého století dělení na ty biologicky nebo rasově vhodnější a méně vhodné.

Huntingtonovi se náboženství stalo záminkou, stejně jako generacím Japonců a jejich politických elit, které byly přesvědčeny, že geografická izolovanost japonských ostrovů je fundamentem japonské civilizační, nebo dokonce mravní výlučnosti. Proto se v politickém uvažování oddělilo Japonsko od čínského kulturního impaktu a také od dlouholetých vzájemných styků Číňanů a Japonců.

Tyto představy jsou stejně nepřesné a zavádějící jak v Evropě, tak v Číně, protože myšlenka o *střetu civilizací* se většinou odvozuje od představy o *kulturním středu* světa či světa. Odtud pochází sebestřednost, egoismus a přesvědčení o výjimečnosti. Ve skutečnosti už z 13. století víme, že mongolské armády, které v té době dobyly Čínu a Korejský poloostrov, také zaútočily na Japonsko, mezitím již kultivované čínskou *kulturou pera*. Podobně japonský izolacionismus nedokazuje ani japonská invaze na kontinent a do Koreje ve století šestnáctém, jejíž agresivitu nám dodnes připomíná v Jižní Koreji nápis na téměř každé později obnovené historické památce.

Také legenda o japonské uzavřenosti před evropskými pokusy kolonizovat Japonsko a Čínu se alespoň v Evropě trádaje se stejnou intenzitou jako interpretace *revoluce Meidži*, jež nebyla vlastně ničím jiným než pokusem o ekonomickou transformaci, založenou na bezskrupulózním, avšak sofistikovaném nabývání nových technologií a pokusem vyrovnat se evropským a americkým ekonomickým a politickým konkurentům. To, že se díky těmto reformám posilovalo politické postavení armády, vedlo opět k další vlně japonského expanzionismu, jehož manifestací byly zejména vojenské aktivity v Číně a opakovaný útok proti Korejskému poloostrovu. Konečně sem patří i rusko-japonská válka, jak ji nazýváme v Evropě, která byla však spíše válkou japonsko-rusko, protože ji v únoru 1904 vyhlásilo právě Japonsko.

V letech první světové války Japonsko, které v roce 1902 uzavřelo alianční smlouvu s Velkou Británií, jež byla mimochodem prvním porušením britské zásady *splendid isolation* (o nevytváření koalic v době míru), již podruhé ve své historii vyhlásilo válku evropské mocnosti (Německu 23. 8. 1914). Potom už následovaly opět zahraniční akce v Číně, aktivity v ruském Přímoří a Poamuří a proniknutí až do Zabajkalska. To vedlo i k uznání Japonska jako člena *Velké pětky*, a ačkoli se mu nepodařilo udržet tyto válečné zisky, stalo se Japonsko uznávaným mezinárodněpo-

litickým aktérem. Úspěšně participovalo na dohodě devíti zemí o Číně, kterou se mu dostávalo rovných podmínek jako ostatním euro-americkým partnerům.

Další konflikt s Čínou a krutovláda nad Korejským poloostrovem jsou někdy v Asii až provokativně připomínány, protože si často neuvědomujeme, že dvacet let mezi první a druhou světovou válkou, jak o něm v Evropě odmítáme pochybovat, je také obdobím japonsko-čínských válek, jejichž důsledkem bylo ustavení *nezávislého Mandžukua*, státu pod japonskou kontrolou (1932), další brutální agrese proti Číně (1937) a konečně i střetnutí se sovětskou armádou u jezera Chasan nedaleko Vladivostoku.

V té době již bylo Japonsko účastníkem *Paktu proti Kominterně* (od 1936) a jeho diplomacie byla mimořádně aktivní nejen v Evropě a ve Spojených státech. Japonští politici a obchodní emisáři vznášeli stále náročnější požadavky na ústupky koloniálních režimů v celé jihovýchodní Asii ve prospěch japonských zájmů. V roce 1938 pak vyhlásila japonská vláda, v souvislosti s úspěšným dobytím Kuang-čou v Číně, *zavedení nového pořádku ve východní Asii*, který měl být *zavedením nového pořádku novým lidem s novou energií*.

Nebylo v té době zneužívanějšího slova než *nový, novost. Nová Evropa, nový pořádek*, to byla slovní spojení, která od manifestu futurismu, přes Mussoliniho až po Hitlera, používali nejen epigoni těchto tvůrců nových pořádků, ale i jejich ideoví oponenti a političtí protivníci. Jinou japonskou ideologií byla také ideologicko-propagandistická konstrukce, kterou Japonsko odůvodnilo svou expanzi na asijském kontinentu a v jižních mořích v letech 1941–1945. Byla to *Velká východoasijská sféra společné prosperity*, jejímž prostřednictvím se nabízela spolupráce zemím, v nichž vládly evropské koloniální režimy. Jejím prostřednictvím se však také vyžadovala poslušnost a aktivní spolupráce obyvatel Japonskem dobytých území. Za poetickými slogany tří A – *Asia má svého vůdce – Japonsko, Asie má svého ochránce – Japonsko, Asie má své světlo – Japonsko*, se skrývala vojenská neústupnost a politicko-ekonomická naléhavost vyžadovaná při zavádění japonských modelů organizace výroby a rozdělování statků.

Ani rokem 1945, porážkou Japonska, jeho demilitarizací, dekartelizací a demokratizací nebylo Japonsko odděleno od mezinárodního politického dění, které doznalo změn ve prospěch mezinárodních organizací a nových výkladů mezinárodního práva. Japonsko se však postupně, a nemusíme připomínat jeho ekonomickou expanzi urychlenou světovou ropnou krizí v polovině sedmdesátých let 20. století, dostávalo do intenzivních kontaktů s rodícími se asijskými regionálními velmocemi. Jestliže ještě muselo reagovat na vojenský konflikt v jihovýchodní Asii prostřednictvím Spojených států, pak jeho vztahy s ČLR mají svá specifika postupně nabývající na stále větší důležitosti. O vztazích Japonska k zemím ASEAN se už v polovině osmdesátých let 20. století hovořilo jako o úspěšné resuscitaci *Velké asijské sféry společné prosperity a kooperace*. Vyjednávání Japonska s ropnými cenovými diktátory má také své zvláštnosti, které jsou z Evropy obtížně zahlédnutelné, a konečně vztahy japonsko-indické mají v posledním desetiletí vlastní dynamiku, které neumíme věnovat pozornost.

Věnujeme v tomto čísle Mezinárodní politiky Japonsku pozornost ovšem také proto, abychom pod přívalem informací o karikaturách nebo dramatickém zpravodajství o létajících virech nezapomněli, že existuje-li významný aktér globalizace a mezinárodního společenství, je jím dnes zdánlivě a v čínském stínu skryté Japonsko. Nejedná se však už jen o konflikt *kultury pera a meče*, jak o něm hovoří čínští nebo korejští pamětníci, ale o válku softwarů bankovních domů či finančních rodin a disciplinovaných sluhů autopoietických (seberegulujících) systémů. A v této souvislosti si také připomeňme, že existuje evropská obava z *asijského stínu* nad stále izolovanější Evropou, která se zdá být charakteristickým jevem začínajícího 21. století.

zboril@iir.cz

-ZZ-

Koizumiho divadlo roku 2005

JAN SÝKORA

aneb historické drama o třech dějstvích

Když 27. května 2001 zvítězil zraněný *jokozuna* Takanohana v závěrečném zápase letního kola *sumó* nad svým soupeřem Musašimaruem, nadšení diváků v tokijském *Kokugikanu* neznalo mezí. Paradoxně to však nebyl Takanohana, jemuž se onoho dne dostalo největšího potlesku. Pravá bouře ovací vypukla až v okamžiku, kdy se v jednom z bočních východů objevila postava premiéra Džun'ičiróa Koizumiho,¹⁾ jenž přišel předat vítězi pohár předsedy vlády. Nebývá zvykem, aby se tohoto aktu účastnil ministerský předseda osobně; Koizumi, od jehož nástupu do funkce uplynul přesně měsíc, však pojal své vystoupení především jako výraz poděkování veřejnosti za téměř pětadesátiprocentní důvěru, která nemá v moderních dějinách Japonska obdoby.²⁾

Přestože Koizumiho pečlivě budovaný obraz politika nového typu utrpěl v následujících pěti letech nejeden šrám, období jeho tří vlád patří k jednomu z nejdelších, zároveň však nejkontroverznějších v japonské poválečné historii.³⁾ Vzhledem k tomu, že stávající vnitrostranická pravidla Liberálně demokratické strany (LDS) neumožňují jeho další působení ve funkci předsedy, a tudíž i premiéra,⁴⁾ je na čase pomalu hodnotit, do jaké míry naplnil cíle, které si předsevzal při nástupu do úřadu v dubnu 2001. Je Koizumi skutečně oním reformátorem, za kterého se vydává, nebo nakonec jen rozšíří řady japonských ministerských předsedů, kteří o reformách hovořili, ale větší část svého úsilí věnovali na zachování stávajících poměrů? Jaký odkaz zanechá svému nástupci a jak asi bude vypadat politický život po odchodu tohoto na první pohled charismatického vůdce? Tento článek se snaží naznačit možné odpovědi na některé otázky, zejména ve světle událostí, jež provázely mimořádné volby do Dolní sněmovny japonského parlamentu v září 2005.

Dějství první: Nástup k moci

Náhodnému pozorovateli, který má představu o politickém životě v Japonsku tradičně spojenou s vládním monopolem jedné politické strany, uvnitř které se mezi sebou sváří jednotlivé frakce (*habacu*) těsně svázané s podnikatelskými a finanč-

ními kruhy, mohl Koizumiho nečekaný vzestup připomínat výjev z antické tragédie; v okamžiku největší krize se na scéně objeví *deus ex machina* a tento zásah vyšší moci rázem rozřeší zdánlivě bezvýchodnou situaci. Pro toho, kdo sleduje vnitropolitické dění systematicky, však Koizumiho příchod nebyl ani neočekávaný, ani všeřešící.

Počátkem devadesátých let se japonská společnost ocitla na prahu nejdelší a nejhlubší krize v poválečných dějinách. Krach bublinové ekonomiky přivodil hospodářskou recesi, jejímž průvodním jevem byla dlouhodobá deflace, která vyvolala pokles spotřebitelských výdajů, hnacího motoru hospodářského růstu. Řada firem zkrachovala nebo byla nucena přistoupit k drastickým úsporným opatřením, jejichž důsledkem byla rekordní míra nezaměstnanosti.⁵⁾ Bankovní sektor paralyzovaný neúnosným podílem klasifikovaných úvěrů⁶⁾ ztratil schopnost poskytovat investiční prostředky podnikatelskému sektoru. Zpočátku se japonská vláda snažila uplatnit tradiční protikrizová opatření, tedy zvýšit objem veřejných výdajů s cílem oživit stagnující hospodářství. Jediným výsledkem takového politiky však bylo jen další prohloubení deficitu státního rozpočtu a zvýšení již tak astronomické míry zadlužení veřejných rozpočtů.

Neutěšená hospodářská situace se projevila i ve vnitropolitickém životě a v ro-

ce 1993 přivedla téměř čtyřicet let vládoucí Liberálně demokratickou stranu do opozice. V roce 1996 se LDS podařilo opět získat ztracenou parlamentní většinu, nicméně realisticky uvažujícím politikům bylo jasné, že má-li si strana dlouhodobě udržet své pozice, musí uskutečnit zásadní společenské reformy. Přes deklarovanou shodu v otázce nutnosti reformního procesu se však záhy ukázalo, jak obtížné bude zamýšlené reformy prosadit. Liberálně demokratická strana totiž není ve své podstatě liberální ani demokratická, a dokonce není ani stranou.⁷⁾ Tyto specifické rysy LDS se opakovaně projevovaly právě při volbě jejího předsedy.

Teoreticky byl předseda strany volen poslanci LDS v obou sněmovnách, ve skutečnosti ale o premiérovi rozhodovalo nejužší vedení jednotlivých frakcí.⁸⁾

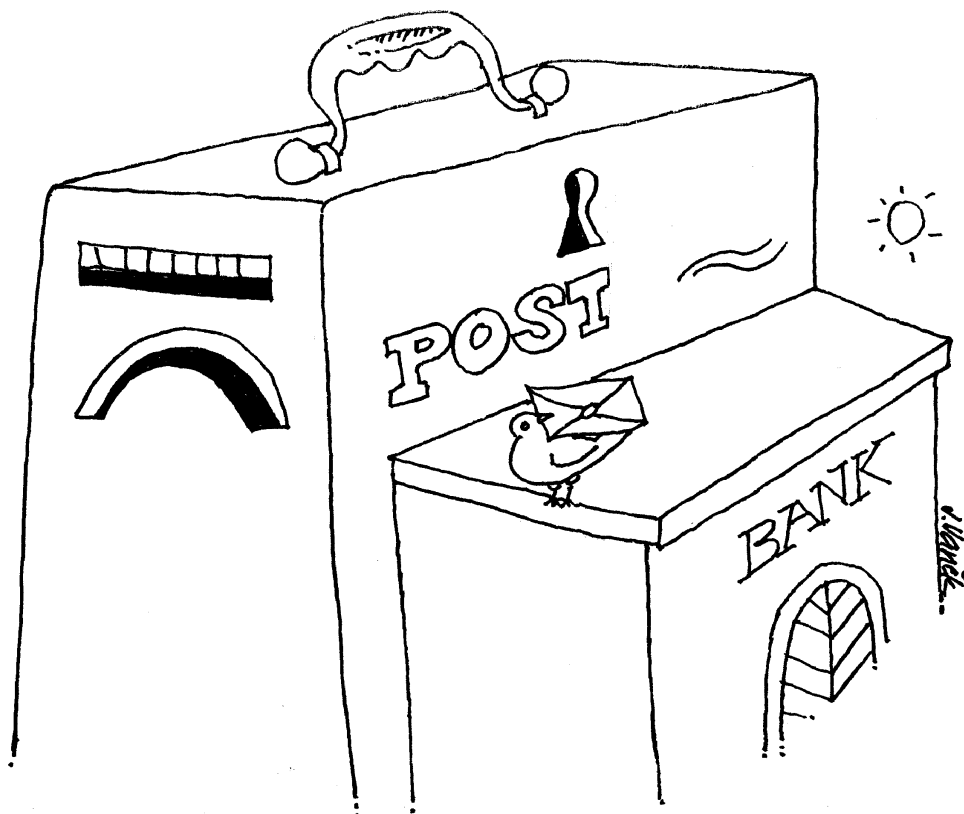
Volby v dubnu 2001 se však od předchozí praxe zásadně lišily. Řadový členové LDS v místních pobočkách, nespokojení s frakční politikou představitelů strany, si vynutili alespoň menšinový podíl na volbě nového stranického vedení; každá ze 47 prefekturních organizací dostala 3 hlasy, které se sčítaly s hlasy poslanců obou sněmoven. Výsledek hlasování v prefekturách, jež předcházelo poslaneckému, byl šokující: 87 procent hlasů pro Koizumiho a pouhých 11 procent pro bývalého předsedu strany a vlády Rjútáróa Hašimota. Neočekávaná podpora Koizumiho kandidatury na regionální úrovni nakonec přiměla celou řadu poslanců, aby se přidali na Koizumiho stranu a zajistili mu tak přesvědčivé vítězství v celkovém poměru 298 hlasů ku 155.

Dějství druhé: Od předvolebních slibů ke skutečným reformám aneb život s vlky

S čím převratným Koizumi přišel v průběhu předvolební kampaně a v prvních měsících své vlády, že si jako zdánlivý outsider dokázal zajistit tak silnou podporu nejen ve vlastní straně, ale i mezi širokou veřejností?

Na první místo se často staví jeho osobní charisma a relativní politická nezávislost.

Ať už však kouzlo Koizumiho osobnosti či korupčními skandály neposkvřená minulost působily jakkoli silně, není pochyb o tom, že to byla především politicko-ekonomická témata, která tak zásadně oslovila řadové členy strany. Jeho rétorika byla jednoduchá a srozumitelná, měla jasné a čitelné priority: zásadní strukturální reforma bez jakýchkoli výji-

mek; očištění bankovního sektoru od klasifikovaných úvěrů; striktní omezení státních výdajů cestou reformy daňového systému a privatizace klíčových státních podniků, zejména Japonské pošty a čtyř veřejných dálničních korporací; decentralizace výkonné moci a posílení pravomocí regionální správy včetně její větší fiskální samostatnosti; omezení principu *amakudari*.⁹⁾ Přičteme-li k tomu atraktivní složení nové vlády – do ministerských křesel usedlo pět žen a tři odborníci, kteří nebyli členy parlamentu – není se co divit, že ve volbách do Horní sněmovny v červenci 2001 získala LDS nečekaných 64 křesel (viz příloha).

Již od počátků své vlády dával Koizumi jasné najevo, že na rozdíl od svých předchůdců je odhodlán své předvolební sliby splnit. Ještě do konce roku 2001 stačil připravit plán racionalizace Japonské veřejné dálniční společnosti, ale vlastní privatizační proces už byl zabrzděn pozměňovacími návrhy stoupenců konzervativního křídla LDS. Značným úspěchem první Koizumiho vlády bylo naproti tomu schválení balíku zákonů o přeměně státní pošty na veřejnou korporaci¹⁰⁾ k 1. 4. 2003, což byl první krok k její plné privatizaci.

Oč úspěšněji si vedl Koizumi ve sféře hospodářské, o to větší kritiku sklízel v oblasti zahraničněpolitické. Prvním kontroverzním krokem byla jeho oficiální návštěva (13. 8. 2001) svatyně Jasukuni. Stín těchto pravidelných návštěv provází

Koizumiho po celou dobu jeho mandátu a do jisté míry vypovídá o jeho konzervativním přístupu k dějinám vlastní země. Dalším nepříjemným šrámem na jeho popularitě byl nepříliš šťastný spor mezi oblíbenou ministryní zahraničí Makiko Tanakovou a jejím náměstkem, který vyústil v její odvolání. Všechny tyto problémy včetně záměru vyslat jednotky sebeobrany k zahraničním operacím proti mezinárodnímu terorismu, který Koizumi vyhlásil po teroristickém útoku na USA, způsobily pád preferencí jeho vlády až pod hranici 35 procent. K vylepšení pošramocené pověsti vlády napomohla jeho blesková návštěva Severní Koreje 17. 9. 2002 a podpis společného komuniké o novém, aktivním přístupu k vzájemným vztahům (výsledkem bylo navrácení pěti Japonců unesených a zadržovaných v Severní Koreji od 70. let). Nicméně zásadní kritiku veřejnosti sklidil premiér v souvislosti se schválením Zákona o mimořádných opatřeních na obnovu a pomoc Iráku (*Iraku fukkó šien tokubecu soči-hó*)¹¹⁾ a deklarovaným záměrem revidovat 9. článek japonské ústavy.

V září 2003 musel Koizumi čelit nové vlně útoků uvnitř své vlastní strany, neboť v předsednických volbách se proti němu postavili tři protikandidáti v čele s ostříleným politickým veteránem Šizukou Kameiem. Koizumi se však opět zachoval jako protřelý politik a svým zvolením podminil volební úspěch LDS v listopadových volbách do Dolní sněmovny. Ač-

koli křeslo předsedy strany nakonec získal bez větších problémů, parlamentní volby znamenaly pro jeho vládu studenou sprchu. LDS přišla o značný počet křesel a udržela si parlamentní většinu jen díky sloučení s Liberální stranou a koalici s *Kómeitó*.

Druhá Koizumiho vláda, která nastoupila 19. 11. 2003, tak pochopila, že buď začne avizované reformy protlačovat daleko důrazněji, nebo se celá reformní snaha obrátí vníveč. Rok 2004 však nepatřil pro Koizumiho vládu k nejšťastnějším. Hned novoroční návštěva svatyně Jasukuni opět zkomplikovala zahraničněpolitické vztahy se sousedními zeměmi a další kritika veřejnosti se pak snesla na Koizumiho hlavu za vyslání jednotek sebeobrany do Iráku,¹²⁾ nehledě na opakované únosy japonských dobrovolníků a novinářů. Všechny tyto negativní reakce se odrazily na výsledcích voleb do Horní sněmovny v červenci 2004, kdy nejsilnější opoziční strana – Japonská demokratická strana (JDS) – předstihla LDS v počtu křesel.

Koizumi si konečně uvědomil, že vnitrostranická opozice by mohla výrazně ohrozit realizaci reformy, a začal důrazně jednat. V prosinci 2004 prosadil přes odpor části stranického vedení základní požadavky na privatizaci pošty a v únoru 2005 veřejně vyhlásil, že odmítnutí návrhu zákona na privatizaci se rovná vyjádření nedůvěry vládě. V dubnu 2005 se vláda usnesla na návrhu vlastního zákona a předložila ho parlamentu. Při hlasování v Dolní sněmovně v červenci 2005 návrh těsnou většinou pěti hlasů prošel, a to i přesto, že 51 poslanců LDS nerespektovalo příkaz strany a hlasovalo proti (37 poslanců) nebo se hlasování zdrželi. Při projednávání v Horní sněmovně 8. srpna byl však návrh 125 hlasy proti 108 zamítnut, především vinou 22 rebelů z LDS, kteří hlasovali s opozicí. Koizumi nezaváhal a ještě tentýž den rozpustil Dolní sněmovnu a vypsals mimořádné volby.

Dějství třetí: Slavné finále

Hned od počátku volební kampaně bylo jasné, že pro Koizumiho představuje privatizace státní pošty „baštu veškerých reform“. Sám obhajoval rozpuštění Dolní sněmovny tím, že hodlá svěřit osud privatizace pošty, stejně jako dalších ekonomických reform a potažmo i své budoucí politické kariéry výhradně do rukou voličů. Ve skutečnosti však šlo o mnohem víc než o návrh jednoho zákona či kariéru konkrétního politika.

Japonská státní pošta, která je zároveň i největší japonskou bankou a pojišťov-

nou,¹³⁾ plní úlohu hlavního upisovatele japonských státních obligací,¹⁴⁾ a představuje tak zdroj financování nákladných veřejných prací, díky nimž politici jednotlivých frakcí LDS získávají ve svých volebních obvodech podporu jak ze strany velkých stavebních firem (*zenekon*), tak i od místních obyvatel. Privatizace by podle Koizumiho měla usnadnit vstup těchto finančních prostředků na kapitálový trh a ve svých důsledcích pak posílit ekonomickou aktivitu Japonska.

Odborníci namítali, že není-li v Japonsku dostatek domácího průmyslu a infrastruktury, do které by bylo možné tyto peníze investovat, nedojde k maximálnímu zhodnocení těchto prostředků doma a hrozí nebezpečí, že peníze budou investovány v zahraničí.¹⁵⁾ Veřejnost se pak obávala zhoršení dostupnosti poštovních služeb zejména v odlehlých oblastech. Největší odpor se však zvedl v řadách konzervativních členů LDS, pro něž by privatizace znamenala omezení přístupu k veřejným finančním zdrojům a ohrozila stabilitu po generace budované sítě osobních vazeb. Volby se tak zjevně staly národním referendem o budoucím směřování Japonska, o zásadní otázce, zda se Japonsko i nadále chce držet své přebujelé vládní mašinérie s jistými socialistickými prvky, nebo se vydá cestou drastických reforem směrem k otevřenému, v západních zemích standardnímu politicko-ekonomickému systému.

Opoziční Japonská demokratická strana předčasné volby v zásadě vítala, neboť v nich viděla cestu k dalšímu posílení svých pozic. Hlavním problémem opozice však byla její nepřipravenost a nevyjasněnost postojů k celé řadě problémů. Ve vnitropolitických otázkách se programy obou stran lišily jen minimálně: obě usilovaly o vytvoření malé efektivně fungující vlády, o omezení výdajů na veřejné práce či snížení počtu státních zaměstnanců; obě nevylučovaly možnost budoucího růstu spotřební daně kvůli rostoucím výdajům na sociální zabezpečení. JDS dokonce vyhlásila, že v případě svého volebního vítězství nezastaví Koizumiho plán reform, ale dokonce je prohloubí – přislíbila zeštíhlit státní výdaje o 10 bilionů jenů během tří let a sloučit dosud oddělené státní penzijní systémy.

Zásadní rozpory mezi oběma stranami však panovaly v otázkách zahraniční politiky. Předseda JDS Kacuja Okada, jenž kritizoval bezvýhradnou podporu zahraniční politiky George Bushe, slíbil, že jeho případná vláda stáhne do prosince 2005 japonské jednotky z Iráku a udělá

vše pro zlepšení vztahů s Čínou a Jižní Koreou, zejména se zdrží kontroverzních návštěv svatyně Jasukuni. Na zahraničně-politická témata v průběhu volební kampaně bohužel téměř nedošlo.

Koizumi se rozhodl vsadit vše na jednu kartu. Provedl ve straně zásadní čistku a všech 37 členů LDS, kteří hlasovali v Dolní sněmovně proti návrhu privatizace pošt, vyloučil z kandidátních listin. Na místo rebelů Koizumi nominoval zejména v jednomandátových volebních obvodech nové kandidáty z řad populárních osobností, místních politiků, či úspěšných podnikatelů, kteří si vysloužili přezdívku „nájemní vrazi“. Kvůli mnohdy kurióznímu složení kandidátních listin se pro Koizumiho volební kampaň vžilo lehce hanlivé označení „Koizumiho divadlo“ (*Koizumi kegidžó*).

Výsledky voleb předčily všechna očekávání. Koalice LDS a *Kómeitó* získala 327 křesel ve 480členném sboru, což je více než dvoutřetinová většina. Koizumiho administrativa se tak nejen zcela vymanila z vlivu Horní sněmovny (podle japonské ústavy je třeba k přehlasování veta Horní sněmovny dvoutřetinový souhlas Dolní sněmovny), ale poprvé od konce války má reálnou možnost připravit i změny ústavy. Počet křesel LDS vzrostl ze 212 na 279 – získala téměř polovinu míst obsazených bývalými rebely a ve velkých městech zcela vytlačila opoziční JDS; v Tokiu klesl počet poslanců za JDS v jednomandátových obvodech z dvaceti na jeden, v Ósace z devíti na dva a v Kanagawě z osmi na nulu. Z takzvaných „nájemných vrahů“ se do parlamentu dostala více než polovina (20),

Výsledky voleb do obou sněmoven parlamentu v období Koizumiho vlády

Horní sněmovna (29. 7. 2001)	Dolní sněmovna (9. 11. 2003)	Horní sněmovna (11. 7. 2004)	Dolní sněmovna (11. 9. 2005)
LDS 64	LDS 237	JDS 50	LDS 296
JDS 26	JDS 177	LDS 49	JDS 113
<i>Kómeitó</i> 13	<i>Kómeitó</i> 34	<i>Kómeitó</i> 11	<i>Kómeitó</i> 31
LS 9	JKS 9	JKS 4	JKS 9
JKS 5	SDS 6	SDS 2	SDS 7
SDS 3	NKS 4	Nezávislí 5	NLS 4
KS 1	SN 1		NSJ 1
Nezávislí 8	LU 1		Nezávislí 19
	Nezávislí 11		
Celkem 121	Celkem 480	Celkem 121	Celkem 480

Pramen: Jomiuri šinbun seidžibu (ed.), *Džimintó wo kowašita otoko – Koizumi seiken 1500 nichi no šindžicu* (Muž, který rozbil LDS – Pravda o 1500 dnech Koizumiho vlády), Šinčóša, Tokio, 2005, str. 287.

Poznámky

LDS: Liberálně demokratická strana (*Džijú minšutó*)

JDS: Japonská demokratická strana (*Nihon minšutó*)

Kómeitó: Strana čisté vlády – založena v prosinci 1964, od prosince 1994, kdy se spojila s Novou stranou míru (*Šintó heiwa*), nese označení Nová strana čisté vlády (*Šinkómeitó*). V tomto článku použit zkrácený název *Kómeitó*.

LS: Liberální strana (*Džijútó*)

JKS: Japonská komunistická strana (*Nihon kjóšantó*)

SDS: Sociálně demokratická strana (*Šamintó*)

KS: Konzervativní strana (*Hošutó*) – vznikla 3. 4. 2000 odštěpením od Liberální strany a vstupuje do koaliční vlády s LDS a *Kómeitó*.

NKS: Nová konzervativní strana (*Hošu šintó*) – vznikla v prosinci 2002 z Konzervativní strany, do které vstoupilo 5 poslanců z JDS. Do listopadu 2003 tvořila vládní koalici s LDS a *Kómeitó*, po volbách do Horní sněmovny se slučuje s LDS.

SN: Sdružení nezávislých (*Mušuzokukai*)

LU: Liberální unie (*Džijú rengó*)

NLS: Nová lidová strana (*Kokumin šintó*) – založena v srpnu 2005 členy LDS, kteří v Dolní sněmovně hlasovali proti návrhu na privatizaci pošty.

NSJ: Nová strana Japonska (*Šintó Nippon*) – založena v srpnu 2005 členy LDS, kteří v Dolní sněmovně hlasovali proti návrhu na privatizaci pošty. Nesměšovat s Japonskou novou stranou (*Nihon šintó*), kterou založil v roce 1992 Morihiro Hosokawa odštěpením z LDS!

převážně však v obvodech s poměrným zastoupením (11).

Volby však přinesly i celou řadu paradoxů a ukázaly slabiny japonského volebního systému. Ačkoli došlo k zásadní změně v počtu křesel, přesun hlasů od JDS k LDS nebyl tak markantní. LDS získala 47,8 procenta všech hlasů oproti 43,8 procenta v předchozích volbách, podíl DSJ se však téměř nezměnil (36,4 procenta). Kómeitō ztratila 3 křesla i přesto, že získala vůbec největší počet hlasů ve své historii. Politici analytici připisují tento výsledek nejen historicky vysoké volební účasti (67,5 procenta), ale velký propad JDS byl částečně i důsledkem reformy volebního systému, která proběhla v roce 1994 a která místo tradičních středně velkých obvodů s jediným nepřenosným hlasem zavedla současný systém kombinující jednomandátové obvody s proporčním zastoupením. Je ironií osudu, že to byl právě Koizumi, který hlasitě kritizoval nový systém, zatímco bývalý předseda JDS Kacuja Okada patřil k jeho halasným obhájčům.

Epilog: Japonsko na prahu postkoizumiho éry

Vítězstvím ve volbách získal Koizumi moc, kterou by mu mohl závidět kdejaký premiér v celých poválečných dějinách Japonska. Vzhledem k tomu, že politické hodiny nemilosrdně ukazují posledních několik měsíců, většinu zamýšlených reforem tak zřejmě realizuje až jeho nástupce. Koizumi sám nechává otázku svého následnictví záměrně otevřenou, nicméně reálně se hovoří o třech, v krajním případě o čtyřech možných kandidátech.

Největší šance má pravděpodobně jedenapadesátiletý Šinzó Abe, vedoucí úřadu vlády, který patří do kategorie tzv. „dědičných“ politiků. Jeho otec byl generálním tajemníkem LDS a v Nakasoneho vládě působil jako ministr zahraničí. Jeho dědeček Nobusuke Kiši byl v roce 1945 nejprve zatčen okupační správou jako válečný zločinec třídy A, aby se nakonec v období studené války na přelomu 50. a 60. let letích stal ministerským předsedou, bezvýhradně oddaným zájmům USA.

Abe se za svou rodinnou minulost nestydí a otevřeně dává najevo své konzervativní sklony. Poválečný pacifismus Japonska označuje za politickou naivitu a prosazuje změnu nejen 9. článku ústavy, ale zdůrazňuje nutnost revidovat ústavu jako celek. Ačkoli je politickým veteránem, s vládními funkcemi má jen málo

zkušeností. Proto ho zřejmě Koizumi pověřil významnou administrativní funkcí a „učí“ ho pod svým dohledem premiérovat.

Druhým z kandidátů je současný ministr financí Sadakazu Tanigaki, relativně mladý moderně založený technokrat bez politického rodokmenu. Do křesla ministerského předsedy mu může pomoci relativně příznivý vývoj ekonomiky, uškodit mu naopak může prosazování vyšší spotřební daně.

Vzhledem k posilování pravicových tendencí v rámci LDS však Abeho největším rivalem zřejmě bude ministr zahraničních věcí Taró Aso, puntičkářský konzervativce, a vnuk premiéra Šigerua Jošidy. Je znám zejména svými výroky, zlehčujícími japonskou okupaci Koreje, a v poslední době i zarytou podporou Koizumiho návštěv svatyně Jasukuni.

Někteří analytici zdůrazňují, že vrtkavý Koizumi může dosadit na své místo úplného outsidera, například bývalou ministryni životního prostředí Juriko Koikeovou, která si skvěle vedla v posledních volbách. Častěji se však hovoří o Heizóovi Takenakovi, ekonomickém „mozku“ Koizumiho administrativy, který přišel do politiky v dubnu 2001 přímo z akademických kruhů. Díky ekonomickým úspěchům se prosadil v posledních volbách do Horní sněmovny, nicméně na složitá zákoutí japonské politiky nemá zřejmě potřebné zázemí.

Každopádně, ať už se stane premiérem kdokoli, nelze očekávat, že by se Japonsko vzdalo svých ekonomických reforem či zahraničněpolitických ambicí ve východní Asii. Přestože se v zákulisí už herci pomalu chystají k závěrečné „děkovačce“, opona tohoto divadla je stále ještě vytažená. Na opravdový konec tohoto představení si budeme muset ještě pár měsíců počkat.

Jan Sýkora (1961); je odborným asistentem v Ústavu dálného východu FF UK Praha.

sykoraj@gmail.com

¹⁾ Všechna japonská jména jsou uváděna v českém přepisu v pořadí osobní jméno – příjmení.

²⁾ „Koizumi naikaku šidžiricu 85 % de reki-dai saikó“ (85% podpora Koizumiho vlády nejvyšší v dějinách). *Mainichi šinbun*, 30. 4. 2001. Podle průzkumu listu *Jomiuri šinbun* měla Koizumiho vláda v okamžiku jmenování dokonce podporu 87,1 %, jiné zdroje uvádějí hodnoty o málo nižší (*Kjódo cúšin* – 86,3 %, *Džidži cúšin* – 78,4 %).

³⁾ Od kapitulace Japonska zastávalo funkci předsedy vlády celkem 26 politiků, počínaje princem Higašikunim a konče Joširóem Morim. Sedm z nich mělo mandát kratší jednoho roku a 80 % se neudrželo v úřadě déle než tři roky. Koizumiho dosavadní rekord – 4 roky 10 měsíců (k 26. 2. 2006) – tak překonali pouze premiéři Šigeru Jošida (7 let 2 měsíce) a Eisaku Sató (7 let 7 měsíců).

⁴⁾ Do roku 1972 bylo funkční období předsedy strany dvouleté, poté bylo až do roku 1978 prodlouženo na 3 roky, mezi léty 1978 až 2002 zkráceno na dva roky a od roku 2002 je opět tříleté. Od roku 1974 může být stejný kandidát zvolen maximálně na dvě po sobě následující funkční období. Výjimku představuje premiér Jasuhiro Nakasone, který byl po zdrcujícím vítězství LDS v obou komorách parlamentu v roce 1986 potřetí zvolen do čela strany.

⁵⁾ Zatímco v roce 1991 byla míra nezaměstnanosti přijatelných 2,1 %, v roce 2002 dosáhla 5,4 %. Alarmující je zejména nezaměstnanost mládeže ve věku 20–24 let, která činí 9,8 % (2002).

⁶⁾ Oficiální vládní statistiky uvádějí výši 35,3 bilionu jenů (k 31. 3. 2003); odhady soukromých subjektů však hovoří o 60–80 bilionech jenů a analýza firmy Goldman Sachs z roku 2000 zmiňuje hodnotu až 170 bilionů jenů („What Ails Japan?“, *The Economist*, 18. 3. 2002).

⁷⁾ Blíže o povaze LDS viz Roger W. Bowen, *Japan's Dysfunctional Democracy: The Liberal Democratic Party and Structural Corruption*, M. E. Sharp, Armonk, 2003.

⁸⁾ Džun'ičiró Koizumi kritizoval tento systém již během předvolební kampaně na jaře 2001 a volal po obnovení diskuse o přímé volbě předsedy vlády (*šušó kósenron*). Blíže viz „Iči kara wakaruru šušó kósenron“ (Co je třeba vědět k diskusi o přímé volbě premiéra), *Asahi šinbun*, 12. 2. 2001.

⁹⁾ Odchod penzionovaných vysokých státních úředníků do vedení soukromých firem.

¹⁰⁾ Čtyři legislativní normy souhrnně označované jako Zákon o Japonské veřejné poštovní společnosti (*Nihon jusei kóšahó*) byly vyhlášeny dne 31. 7. 2002.

¹¹⁾ Zákon byl schválen dne 27. 7. 2003 a konkrétní plán na vyslání jednotek odsouhlasen vládou 9. 12. 2002.

¹²⁾ Podle průzkumu veřejného mínění z ledna 2004 považovalo 51,6 % dotázaných účast japonských ozbrojených složek na vojenských akcích v Iráku po boku USA za protiústavní. (*The Japan Times*, 19. 1. 2004).

¹³⁾ Japonská pošta vlastní majetek v hodnotě 350 bilionů jenů, což odpovídá 80 % HDP; je-li správu 30 % veškerých úspor obyvatelstva a 30 % životních pojištění, je se svými 24 773 pobočkami největší bankou nejen v Japonsku, ale i na světě.

¹⁴⁾ V roce 2005 vlastnila státní dluhopisy v hodnotě 140 bilionů jenů, tj. 20 % celkového státního dluhu.

¹⁵⁾ Naoki Tanaka, „Júsei mineika wa ičiri-zuka“ (Privatizace státní pošty je milníkem), *Weekly Tójo Keizai*, 29. 1. 2005.

Ekonomika Japonska:

strukturálními reformami k překonání stagnace

Po impozantní poválečné obnově a dekadách hospodářské prosperity nastal počátkem 90. let útlum a v Japonsku se střídaly periody nevýrazného růstu a recese. Stoupala zadluženost veřejných financí, bankovní sektor byl zahlcen špatnými úvěry a podniky zápolily s kritickou platební neschopností. Vládní ozdravné programy a „záchranné balíky“ se vesměs míjely účinkem a po náznacích zlepšení se vracela ekonomická malátnost s deflačním vývojem. V současnosti se japonské hospodářství opět vzpamatovává, avšak tentokrát s lepšími podmínkami pro setrvalejší růstovou dynamiku.

JIRÍ FÁREK

Cílem tohoto příspěvku je identifikovat jednak okolnosti a důvody patnáctiletého trápení japonské ekonomiky a jednak faktory opravňující optimističtější pohled na perspektivu dalšího vývoje. Připomeňme nejprve, že až do 80. let se Japonsko vyznačovalo rychlým tempem technologického rozvoje, posunulo se až na druhé místo v pořadí největších průmyslových mocností a japonský export zpracovatelské produkce si úspěšně razil cestu na světové trhy. O to překvapivější byl zlom koncem dekády.

K příčinám hospodářské stagnace v 90. letech

V rámci budování moderního tržního hospodářství se v Japonsku kumulovaly nejrůznější deformace a problémy ekonomického systému, z nichž lze zmínit zejména následující.

Za prvé, zakořeněnost systému, nazývaného *keiretsu*, jenž představuje síť vzájemně personálně i majetkově provázaných (cross-shareholding) bank, podniků a státní byrokracie. Poskytoval ochranný deštník jak společnostem, které díky zvláštním vztahům s věřiteli odolávají tlakům na restrukturalizaci (průvodním jevem je vznik tzv. firemních zombií, sice neschopných konkurence, avšak stále udržovaných při životě), tak i bankám, které spoléhaly více na státní podporu než na razantní vymáhání splátek poskytnutých úvěrů. V moderní ekonomické historii jde o ojedinělou deformaci, která prodložovala „přešlapování“ ekonomiky a odlišovala Japonsko od ostatních zemí zasažených hospodářskými krizemi.

Za druhé, vysoká míra státního intervencionismu a byrokracií zatíženého přerozdělování veřejných finančních prostředků. Vlády vydávaly peníze na kontroverzní projekty, na podporu neproduktivních firem, na subvencování zaostávajících odvětví a na udržování velkorysého sociálního systému. Průvodním rysem bylo enormní zadlužování. Hrubý veřejný dluh narostl z necelých 70 procent HDP v roce 1990 na 130 procent roku 2000.¹⁾ A to právě v době rychlého stárnutí populace, vyhlídkách poklesu daňových příjmů a vzestupu penzijních i zdravotních výdajů. Platby dluhové služby již zabírají přes jednu pětinu ročního státního rozpočtu.²⁾

Za třetí, podkapitalizovaný bankovní sektor, který nahromadil závratný objem pochybných a těžko vymahatelných půjček, jejichž výše je odhadována na více než bilion USD. Následně stoupá tlak na tvorbu rezerv a na redukci dalšího úvěrování klientů. Ke zhoršování bankovních bilancí vedlo i tradiční využívání peněžních ústavů jako nástroje realizace vládní politiky rozvoje strategických odvětví (pro označení těchto přístupů se objevily i termíny „socializované úvěry“ anebo „finanční socialismus“). Na jedné straně to napomáhalo k rozvoji exportního potenciálu, na druhé straně však vedlo i k přebytku výrobních kapacit v některých oborech (například těžký průmysl, chemie, stavba lodí), citlivých na stav světové poptávky.

Za čtvrté, důsledky tzv. bublinového efektu (bubble boom), vyvolaného nadměrným vypůjčováním na nákupy ne-

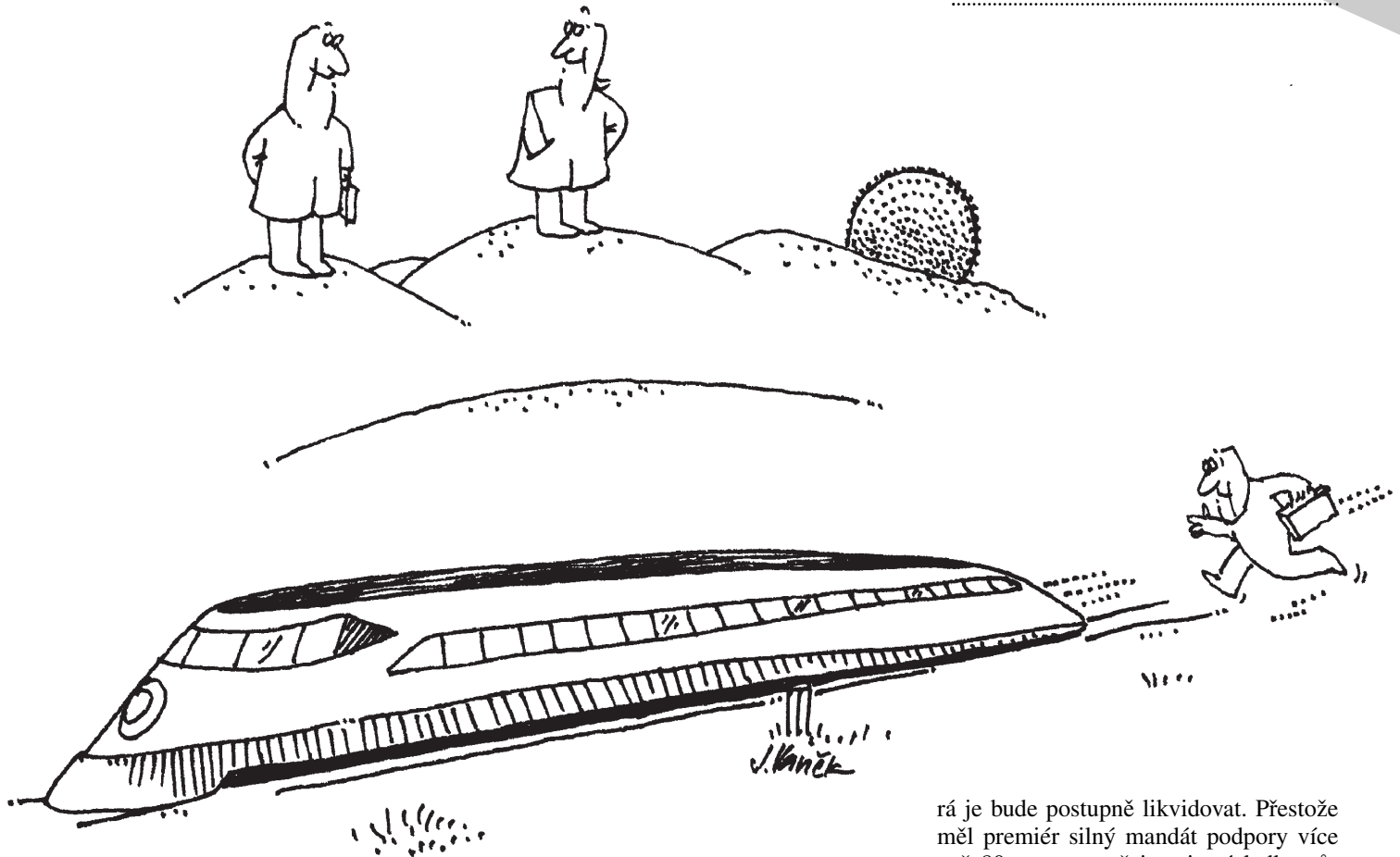
movitostí, půdy a cenných papírů, jejichž trhy procházely konjunkturnou a ceny vykazovaly vzestupný trend. Tím rostla hodnota zástav úvěrů u bank a také schopnost klientů získávat proti nim další půjčky. Vnitřní poptávka byla rovněž stimulována nízkými úroky. Bublinový cyklus růstu úvěrů a cen se na počátku 90. let zastavil a byl vystřídán opačným procesem propadů cen aktiv, růstu platební neschopnosti a zahlcení bank nedobytnými půjčkami a akciemi pochybné hodnoty. Následný útlum komerčního úvěrování s poklesem celkové poptávky nastartoval řetězovou reakci, jež vyústila v kolaps cen akcií i nemovitostí a ukončila dřívější období dlouhodobé prosperity.

Stručně, byť i poněkud zjednodušeně řečeno, se v Japonsku dlouhodobě prosazovala koncepce jakéhosi kvazisocialismu, spočívající na široce rozkročené vládě, měkkých půjčkách a klientelismu. Průvodními jevy pak byly nejrůznější deformace tržního mechanismu, nadbytek kapacit i přezaměstnanosti v některých odvětvích a výrazný vliv institucí, zejména finančních, jejichž prostřednictvím stát kontroverzně až rušivě zasahoval do hospodářských procesů a volné soutěže v soukromém sektoru.

Deflační vývoj od druhé poloviny devadesátých let

Vládní oživovací programy a stimulační ekonomických aktivit v 90. letech nevedly k zásadnímu ozdravení. Dominovalo v nich úsilí udržet vysokou úroveň zaměstnanosti a zachovat při životě co nejvíce odvětví a podniků za cenu obrovských injekcí veřejných prostředků. Fiskální politika se dostala až na krajní mez únosné vládní zadluženosti, nehledě již na snižování ratingu a ochoty nakupovat velké objemy japonských dluhopisů. Měnová politika rovněž narazila na své hranice, neboť základní úrokové míry na úrovni 0,1 procenta koncem dekády (ještě v roce 1990 přesahovaly 8 procent), další prostor neposkytovaly.

Návrat k růstové dynamice komplikoval deflační vývoj (viz roční míra inflace v tabulce). Vlekly pokles cen zboží a služeb zhoršuje postavení dlužníků, jejichž nominální závazky zůstávají sice stejné, ale v reálné hodnotě jsou větší a splácení je obtížnější. Snadněji se dostávají do platebních nesnází, které se promítají i do problémů a obtíží věřitelských institucí. To má za následek omezování úvě-

rů, výdajů a poptávky v ekonomice a zhoršování hospodářské situace. Předluženým firmám se nedostávají zdroje na investování a spotřebitelé zase méně utrácí v naději na další zlevňování. Průvodním jevem je pokles ekonomické aktivity s dopadem na daňové příjmy státního rozpočtu. Je rovněž zřejmé, že při nulové inflaci či deflaci nemohou klest reálné mzdy v zaostávajících nebo recesí postižených odvětvích a regionech a vzrůstá riziko nezaměstnanosti.

V devadesátých letech se průměrná tempa ekonomického růstu pohybovala mírně nad jedno procento HDP, což představovalo nejhorší výsledek jakékoli rozvinuté tržní ekonomiky v posledním půlstoletí. Nezaměstnanost se vyšplhala v roce 2002 na rekordních 5,4 procenta (viz tabulka). Propadala se průmyslová výroba a poměrně silný kurs jenu (JPY) neusnadňoval ani potlačování deflace, ani vzestup exportu.³⁾ Nedobré výsledky japonského hospodářství na prahu

21. století byly zesílené i sérií otřesů ve světové ekonomice a pokles poptávky zvláště dolehl na vývoz zpracovatelské produkce.

Zjevné kořeny obtíží spočívaly v nadbytečných kapacitách, předluženosti, rigiditě trhu práce a vysokých nákladech i nízké efektivnosti ekonomických aktivit. Spolupůsobily i specifické sociální, politické a institucionální charakteristiky (skupinová soudržnost, seniorita, celoživotní zaměstnání apod.), které komplikují vytváření podmínek pro flexibilitu pracovních sil, pro soutěživost, pro pružné přechody z dožívajících do perspektivních oborů a v neposlední řadě i pro příliv investičního kapitálu.

V situaci opakující se hospodářské deprese slíbil premiér Koizumi po svém nástupu v dubnu 2001 radikální léčebnou kúru: 1. privatizaci a deregulaci ekonomiky, 2. redukci neúnosných deficitů státního rozpočtu a 3. ozdravení bankovního systému. K tomu mělo dojít s pomocí zlepšení práce bankovního dohledu a zvýšení tvorby rezerv a dále odkupu ztrátových úvěrů z veřejných prostředků a jejich soustředění ve státní agencii, kte-

rá je bude postupně likvidovat. Přestože měl premiér silný mandát podpory více než 80 procent veřejnosti, výsledky zůstávaly až do roku 2005 za očekáváním. Slovo reforma se sice v různých obměnách skloňovalo, avšak reálným úskalím se ukázala politická vůle k rozpočtové sebekázi, k zavírání státem ovládaných korporací a k vyčištění bankovních bilancí od špatných půjček. Spíše se prosazoval kompromisní gradualismus než radikální kurs.

Nutnost zásadních reformních kroků se stala více než zřejmou, jakož i to, že reputace progresivně vnímaného D. Koizumiho bude záviset na jeho odhodlanosti i schopnosti potřebné změny iniciovat a prosadit. Navíc v situaci, kdy japonská veřejnost neměla až tak pádné důvody, aby se domáhala „bolestivých“ kroků. Životní standard (HDP na obyvatele) byl srovnatelný se Spojenými státy, deflační spirála spotřebitelům bezprostředně nevadila a nezaměstnanost přes pět procent sice byla na místní zvyklosti nevídaná, avšak vůči ostatním zemím poměrně nízká a její dopady velkoryse tlumeny sociální sítí. Nicméně řada ukazatelů indikovala vážné poruchy a obtíže v blízké budoucnosti a prosazovaly se názory, že země již nemá příliš času ani prostoru pro odkládání nepopulárních opatření.

Japonská pošta katalyzátorem hospodářsko-politických změn

Premiér Koizumi dobře odhadl sentiment společnosti unavené jednotvárným opakováním politických floskulí a zneklidněné setrvalou malátností ekonomiky a bobtnající zadlužeností veřejného sektoru. Zvolil strategii jednoho „úderného“ tématu, kterým bylo odstátnění Japonské pošty (Japan Post). Při prvním hlasování v parlamentu (srpen 2005) návrh neprošel, což vedlo k vyhlášení předčasných voleb na 11. září 2005. V nich si vládnoucí Liberálně demokratická strana (LDP) vedla až překvapivě úspěšně (s výjimkou deseti měsíců 1993–1994 je u moci již od roku 1955), ziskem 296 křesel z celkového počtu 480 si upevnila pozici a spolu s koaliční (buddhisty podporovanou) stranou Kómeitó (31 mandátů) nyní drží dvoutřetinovou majoritu v Dolní sněmovně parlamentu a může prosadit jakýkoli zákon. Premiérovi se přitom podařilo zbavit se řady prominentních členů své strany, kteří původně překazili jeho reformní plán poštu privatizovat.

Japonskou poštu lze bez nadsázky označit za moloch symbolizující škálu ekonomických i politických deformací v zemi. Má téměř 25 000 poboček, kolem 280 000 pracovníků jenom na plný úvazek (asi třetina státních zaměstnanců) a hlavně spravuje úsporné vklady a aktiva životního pojištění v závratné výši téměř 3,2 bil. USD (350 bil. JPY). Přibližně 85 procent japonských domácností tam drží spořitelní účet (na poštu připadá cca 30 procent úhrnu depozit) a 60 procent platí životní pojištění (asi 40 procent celkové hodnoty). Objemem získaných zdrojů představuje Japonská pošta bezkonkurenčně největší světovou finanční

instituci (více než dvakrát větší než Citigroup).⁴⁾

Za stěžejní problém Japonské pošty se nepovažuje ani tak shromažďování úsporných vkladů a nabízení životního pojištění, i když státní subvence a záruky hrály svou roli v soutěži s komerčními ústavami, jako spíše využívání takto získávaných prostředků. Zejména jde o zvýhodněné půjčky spřízněným firmám, úvěrování projektů s nejasným ekonomickým opodstatněním, financování veřejných prací ve venkovských oblastech, nakupování rozličných státních dluhopisů, a zvláště pak celkově neprůhledné hospodaření „skrytého rozpočtu“ pod kontrolou byrokratů a politické elity.

Návrh privatizace pošty byl v kontextu s reformní agendou premiéra vnímán volíči jako signál jednak rozchodu s dřívějším klientelismem a poručnickováním úředníků a jednak nástupu cesty k systému štihlejší i transparentnější vlády a k posílení tržního mechanismu a pozice i konkurenceschopnosti sektoru soukromého. Podle očekávání schválil parlament tento záměr v říjnu 2005, přičemž má jít o dlouhodobý proces, rozložený do deseti let. Zahájení se předpokládá v dubnu 2007, kdy bude pošta rozdělena do čtyř společností, které vytvoří holding. Mají se zabývat zasilatelstvím, spořitelními službami, pojišťovnictvím a řízením přepážkové sítě poštovních úřadů, přičemž každá má hospodařit „na vlastní účet“. Byly také zrušeny úrokové subvence a vládní záruky na depozita. Po privatizaci by se Japonská pošta stala největší světovou bankou, jejíž zdroje by měly být k dispozici širokému spektru podnikatelských subjektů a směřovat do sfér neefektivnějšího uplatnění.

Prodej pošty, respektive vyhlášení a následně i parlamentní schválení privatizačního záměru, je všeobecně spojován s příklonem k politice výrazného omezování vládních výdajů a snižování kritického veřejného dluhu, jehož hrubý objem se přiblížil ke 170 procentům HDP, což představovalo zdaleka nejvyšší veličinu v rozvinutých tržních ekonomikách (pravděpodobně i nejvyšší ve světě vůbec).⁵⁾ Pozitivní očekávání domácích i zahraničních investorů se odrazilo v růstu burzovního indexu Nikkei 225, který se po propadu z vrcholu téměř 39 000 bodů koncem roku 1989 na 7300 bodů v dubnu 2003 usadil zase v září 2005 pevně nad hodnotou 13 000 bodů. Opět začaly stoupat ceny půdy a nemovitostí, zvedla se spotřebitelská poptávka a známky oživení prostupují celou ekonomikou.

Zatímní výsledky reforem a růstová perspektiva

Japonská ekonomika rostla již dva roky za sebou vcelku solidním tempem a míra nezaměstnanosti klesala na její nejnižší hodnotu za posledních sedm let (viz tabulka). Podniky po letech dluhové restrukturalizace nejenom splácejí své závazky, ale opět začínají investovat. Mzdy vykazují pozvolný růst, dochází k oživení spotřebitelské poptávky a následně i produkce zpracovatelského průmyslu, která v posledním čtvrtletí 2005 vykazovala zvýšení odhadem o 4,5 procenta.⁶⁾ Rostou i vývozy, zvláště do Číny a do USA. Oživování ekonomiky přitom pokračovalo i přes růst cen ropy v průběhu uplynulého roku.

Zjevným růstovým stimulem se jeví otevření japonského finančního trhu za-

Japonsko: vývoj vybraných makroekonomických ukazatelů v období 1982–2006

	Průměr 1982– 1991	Průměr 1992– 2000	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*)	2006**)
Růst HDP v %	4,1	1,2	3,6	1,8	1,0	– 0,1	2,4	0,2	– 0,3	1,4	2,7	2,0	2,0
Míra inflace v % (spotř. ceny)	1,9	0,5	0,3	1,7	0,6	– 0,3	– 0,9	– 0,7	– 1,0	– 0,2	0,0	– 0,4	– 0,1
Míra zaměstnanosti v %	2,5	3,4	3,4	3,4	4,1	4,7	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,3	4,1

Poznámka: *) Odhad Mezinárodního měnového fondu

**) Prognóza MMF

Prameny: World Economic Outlook. IMF, Washington, October 2000 a 2002, September 2005.

hraničním investorům a vystavení se globální konkurenci. Zatímco v polovině 90. let byla zhruba polovina akcií na tokijské burze ve vlastnictví bank (dědictví systému keiretsu a cross-shareholding), od roku 2001 prodávaly své akciové podíly, aby splnily přísnější požadavky regulatorního dohledu a jejich podíl se snížil na pouhých 25 procent v roce 2003. To také vyvolalo zájem zahraničních investorů, kteří v roce 2004 vložili do japonských akcií kolem 77 mld. USD a v roce 2004 kontrolovali zhruba 30 procent na burze registrovaných akcií.⁷⁾ V témže roce byl příliv přímých zahraničních investic poprvé větší než vývoz této formy kapitálu z Japonska. Nicméně celková zásoba těchto investic v Japonsku (10,5 bil. JPY v roce 2004) jen málo přesahovala dvě procenta HDP, což ve srovnání s podílem 22 procenta HDP v USA a 37 procent ve Velké Británii svědčí o stále ještě značné uzavřenosti japonské ekonomiky.⁸⁾

Vstup zahraničních investorů zvětšuje likviditu na kapitálovém trhu a navíc napomáhá ekonomice zejména ve dvou směrech. Za prvé vytváří tlak na místní společnosti ke zlepšování managementu a zvyšování výnosů pro akcionáře, neboť širší akcionářská základna vede zpravidla k transparentnějšímu účetnictví, k lepší správě a přínosům pro vlastníky i okolí. Za druhé přináší sofistikovanější znalost mezinárodních trendů a zkušenosti, které umožňují posouvat některé firmy ke globálním standardům. V tomto směru hodně prospěla deregulace finančního trhu v roce 1998, respektive uvolnění široké škály operací (sekuritizační techniky), jež bankám umožnily vyvádět špatné úvěry z bilancí, přičemž uvolnění podmínek registrace na burze usnadnilo menším společnostem přístup ke zdrojům.

S pomocí státních intervencí, restrukturalizací a řady fúzí se výrazně zlepšil stav velkých japonských bank. Ještě v roce 2002 vykazovaly 8,4 procenta objemu pochybných a špatných úvěrů (zhruba 244 mld. USD) a podle pokynu vlády měly do roku 2005 snížit tento ukazatel na jednu polovinu. To se podařilo dokonce „překročit“ na 2,4 procenta a v současnosti uvádějí tyto ústavy kapitálovou přiměřenost (capital-adequacy ratio) okolo 11 procent, tzn. bezpečně nad hranici 8 procent, vyžadovanou u mezinárodně operujících bank.⁹⁾ V tomto směru působil i přísnější režim dozoru nad bankovní-

mi ústavy, které byly nuceny odepisovat ztrátová aktiva a razantněji vymáhat korporátní pohledávky. V souhrnu lze říci, že Japonsko se hospodářsky uzdravuje, metody neprůhledných přístupů ustupují do pozadí a cestu si razí transparentnější struktury a pravidla podporující setrvalejší růst.

Vnější ekonomický kontext

Japonská ekonomika se vzpamatovává i díky příznivému vlivu globálních trendů, zejména růstu jak obchodu v asijském regionu (například japonský obchod s Čínou zaznamenal v roce 2003 vzestup o více než 30 procent a předstihl objem vzájemné výměny s USA) tak světové poptávky po technologicky sofistikované produkci zpracovatelského průmyslu. Jako oprávněný se rovněž jeví poznatek, že Japonsko při své ekonomické restrukturalizaci těží jak z rozvoje obchodu s Čínou, tak i z tradičně dobrých vztahů se Spojenými státy. Již samotná výjimečná poválečná revitalizace japonského hospodářství spočívala na masivním přílivu rozvojové pomoci z USA (přispěly k tomu i vznik ČLR v roce 1949 a vypuknutí korejské války roku 1950). Jejím dnešním pokračováním by bezpochyby posloužilo jako demonstrace přínosů tržně orientovaných reforem, odpovídalo zájmům zahraničních investorů a upevnilo postavení silného partnera v Asii i ve světě.

Středem mediální pozornosti ekonomů i politiků je sice v současnosti hlavně Čína, nicméně Japonsko má řadu předností, které nabízejí více než nadějně předpoklady dlouhodobého růstu. Patří k nim vysoká úroveň vzdělanosti i kvalifikace pracovních sil, kooperativní podnikatelské prostředí, moderní technologické zázemí, solidní právní jistoty, ochrana intelektuálního vlastnictví, vyspělá infrastruktura a v neposlední řadě zámožní spotřebitelé. Tedy vesměs žádoucí atributy z pohledu investorů. K tomu lze dodat, že podílem výdajů na vědu a výzkum ve výši 3,2 procenta HDP zaujímá Japonsko přední místo ve světě před Spojenými státy s 2,6 procenta a Evropskou unií s průměrem 2 procenta.¹⁰⁾ U Číny se odhady pohybují kolem 1,2 procenta.¹¹⁾

Odhlédneme-li od ryze politických aspektů stávající asijské čínsko-japonské rivality, respektive podezřívavého pnutí, důvody hospodářské se nezdají být klíčové. Ekonomiky obou zemí jsou spíše komplementární než konkurenční a vzájemné soupeření nemá až tak výbušný

náboj. Japonské firmy stále dominují na špičce technologicky a vědeckovýzkumně náročných sfér, jako je například výroba robotů, aut, přesného strojírenství a elektroniky, zatímco čínští výrobci s extrémně levnou pracovní silou setrvávají na druhém, méně sofistikovaném a pracovně náročnějším konci produkčního řetězce.

Realizované studie uvádějí, že jenom asi 20 procent čínských vývozu do USA se konkurenčně střetává s exportem japonským, zatímco u jiných asijských zemí je tento podíl řádově větší, například téměř 70 procent tohoto čínského exportu přímo soupeří s obdobnými vývozy z Tchaj-wanu či z Thajska.¹²⁾ Čína naopak představuje pro japonské firmy významné odbytiště a „motor“ exportního rozmachu. Stoupají přitom i japonské přímé zahraniční investice v Číně, které v roce 2003 činily 3,3 mld. USD (z více než 50 mld., které do Číny v tomto roce přišly ze zahraničí).

Na druhé straně je vhodné upozornit, že výše zmíněná komplementarita se týká výstupů či vlastní produkce, nikoli výrobních vstupů, respektive zásobování surovinami a zdroji energie. Přestože Japonsko plně závisí na dovozu ropy, stala se v roce 2004 druhým největším dovozcem (za USA) této komodity Čína. Otázka zajištění dlouhodobě stabilních dodávek ropy a zemního plynu činí z těchto dvou zemí rivaly, což se zjevně přenáší do vznášení rozličných územních nároků na kontrolu a vlastnictví dosud nijak vehementně nepožadovaných ostrovů a částí mořského dna s potenciálem těžebního využití podmořských zdrojů. Ve hře je přirozeně i budoucí mocenská rovnováha sil v Asii.

○

Jiří Fárek (1937) vyučuje na Technické univerzitě v Liberci. Je členem redakční rady MP.

¹⁾ The Economist, January 12, 2002, s. 59.

²⁾ The Economist, December 17, 2005, s. 57.

³⁾ Otázkou je schůdná míra depreciace, neboť malé oslabení jenu by příliš nepomohlo (dovoz činí pouze 10 % HDP) a velké by nejspíše spustilo obranné reakce v asijských zemích.

⁴⁾ Financial Times, September 13, 2005, s. 13.

⁵⁾ The Economist, October 8, 2005, Survey s. 10.

⁶⁾ Business Week, December 12/19, 2005, s. 96.

⁷⁾ Business Week, June 6, 2004, s. 28–29.

⁸⁾ Financial Times, March 30, 2005, Special Report, s. 2.

⁹⁾ The Economist, January 17, 2006, s. 64.

¹⁰⁾ The Economist, December 17, 2005, s. 70.

¹¹⁾ Financial Times, June 24, 2005, s. 11.

¹²⁾ The Economist, March 26, 2005, s. 21.

Japonsko-čínské dusno

RUDOLF FÜRST

Evropský kontinent po staletích válčení dospívá k formě integrace stojící na výhodách vzájemného prorůstání ekonomik, politik, sociálních systémů a kultur. Na druhém konci Eurasie, na Dálném východě, se takovým vymoženostem postnacionálního konsensu nedaří. O vitalitě soudobého nacionalismu východoasijských národů zato není pochyb.

Japonci i Číňané bývají natolik vázáni konvencí a rozumem, než aby se oddávali přepychu emocí. Ve vzájemných vztazích těchto dvou mocností Dálného východu je viditelná potřeba dohody, navzdory podprahovým antipatiím, které se nashromáždily v minulosti. Japonsko již v roce 1972 navázalo diplomatické vztahy s komunistickou Čínou, v souběhu s počínající normalizací americko-čínských vztahů, když Peking rozpoznal, že návrat k tradiční vazbě moderní Číny na Spojené státy a celý Západ se vyplatí rozhodně víc než na Moskvu a východní blok.

Když se Čína po masakru demonstrantů v Pekingu v roce 1989 ocitla v mezinárodní izolaci, japonský premiér Tošiki Kaifu byl v roce 1990 prvním významným zahraničním státníkem, který navštívil Peking oficiálně a podal si ruku s představiteli mezinárodně zkompromitované čínské komunistické strany. Vzestupnou úroveň v oficiálních vztazích tehdy potvrdila návštěva japonského císaře Akihitoa v roce 1992 – poprvé v historii ČLR a na území Číny vůbec. Během asijské krize v letech 1997–1998 a krátce po ní zase Tokio vděčně kvitovalo čínskou dobrou vůli nedevaltovat svou měnu v době obtížné pro japonské hospodářství. Ne snad partnerství, ale nepochybně potřeba nenechat druhého klesnout, spojuje obě země po druhé světové válce.

Změna k horšímu

Soudobé bilaterální vztahy Číny a Japonska jsou konglomerátem pragmatismu a ambivalence, nicméně tíživé dozvuky minulosti nebo občasná teritoriální spory (souostroví *Senkaku*, čín. *Tiao-ťi-tchaj*) se dařilo překonávat oboustrannou politickou vůlí, ohledem na vzájemný ekonomický prospěch, a významnou měrou také předivem intenzivních kulturních a akademických kontaktů.

Nadějnou atmosféru 90. let však zvrátila celá řada nepřítomných incidentů i politických netaktností, která se odehrála na obou stranách po nástupu premiéra Džun'ičiró Koizumiho. Japonský předseda vlády, člen Liberálně demokratické strany (LDS), v rozporu se zvyklostmi předchozích šéfů kabinetů, začal od svého nástupu do funkce v roce 2001 s pietními návštěvami svatyně *Jasukuni* v hlavním městě. V čínském a korejském světě tento symbolický hold japonským válečným hrdinům oživuje vzpomínky na utrpení v době druhé světové války a agresivní výboje (bývalého) japonského militarismu. I přes oficiální protesty čínské vlády a vlád obou korejských států japonský premiér návštěvy svatyně, kde mezi národními hrdiny figuruje i několik prominentních válečných zločinců kategorie „A“, každoročně opakoval.¹⁾

Jasukuni, založená v roce 1869, je zasvěcena duším zhruba dvou a půl milionů padlých japonských vojáků ve všech válkách za vlast (od doby vzniku svatyně). V moderní podobě slouží jako vojenské a historické muzeum v kombinaci s šintoistickou svatyní. Původ a zaměření svatyně, a její specifické propojení státního militarismu se spiritualitou, vyvolává i s odstupem času nepřijemný dojem svými temnými konotacemi s německým nacismem. Duše japonských vojáků se v boji za císaře a vlast nakonec po smrti dočkají nejvyšší cti – jako *kami* se shledají v *Jasukuni*. Japonští vojáci se za druhé světové války, jdouce do boje, naposled zdravili „na shledanou v *Jasukuni*“.

Japonský premiér i ministerstvo zahraničí oficiálně interpretovali návštěvy svatyně jako soukromou a duchovní záležitost a symbolický akt, naznačující, že Japonsko hledí do budoucna a nebude se již uchylovat k válečným konfliktům. Korunu těmto tvrzením nasadila hromadná návštěva devadesáti dvou členů LDS v in-

kriminované svatyni, včetně předních členů vedení (generální tajemník LDS *Cutomu Takebe*, dále např. *Taró Aso*) a také devíti členů parlamentní opozice.²⁾ Taró Aso, který se na podzim 2005 stal ministrem zahraničí a o kterém se hovoří jako o pravděpodobném nástupci Džun'ičiró Koizumiho v čele vlády, oficiálně sdělil, že Japonsko je otevřeno dialogu s Čínou, ale nenechá si ze zahraničí nic diktovat. Čínský ministr zahraničí Li Čao-sing na konferenci APEC v jihokorejském Busanu zase v listopadu 2005 přirovnal chování japonské vlády k situaci, jaká by nastala v současné Evropě, kdyby německá politická reprezentace vzdávala hold památku nacismu a Hitlerovi. Série diplomatických nót a odřeknutých návštěv ministrů tvořila pozadí japonsko-čínského dialogu v minulém roce.

Pokud by Aso jednou skutečně vystřídal Koizumiho, pak může vládní LDS ještě přitvrdit. Současný ministr zahraničí letos veřejně vyzval japonského císaře, aby také navštívil svatyni *Jasukuni*. Japonští váleční hrdinové prý položili své životy za císaře, a ne za předsedu vlády.³⁾

Do takto zjištěné atmosféry náležitě zapadaly spekulace v tisku o důvodech sebevraždy japonského diplomata na konzulátu v Šanghaji. Vedle oficiálních tvrzení japonských úřadů o pravděpodobné depresi z přepracování se média věnovala údajné známosti diplomata s čínskou přítelkyní a pravděpodobnému špionážnímu pozadí této kauzy.

Japonský diplomat byl údajně vystaven nátlaku čínské rozvědky, aby vyzradil utajované informace.

Rozčilování šedesát let po válce

Čínskou lidovou republiku zvláště popuzují připomínky minulosti ve vztahu k postojům japonských vlád, které se z čínského pohledu neomluvíly adekvátním způsobem, pokud vůbec. Utrpení čínského civilního obyvatelstva za druhé světové války během japonské invaze je stále citlivým tématem, které hrozí kdykoli roznítit vlnu veřejného pohoršení. Vedle skutečného počtu obětí „*nankingského masakru*“ v roce 1937,⁴⁾ o kterém čínská strana odmítá detailnější diskuse jako netaktní a opovážlivé (oficiální čínská verze hovoří o 300 000 obětech, v akademickém světě však třeba i „jen“ přes 100 000 obětí), se objevují další šokující okolnosti, jako donucení čínských a korejských žen k sexuálnímu otroctví, použití chemických a biologických zbraní japonskou armádou na čínském území, až

po bývalé využívání nucené otrocké práce čínského obyvatelstva japonskými firmami a armádou. S těmito hrůzami souvisí nekonečné spory o odškodnění obětí.

Podle japonské optiky však vlastní poválečné vlády již vyjádřily celou řadu politování a omluv a vydaly desítky miliard dolarů rozvojové pomoci Číně, které lze považovat za formu válečných reparací. Číně to však nestačí a neustále oživuje staré téma. I když je Japonsko (na rozdíl od ČLR) zemí demokratickou, otevřená kritika vlastní minulosti zaznívala mimo hlavní názorový proud a stojí spíše na okraji společenského diskurzu.

Dotknout se pocitu křivdy a ponížení lze v Číně i zcela nevědomě a náhodou, jak se například přihodilo během firemních oslav japonských zaměstnanců v čínském Ču-chaji (u Macaa) v roce 2003. Po třech prohraných dnech s početnou účastí pěti set čínských profesionálních společníků byl personál místního čínského hotelu pohnán k soudu. Organizátoři zábavy pro Japonce přehlédli, že poslední den rozverného večírku se nešťastnou náhodou shodoval s datem počátku japonské invaze do Číny (1931). Čínská média pak kvůli „orgiím“ rozpoutala běsnění a provinilce čekal tvrdý postih. Nebo stačilo, aby v srpnu roku 2004 čínský národní tým ve finále Asijského fotbalového poháru prohrál doma v Pekingu s Japonskem 1:3, a rozmrzelí čínští fanoušci se srocovali před stadionem, provolávali nacionalistická hesla a ničili japonské vlajky.⁵⁾

Mnohem závažnější dopad mělo v dubnu 2005 – šedesát let po ukončení japonsko-čínské války – chystané vydání japonských středoškolských učebnic dějepisu, které tragické události 30. let v Číně přeshly s hladkostí vyvolávající pohoršení jak v Číně, tak i v obou korejských státech. V čínských městech Peking, Šanghaj, Kanton a Šen-čen došlo k protestním pochodům a shromážděním před japonskými zastupitelskými úřady a některými japonskými obchodními domy. Davy tvořené většinou mladými lidmi své hlasité protesty doprovázely strháváním japonských reklam, házením kamení a lahví do oken ambasád a konzulátů, v šanghajské restauraci byli i fyzicky napadeni dva japonsští studenti.⁶⁾ Záplavu protestních petic a internetových debat doplnily i útoky čínských hackerů na webové stránky japonských institucí.

Japonská vláda ostře odsoudila „vandalismus“, neschopnost laxních čínských úřadů zabránit mu, a požadovala omluvu za útoky na ambasádu a konzuláty, na

majetky japonských firem a za inzultace osob. K slovním přestřelkám vlád se přidala japonská média, která prorokovala zahraničním investorům zlé časy v Číně, a japonské veřejné mínění, do té doby vůči Číňanům dosti vstřícné, se rapidně posunulo směrem k nedůvěře. V samotné Číně se dubnová protestní srážka poněkud vymkla kontrole a hrozila přetrvat do začátku května, který představuje choullostivé výročí tzv. *Májového hnutí*, kdy čtvrtého května 1919 masivní protijaponské demonstrace vyvolaly vnitropolitickou krizi. Čínská média vloni proto státovtorně filtrovala zpravodajství tak, aby nepokoje dále negadovaly.

Nedlouho poté starosta hlavního města Tokia – Šintaro Išihara – politik názorově blízký nacionalistické pravici, prohlásil, že „je čas říci Číně ne“.⁷⁾ Učinil tak v zjevné narážce na svůj známý pamflet *„Japonsko, které může říci ne“*, v němž již dříve kritizoval příliš submisivní chování Japonska vůči velmoci USA. Názor poněkud kontroverzního, leč populárního Išihary, že Japonsko může přesouvat své investice raději do Indie či na Sibiř než do problematické Číny, jistě nebyl menšinový.

Ožívající rivalita

Čínský ekonomický a mocenský vzestup od 90. let posouvá dosavadní poměr sil v Asii. Peking, vědom si respektu i obav sousedních zemí, vystupuje jako mírotvůrce. Uzavřel strategické partnerství, s kým se dalo – s USA, Ruskem, Evropskou unií, Indii, Indonésií, posiluje své pozice vůči uskupení ASEAN, kde nabízí jednotlivým členským zemím alternativu vůči *„americkému hegemonismu“*, slibuje další odbourávání obchodních překážek a svádí movité zahraniční investory krkolomným růstem HDP.

Z dříve zaostalé ČLR posléze vyrostla Japonsku konkurence v přístupu k strategickým surovinám. Největšími dovozci ropy na světě jsou první Spojené státy, druhá Čína a třetí Japonsko. ČLR svou aktivní diplomacií získává vliv v některých zemích Afriky a Latinské Ameriky vyvážejících ropu, Japonsko ve snaze upevnit vliv na Středním východě a vazbu na USA zase podpořilo západní spojence v invazi do Afghánistánu a Iráku, ačkoliv vyslání vojenských sborů do zahraničí odporovalo znění jeho poválečné pacifistické ústavy.

Závislost Japonska i Číny na dovozech energetických surovin se naplno projevila v konkurenčním boji o podíl na výstavbě strategického ruského ropovodu, který má vést ze Sibiře na Dálný východ. Pů-

vodní verze, dojednaná v době prezidenta Borise Jelcina, počítala s vyústěním ropovodu na severovýchodě Číny v Tačchingu. Ruská strana však později změnila názor, prezident Vladimir Putin vypověděl rusko-čínský projekt a rozhodl ve prospěch varianty, na které se finančně bude podílet Japonsko a která povede ropovod po území Ruska a vyústí na Dálném východě v Nachodce. Toto vedení trasy na vlastním teritoriu umožní Rusku plnou kontrolu nad ropovodem a zajistí možnost prodeje ropy více zahraničním odběratelům než jen výhradně Číně. Navíc nic nebrání tomu, aby byla do Číny odbočka dodatečně dobudována. V minulém roce – tolik bohatém na četné japonsko-čínské mrzutosti – znamenal tento triumf japonského lobbování další podnět k podráždění Pekingu.

O důvod více ke vzájemné nedůvěře pak přináší spor o těžební právo zemního plynu ve Východočínském moři, který se vyhroutil také v minulém roce. Obě země si nárokují právo podmořské těžby v dosahu námořních ekonomických zón, jež se vzájemně překrývají. Čínská strana začala po provedení předběžných pokusných vrtů se zkušební těžbou, zatímco Japonsko urguje neexistenci vzájemné dohody o postupu ve sporném sektoru. Proto začalo i Japonsko urychleně s udílením licencí a dodatečně vyslalo doprovod vojenských plavidel do daných lokalit. V Japonsku panuje názor, že čínská těžba bez vzájemně vymezených práv odčerpává surovinu ze společných zdrojů. V září 2005 se v blízkosti podmořských nalezišť plynu *Čung-siao* objevilo pět čínských vojenských plavidel, čínský velvyslanec však veřejně odmítl jakoukoli souvislost lodí *„plujících po volném moři“* s nalezišti plynu.⁸⁾

Ve vzájemném napětí mezi Japonskem a Čínou nelze opominout ani vojenské aspekty. Reorganizace a výrazná modernizace vojenských sil ČLR je v Japonsku stavěna do souvislosti s neustálým ujišťováním Pekingu o mírumilovných záměrech. Proč tedy Čína neustále zvyšuje vojenské výdaje a ještě si počíná s jejich přiznáváním tak netransparentně? Neustálé výhrůžky Pekingu směrem k Tchaj-wanu nezní v Tokiu povzbudivě. Japonsko má velmi přátelské vztahy s Tchaj-pejím, sloučení Tchaj-wanu s ČLR nemá Tokio důvod podporovat. Zejména pokud by k němu mělo dojít násilnou cestou. Čína by tak rozšířila své námořní teritorium a ovládla by strategicky důležitý Tchajwanský průliv, kterým prochází zásobovací námořní trasa pro Dálný východ. Čína

je navíc z japonského pohledu stále pro-
tektorem severokorejského režimu, který
otevřeně vydírá okolní státy hrozbou vo-
jenského útoku, přičemž obrovské měst-
ské aglomerace Japonska mohou být
snadným terčem severokorejských raket.

Vzhledem k napjaté atmosféře loňského
roku pak vůbec už nepřekvapí prohlášení
japonského ministra zahraničí Asoa, který
v prosinci označil Čínu jako vojenskou
hrozbu. V japonských vojenských kruzích
se už předtím hovořilo o modernizaci čín-
ské armády, o dvouciferném nárůstu vo-
jenských výdajů ČLR, trvajícím nepřetrži-
tě sedmáct let. Obdobná rétorika zesílila
již v roce 2004, kdy do mořského teritoria
Japonska „zbloudila z důvodu technické
poruchy“ čínská nukleární ponorka, a také
v souvislosti s pokračujícím rozmístová-
ním čínských balistických raket.

Z americko-japonských jednání v mi-
nulém roce je zřejmé, že Japonsko přijalo
pobídku Washingtonu hrát aktivnější me-
zinárodní roli a že utužení bezpečnostní
vazby s USA,⁹⁾ včetně posílení vlastního
vojenského potenciálu, je v Japonsku žá-
doucí. Tento trend se také zdá být v soula-
du s japonským vnitropolitickým vývo-
jem. Pro rostoucí Čínu a její ambice v Asii
to není nic nečekaného, ani vítaného. Loň-
ský rozhodný nesouhlas ČLR s udělením
statutu stálého člena Rady bezpečnosti
OSN pro Japonsko proto nepřekvapuje.

Lepší už to nebude?

Čínská představa regionální stability
na Dálném východě spočívá v multilate-

rálním dialogu ČLR, USA, Ruska a Ja-
ponska v jakémisi novodobém „koncertu
mocností“. V úvahu připadají také *ad hoc*
koalice pro řešení specifických problémů,
jako v případě rozhovorů šestice zemí (Se-
verní a Jižní Korea, Japonsko, USA, ČLR,
Rusko) o severokorejské jaderné krizi.¹⁰⁾
Spojené státy naproti tomu v daném regio-
nu stavějí na posílení vazeb se svými spo-
jenci – Japonskem, Tchaj-wanem a Jižní
Koreou. Pro Peking, zklamaný nedůvěrou
některých asijských zemí v medově míru-
milovnou rétoriku „mírového vzrůstu Čí-
ny“, se jeví takový postoj jako pokračová-
ní politiky zadržování (*containment*).
Rýsují se tedy dva bloky, ne již ve stylu
studené války, ale *polo-studeného míru*.

Ačkoli Japonsko i Čína neustále mluví
o potřebě hledět do budoucnosti, a nikoli
minulosti, ve skutečích se zdá převládat
často pravý opak, jak potvrzuje jeden
z prvních letošních skandálů. Šéf japo-
nské diplomacie Taró Aso v únoru prohlásil,
že padesát let japonské koloniální správy
na Tchaj-wanu (tj. 1895–1945) prospělo
k vyššímu standardu vzdělání jeho obyva-
tel. Mluvčí čínského ministerstva zahraničí
ostře odsoudil taková tvrzení s poukazem
na „zotročení obyvatel Tchaj-wanu“ a „ka-
tastrofu pro čínský národ“.¹¹⁾ Pro vnější
pozorovatele zřejmě nastává čas si zvykat
na úbytek pověstné asijské zdvořilosti.

Rudolf Fürst (1958); sinolog, vědecký pra-
covník ÚMV.

furst@iir.cz

¹⁾ Například generál a bývalý ministerský před-
seda Hideki Tódžó, který zavlekl Japonsko do vál-
ky. Rozhodnutím Mezinárodního vojenského tribu-
nálu pro Dálný východ byl tento politik popraven
v roce 1948.

²⁾ Vládní LDS však není v postoji vůči návště-
vám politiků ve svatyni Jasukuni jednotná, část
strany s nimi nesouhlasila, veřejné mínění bylo
zhruba rozděleno stejným dílem mezi příznivce
i oponenty návštěv svatyně. Část politických kruhů
se také kloní k ideji vytvořit nový, sekulární pa-
mátník obětí války, který by neměl konotace
s nacionalistickou a militaristickou minulostí.

³⁾ Viz např. *Japan's emperor 'must visit the
shrine'*, BBC News, 28. 1. 2006.

⁴⁾ Nanking (vžítá starší verze pro český přepis
názvu města Nan-ting) byl od roku 1928 hlavním
městem Číny za kuomintangského režimu. V roce
1937 jej čínská vojska neudržela, město bylo do-
byto japonskou armádou. Došlo k masovému zabí-
jení civilistů, rabování, hromadnému znásilňování
žen, pálení domů. Nankingský masakr (viz též ja-
ko *Nanking Rape*) je považován za jeden z nej-
otřesnějších válečných zločinů v dějinách vůbec.

⁵⁾ *Chinese riot after Japan victory*, BBC News,
www.bbc.co.uk, 7. 8. 2004.

⁶⁾ Viz např. *Thousands continue anti-Japan pro-
tests*, South China Morning Post, 11. 4. 2005,
www.scmp.com.

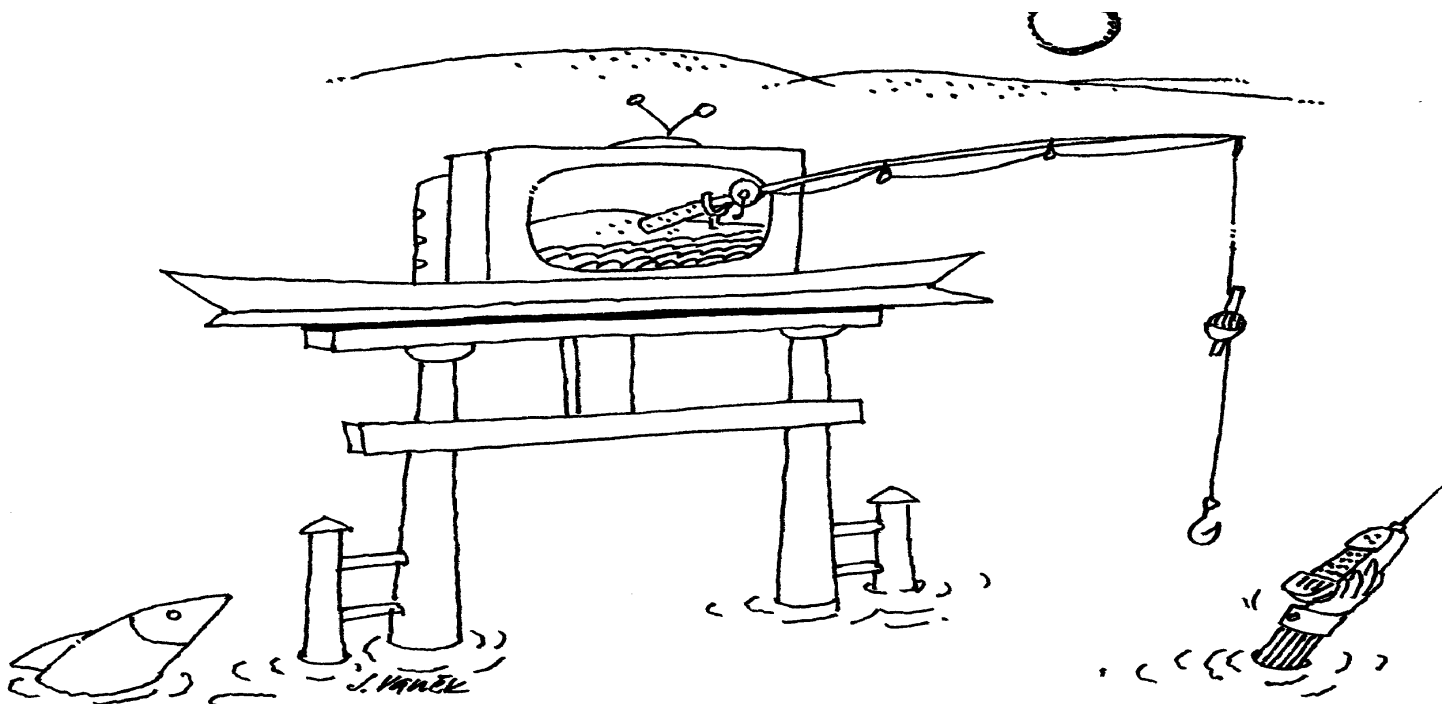
⁷⁾ *Time to say no to China*, South China Morning
Post, Agence France-Presse in Tokyo, 19. 6. 2005.

⁸⁾ James J. Przysup, *Japan-China Relations:
Yasukuni Sops Everything*, Comparative Connecti-
ons, A Quarterly E-Journal on East Asian Bilateral
Relations, www.csis.org/images/stories/pacfactor/0504gJapan_china.pdf

⁹⁾ Výsledkem návštěvy prezidenta G. W. Bushe
v Tokiu byla mj. domluva o možnosti kotvení ame-
rické letadlové lodi u břehů Japonska. Viz např.
Bush lauds 'close friend Koizumi', BBC News,
www.bbc.co.uk, 16. 11. 2005.

¹⁰⁾ Wu, Xinbo, *The End of the Silver Lining:
A Chinese View of the U. S.-Japanese Alliance*, The
Washington Quarterly, Winter 2005.

¹¹⁾ *China criticises Japanese comment that co-
lonial rule helped Taiwan's education*, 6. 2. 2006,
South China Morning Post.

Japonsko a jeho „nová role“ v severovýchodní Asii: agenda americko-japonské aliance

Koncem března 2006 to bude přesně šedesát let, co Japonsko a Spojené státy americké podepsaly Smlouvu o přátelství a míru (Treaty of Peace and Amity, 31. 3. 1946). Japonsko dle amerických proklamací a dokumentů zůstává i nadále jedním z nejpevnějších a nejoddanějších spojenců a klíčovým strategickým partnerem v severovýchodní Asii. Bezpečnostní aliance obou států představuje stabilizační a jasně definovaný systém v asijském regionu. Navíc je dnešní bilaterální vztah obou států označován za nejlepší od samého vzniku jejich spojení v roce 1954.¹⁾

LINDA COZLOVÁ

Shrneme-li dosavadní vývoj, můžeme konstatovat, že bezpečnostní politika Japonska byla od druhé světové války silně reaktivní. Jejím primárním cílem bylo zajištění stability regionu a mezinárodního bezpečnostního prostředí. Základním kamenem japonského přístupu bylo spoléhání na Spojené státy, které tak podporovaly stabilitu ve východní Asii. Japonsko udržovalo omezenou a dalo by se říci „izolovanou“ bezpečnostní strategii v rámci vymezení daném americko-japonskou aliancí. Během studené války byly japonské bezpečnostní priority zaměřeny na „omezenou invazi malého rozsahu“ ze strany SSSR a Tokio spoléhalo na americkou hrozbu jaderného odstrašení a udržování širší regionální stability díky americké přítomnosti. Japonsko se tak stáhlo z aktivní vojenské a bezpečnostní pozice a soustředilo se na posílení svého postavení ve světě ekonomiky, kde se stalo druhým největším a nejsilnějším hráčem.

Japonský odpor k intervenční zahraniční politice

Několik faktorů tento fenomén vysvětluje. Japonsko si vytvořilo hlubokou averzi k vojenství a intervenční zahraniční politice, což bylo z velké části pochopitelné vzhledem k vývoji během druhé světové války a na jejím konci. Tato averze se promítla do článku IX ústavy z roku 1947, který dramaticky vojenskou moc omezuje. Z mezinárodního hlediska byl region severovýchodní Asie během studené války stabilní.

Události posledních let nicméně přinutily Japonsko svůj přístup upravovat – ve smyslu aktivnější zahraniční politiky. Ekonomické zájmy země se postupně přesunuly z jihovýchodu na severovýchod, především na Čínskou lidovou republiku. V roce 2003 japonská obchodní výměna s ČLR přesáhla 132,4 mld. dolarů, což představuje rekordní nárůst během pěti po sobě jdoucích letech. Japonské exporty do ČLR se přehouply přes 43,6 procenta, což činí zhruba částku 57,2 mld. dolarů, zatímco dovozy z ČLR vzrostly o 21,9 procenta a představují částku přes 75,2 mld. dolarů.²⁾ Americko-japonský obchod naopak zaznamenal útlum. Exporty během roku 2003 klesly o 2,6 procenta a dovozy vzrostly jen o 1,7 procenta. Od roku 2002 japonské dovozy z ČLR přesáhly dovozy z USA.³⁾ Jižní Korea zůstala významným hospodářským partnerem. Proto je tedy zájem Japonska na zajištění a udržení stabilního a bezpečného prostředí a vztahů v severovýchodní Asii důležitější než kdy jindy.

Navíc s koncem studené války se samotné japonsko-americké vztahy začaly měnit a na obou stranách Pacifiku se začal objevovat silný skepticismus a pochybnosti o životaschopnosti a hlavně smysluplnosti aliance. V Japonsku sílily diskuse o smyslu dalšího setrvávání amerických sil a nákladů s tím spojených. Po kolapsu Sovětského svazu vlastně pominul hlavní důvod aliance. Ve Spojených státech byl odmítavý postoj symbolizován

jednak dekadou obchodních a ekonomických sporů v 80. letech a rovněž negativním postojem Japonců k přítomnosti amerických ozbrojených sil. Americká nedůvěra a skepticismus vůči japonskému spojení byly dále posíleny nevýraznou reakcí na válku v Zálivu 1991, na niž Japonsko přispělo „pouhými“ třinácti miliardami dolarů, ale nevyslalo své jednotky.

Další pochyby se objevily spolu s japonskou neochotou podpořit roku 1994 sankce Spojených národů v reakci na odstoupení Severní Koreje od Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT). Tokio navíc vyjádřilo neochotu dále diskutovat o možné vojenské spolupráci s USA v případě konfliktu se severokorejským režimem.

Nový Národní bezpečnostní program

Především jako odpověď na nesnáze a zklamání se Japonsko v polovině 90. let pokusilo o první kroky ke zlepšení vzájemných bezpečnostních vztahů. V roce 1995 revidovalo svůj „Národní bezpečnostní program“ (*National Defense Program Outline*), do něhož zapracovalo vágní termín „situace v okolí japonských ostrovů“ (*situations in areas surrounding Japan*) a závazek přispět k mezinárodním operacím na udržení míru. O dva roky později (1997) následovaly „Směrnice pro americko-japonskou spolupráci“ (*Guidelines for the U. S.-Japan Cooperation*), což byl dobře míněný pokus oživit alianční vztahy, nicméně postrádaly jasné vyjádření, jak by Japonsko mělo podpořit americké síly při vojenských operacích. Toto opomenutí lze přičíst japonské neochotě zabývat se blíže velmi citlivou otázkou na domácí půdě, a to článkem IX ústavy, který zakazuje použití japonských vojenských jednotek mimo území japonských ostrovů k jiným než sebeobranám účelům, potažmo aktivnější bezpečnostní roli Japonska mimo domácí ostrovy a jejich bezprostřední vody.

Japonský optimismus vycházející z ukončení studené války a relativní stability v regionu vzal za své po 11. září 2001. Objevila se nová, nekonvenční hrozba – terorismus. Tato nová hrozba v kombinaci s testy Severní Koreje se střelami Taepo Dong, jež přeletěly japonské ostrovy, (1998) a znovuoobnovení jaderného zbrojního programu v roce 2002, přispěly k zvýšené citlivosti při vnímání vlastní zranitelnosti. „Japonské“ bezpečnostní prostředí se stalo méně předvídatelným.

Dalším prvkem, který narušil japonský pocit „bezpečí“, byla lidová Čína a její

rychle expandující ekonomika, vojenská i politická moc. Agresivní vniknutí do japonských teritoriálních vod zvýšilo pocit naléhavosti ve smyslu znovuzhodnocení vlastní obranné strategie, která by měla adekvátně reagovat na měnící se realitu.

Nový premiér Džunidžiro Koizumi se zasadil o aktivnější zahraniční politiku. Po nástupu do funkce v dubnu 2001 se výrazně podílel na rostoucí centralizaci tvorby politiky, na níž se podílejí ministerstvo zahraničí (*Ministry of Foreign Affairs* – *MOFA*) a LDP (Liberálně demokratická strana) jako vládnoucí strana. Dříve byla kontrolována především úředníky a institucemi.

V neposlední řadě sehrála svou roli také hořká zkušenost s kritickým přijetím „diplomacie šekové knížky“ během války v Zálivu. Japonsko se rozhodlo pro důraznější a aktivnější reakci, s níž se postavilo na stranu USA ve válce proti terorismu a ve válce v Iráku. Po 11. září přijalo jasná opatření, aby tak signalizovalo podporu svému spojenci a přispělo aktivněji k mezinárodní bezpečnosti.

Podpora koaličních sil v Afghánistánu

Jasným bodem zlomu při transformaci japonské bezpečnostní strategie bylo rozhodnutí vyslat námořní posilu do Arabského moře (2001), kde měla podporovat koaliční síly při akcích v Afghánistánu.⁴⁾ Historickým rozhodnutím bylo vyslání ti-

síce mužů do Iráku, kde se podílejí na rekonstrukci země (nejde o bojové operace, 2003). V prosinci 2003 bylo také učiněno rozhodnutí spolupracovat s USA na protiraketové obraně.⁵⁾

V roce 2004 byly vydány dvě zprávy, které významným způsobem ovlivnily další vývoj japonské bezpečnostní identity.⁶⁾ Vytvořily základ pro tzv. Směrnice národního bezpečnostního programu (*National Defense Program Guidelines* – *NDPG*) 2005.⁷⁾ V tomto dokumentu se objevují termíny jako bezpečnostní prostředí, protiterorismus, aktivnější role Japonska v mezinárodních operacích na udržení míru atd. Rovněž označuje KLDR, a poprvé také ČLR, jako země, na něž se vztahuje speciální bezpečnostní zájem Japonska. Zdůrazňuje potřebu efektivního jednání o otázce balistických střel a o teroristických útocích, společně s udržením schopností reagovat v případě invaze na japonské ostrovy a při narušení vzdušného prostoru a teritoriálních vod.

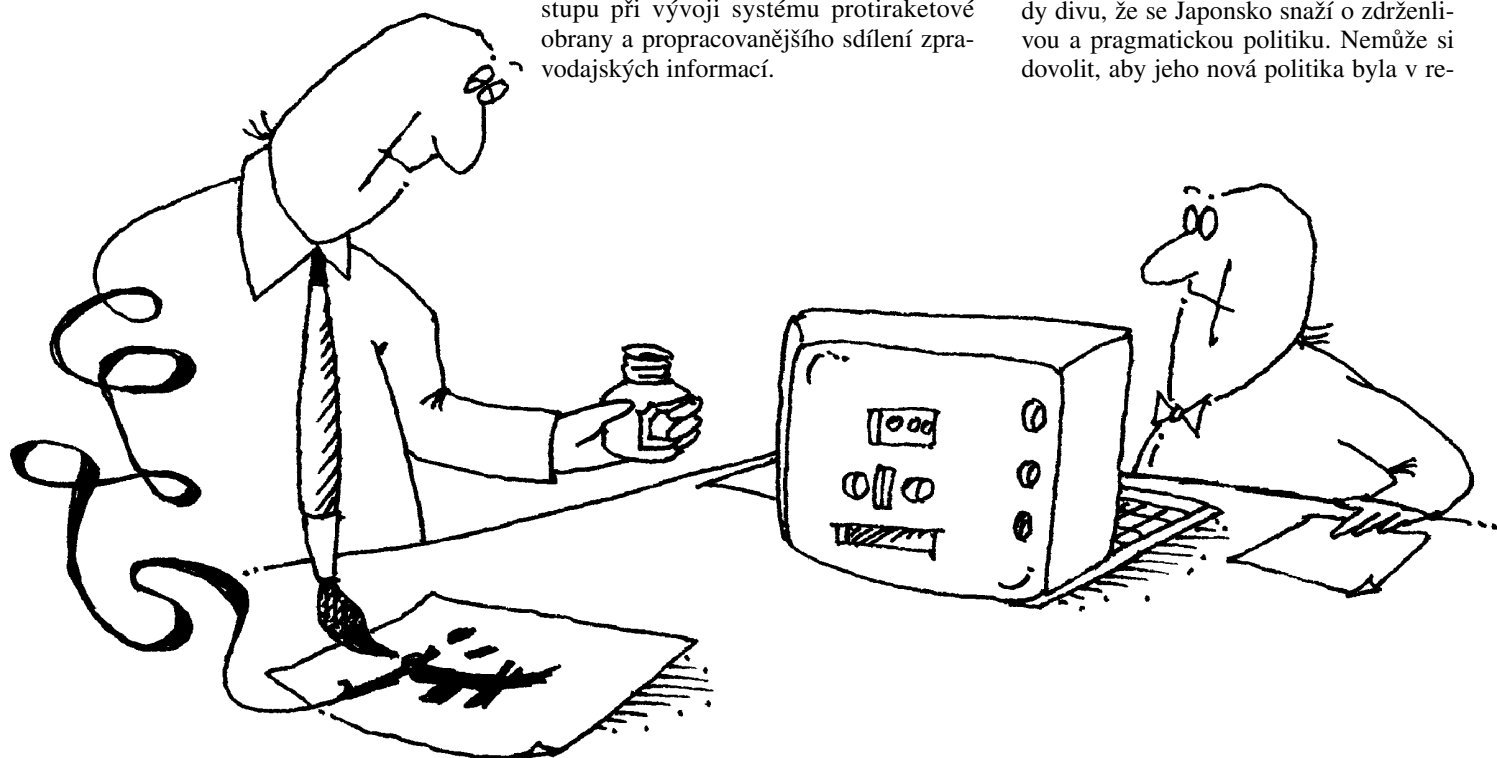
Aby se Japonsko mohlo těchto rolí úspěšně zhostit, Směrnice národního bezpečnostního programu doporučují vytvoření multifunkčních vojenských jednotek – pod centrální strukturou velení, modernizaci zpravodajských a komunikačních funkcí a vytvoření sil rychlé reakce, které by byly schopny reagovat na nové hrozby – na terorismus. Konečně, za klíčový bod NDPG je označeno posílení americko-japonské aliance, včetně společného postupu při vývoji systému protiraketové obrany a propracovanějšího sdílení zpravodajských informací.

Třebaže Směrnice národního bezpečnostního programu jsou v mnohém přelomovým dokumentem, mají také svá slabá místa. Například v nich nenalezneme zmínku o speciální „cestovní“ mapě, která by popisovala či jinak upřesňovala vedení společných operací, ať už mezi třemi japonskými vojenskými silami, nebo mezi oběma státy. Nenalezneme zde ani detailní strategie, jako například, jak reagovat na teroristickou hrozbu apod. Navíc zpráva pokračuje v duchu předešlých zpráv, a to na „obranu zaměřené strategie a politiky“ (*senshu boei*). Nejasnost tedy přetrvává, a je proto obtížné reagovat na možné bezpečnostní hrozby přímo, potažmo jasněji.

Směrnice národního bezpečnostního programu se nevyjadřují k politicky citlivé otázce kolektivní sebeobran. Dokud bude Japonsko pokračovat v interpretaci článku IX ústavy ve smyslu zákazu kolektivních sebeobraných operací, speciálně po boku USA, jde o jasnou překážku, která Japonsku brání zapojit se plně do regionálních a globálních operací a misí.

Japonské regionální zájmy

Směrnice jasně signalizují, že Japonsko je připraveno opustit čisté sebeobranou strategii, nicméně zájmy dalších států v regionu mohou být překážkou být jen „jemné“ transformace. Jak ČLR, tak Severní Korea odmítly být označovány jako předmět japonského bezpečnostního zájmu, přestože samy neupustily od agresivních a provokativních akcí.⁸⁾ Není tedy divu, že se Japonsko snaží o zdrženlivou a pragmatickou politiku. Nemůže si dovolit, aby jeho nová politika byla v re-

gionu chápána jako konfrontační či jako návrat k militaristické minulosti. Nemá ještě zažité určité reakce, které jsou jinak chápány jako mezinárodní standardy.

Japonská snaha reagovat na postoje Severní Koreje a ČLR coby součást regionálních hrozeb odpovídá celkové snaze získat zpět status „normálního“ národa, jehož legitimní politikou a snahou je bránit své národní zájmy, a zajistit si tak svou bezpečnost.

Dědictví druhé světové války nebylo ještě plně vyřešeno. Také v českých sdělovacích prostředcích proběhly informace o protestech v Číně proti vydání nových japonských učebnic dějepisu. Tyto protesty byly motivovány především politiky – Peking využil válečnou vinu k blokování žádosti Tokia o stálé místo v Radě bezpečnosti OSN. Je nicméně pravda, že Japonsko samo dosud svou roli objektivně nezhodnotilo, což mj. také dokazuje muzeum ve svatyni Jasukuni. Tato otázka bude muset být v Japonsku znovu otevřeně diskutována.

Zmíněná otázka není spojena pouze s Čínou – podobné protijaponské protesty probíhaly také v Jižní Koreji. I zde měly také druhou tvář. Obě dvě země si totiž činí nárok na ostrov v Japonském/Východním moři, který se nalézá v půli cesty mezi Japonskem a Jižní Koreou. Japonci nazývají tento ostrůvek Takešima, Korejci Tokdo. Spory mezi dvěma, pro Američany nejdůležitějšími spojenci v oblasti – Japonskem a Jižní Koreou – nepřišly v nevhodnější dobu – USA se snaží snížit napětí na Korejském poloostrově a napětí ve vztazích Soulu a Tokia může ohrozit pokračování šestistranných rozhovorů. Dlouhodobě by spory mohly přispět k šíření mylné a zavádějící prezentace motivů Tokia pro jeho novou a aktivnější bezpečnostní politiku a potažmo vrazit klín do americko-korejského vztahu, tj. naznačit, že USA upřednostňují Tokio před Soulem. Z takovéto situace by mohly těžit Čína a Severní Korea, což by v konečném důsledku omezilo možnost manévrování jak Washingtonu, tak Tokia a Soulu – při šestistranných rozhovorech o budoucnosti Korejského poloostrova.

Společné americko-japonské strategické cíle

Přes všechny výše naznačené obtíže jsou NDPG chápány a oceňovány americkou stranou jako výrazně pozitivní příspěvek k vzájemným vztahům, což potvrdilo americko-japonské setkání ministrů zahraničí a obrany z února loň-

ského roku. Tehdy zveřejněné závěrečné společné prohlášení šlo více do hloubky než předešlá a zdůraznilo další směr vývoje aliance a stanovilo společné strategické cíle – jako například podporu mírového sjednocení Korejského poloostrova, zajištění stability v Tchajwanské úžině jako důležité cesty při zajišťování dodávek energie. Obě země zdůraznily nutnost vyřešit otázku Tchajwanské úžiny mírovými prostředky pomocí dialogu. Je nutné zdůraznit, že mnohá média a komentátoři v USA a z asijských zemí závěrečnou deklaraci interpretovali mylně. Japonský závazek přispět aktivně k obraně Tchaj-wanu nejde dále než jakákoli předešlá prohlášení a závazky. V prohlášení není řečeno, že by se nutně americko-japonská spolupráce vztahovala na Tchaj-wan, pouze signalizuje novou ochotu Tokia připojit se újeji a otevřeněji k Washingtonu při řešení regionálních otázek.

Nová japonská bezpečnostní politika v sobě skrývá také překážky, například při jejich realizaci. Skutečným testem ochoty Japonska podpořit regionální vojenské operace bude naplnění závazku v budoucnosti, jako například při zajištění iniciativy zaměřené na zvládnutí agrese ze strany Severní Koreje nebo při řešení narůstajícího napětí v Tchajwanské úžině. Pokud nebudou splněny konkrétní závazky vyplývající ze společných strategických cílů zmíněných v roce 2005 ve společné deklaraci, ztratí jak společná alianční strategie, tak NDPG svůj smysl a stanou se pouhou prázdnou frází.

Překážky se nemusejí objevit jen v oblasti strategické, ale také politické. „Dramatický“ posun japonské bezpečnostní strategie vyvolal a podporoval především premiér Koizumi. Nyní jsou dobré vztahy dány i na osobní úrovni mezi nejvyššími představiteli USA a Japonska.

Americko-japonská aliance zůstane iště i nadále jednou z hlavních otázek. Přítomnost Američanů na Okinawě je stále politickým tématem. Guvernér Macuzawa již vyjádřil silný nesouhlas s plány Američanů na přesun centrály 1. armádního sboru z Fort Lewis ve státě Washington na základnu Zama v prefektuře Kanagawa. Přeložení U.S.S. Kitty Hawk, letadlové lodi s jaderným pohonem, bude rovněž horkou otázkou.

Nejistota panuje také v otázce dalšího vývoje okolo článku IX ústavy. Změny, jako vyslání jednotek do Iráku, byly zatím realizovány coby *ad hoc* řešení. Japonsko by se mělo začít zamýšlet nad

otázkou kolektivní sebeobran. Nejde pouze o politické řešení, ale i o legislativní a technické procedury. Doposud není zpracován zákon o akcích proti nepříteli. Relativní „nedospělost“ a nedostatek zkušeností z boje jak na straně JDA, tak jednotek SDF, činí aktivní zapojení Japonska v krátkodobém horizontu téměř nemožným a nereálným. Je tedy nutné, aby obě strany vycházely ze skutečných možností a nenechaly se unést nerealistickými očekáváním, což by v konečném důsledku poškodilo nejen kredit obou států, ale především aliance jako takové.

○

Linda Cozlová (1975); dokončuje doktorské studium obor mezinárodní vztahy a americká studia na FSV UK.

cozl@post.cz

¹⁾ The Treaty of Mutual Cooperation and Security Between Japan and the United States of America, April 28, 1958, smlouva revidována 19. ledna 1960.

²⁾ Chi Hung Kwan, „Japan's China Syndrome Dissipating as Exports to China Surge“, March 1, 2004, www.rieti.go.jp/en/china/04030101.html

³⁾ Tamtéž.

⁴⁾ Japonsko vyslalo loď do Indického oceánu a Arabského moře k zajišťování doplňování paliva a logistické podpory americkým a mezinárodním silám působícím v Afghánistánu a přilehlém okolí. Japonsko mohlo vyslat plavidla díky speciálně přijatému zákonu schválenému v říjnu 2001, *Anti-Terrorism Special Measures Law*.

⁵⁾ „Japan to Push Missile Defense Plan to Development Stage Next Year“, *Kyodo News*, June 5, 2005.

⁶⁾ Podvýbor vládnoucí LDP strany, tzv. *Defense Policy Studies Subcommittee* a *Council on Security and Defense Capabilities (the Araki Commission)* – tyto dvě instituce vydaly zprávy, které doporučovaly zásadní přepracování japonské bezpečnostní politiky; Liberal Democratic Party, National Defense Division and Policy Research Council, *Defense Policy Studies Subcommittee*, „Recommendation on Japan's New Defense Policy: Toward a Safer and More Secure Japan and the World“, March 30, 2004, www.jimin.jp/jimin/saishin04pdf/seiksaku006E.pdf; Council on Security and Defense Capabilities, *Japan's Visions for Future Security and Defense Capabilities*, October 2004, www.jiaonline.org/resources/japan/sekurity/Japan%20CSDC%20report.pdf

⁷⁾ Označení *National Defense Program Outline* bylo v roce 2004 změněno na *National Defense Program Guidelines*, December 10, 2004, www.jda.go.jp/e/policy/f_work/taikau05/fy20050101.pdf

⁸⁾ Severní Korea pokračuje v programu vývoje jaderných zbraní, porušuje několik mezinárodních smluv, podporuje pašování drog v pohraničních oblastech a padělání značek a jejich další pašování. ČLR v listopadu 2004 pronikla do japonských teritoriálních vod, když vyslala svou jadernou ponorku a čínské společnosti zahájily navrtávání ložisek zemního plynu ve Východočínském moři, na území, které si nárokuje Japonsko. Navíc Peking přijal velmi agresivní postoj k Tchaj-wanu, o čemž svědčí vydání tzv. antisecesního zákona v březnu 2005, *Anti-Secession Law*.

Japonští investoři a Česká republika

Vývoj vstupu japonských přímých investorů do České republiky po roce 1990 je spojen s velice pozoruhodnými charakteristikami. Japonské investory není zcela určitě možné označit jako neopatrné či unáhlené; naopak – na rozdíl od řady investorů evropských či amerických – se na své rozhodnutí investovat v určitém teritoriu, jež je navíc pro ně neznámé, připravují podstatně delší dobu. Na druhé straně však – což dokládá nejen dosavadní česká zkušenost – platí, že pokud se japonský investor rozhodne do určitého teritoria vstoupit, jedná se o rozhodnutí velmi dlouhodobé.

Velmi důležitým charakteristickým rysem, který patrně podtrhuje typické charakteristiky japonského investora (opatrnost, obezřetnost, preference jistoty, dlouhodobý horizont rozhodnutí), je okolnost, že viditelný a stále silnější příliv japonských investorů nastal až v souvislosti s uvedením a jistým potvrzením zavedení politiky investičních pobídek.

Podíváme-li se totiž na podíl japonských investorů na celkovém objemu všech zahraničních investic, které do České republiky za celé transformační období přitekly, nedostáváme číslo nikterak převratné (kupříkladu přibližně desetkrát menší, než je podíl investic německých). Podíváme-li se však na podíl japonských investic, jež byly zprostředkovány projekty CzechInvestu, resp. staly se součástí politiky investičních pobídek, jejich podíl na celkovém objemu investic zprostředkovaných CzechInvestem převyšuje 21,5 procenta.

Teritoriální rozdělení objemu přímých investic v České republice zprostředkovaných agenturou CzechInvest

Země (teritorium)	Podíl (%)
Německo	29,0 %
Japonsko	23,6 %
Benelux	12,2 %
USA	9,3 %
Francie	7,0 %
Velká Británie a Irsko	6,2 %
ostatní	12,7 %

Zdroj: CzechInvest

Privatizace – žádné lákadlo pro japonské investory

Privatizace v České republice zcela určitě nepředstavovala žádné lákadlo pro japonské investory; lze se snad dohadovat o příčinách, ale jistotou je, že žádný významný japonský investor v důsledku realizovaného privatizačního projektu do České republiky nepřišel. Může to být důsledkem malého zájmu japonských společností vstupovat do již existujícího podniku; hovořit lze například i o přílišné dynamice a jisté nestandardnosti až (z japonského pohledu) omezené transparentnosti privatizačního procesu. Pravda může ležet kdesi uprostřed a naznačuje, že japonští investoři při své kapitálové expanzi do zahraničí preferují investice na zelené louce, kde si od počátku veškeré nutné procesy uspořádají podle svých vlastních představ.

Zahájení politiky investičních pobídek – začátek vstupu japonských investorů

Velmi důležitým podnětem pro stále sílící vstup japonských firem do České republiky se stala u nás tehdy nově koncipovaná politika investičních pobídek na samém konci 90. let a na počátku tohoto desetiletí. Ani na jejím vlastním počátku nebylo možné ještě přesvědčivě tvrdit, že zemí, která na tuto politiku zareagovala nadmíru vstřícně, by mohlo být právě Japonsko. I v této fázi začalo Japonsko projevovat svůj typický obezřetný přístup, nicméně již cíleně orientovaný na využití velkorysých možností pro investice v České republice. Lze patrně tvrdit, že období systematického pozorování bylo prolomeno přístupem společnosti Mat-

sushita do průmyslové zóny na plzeňských Borských polích, jejíž úspěch posloužil jako velmi respektovaná a vlivná reference pro další japonské firmy. Tento průlom nastal vlastně ještě předtím, než politika investičních pobídek byla prakticky a cíleně prováděna – došlo k němu již v roce 1996 a společnost pod názvem Panasonic AVC Networks Czech nejen výrazně reinvestovala do svého plzeňského závodu, ale později vybudovala i další projekty na zelené louce (například v Pardubicích).

Počet japonských firem za doby cíleného lákání investorů do České republiky do konce roku 2005 přesáhl hodnotu 150; mezi nimi je možné identifikovat jak přímé investice japonských korporací se sídlem v Japonsku, ale v dostatečné míře i investice filiálek japonských firem již usídlených jinde v Evropě nebo v mimo-evropských státech. Více než jedna třetina z těchto investic působí v oblasti zpracovatelského průmyslu.

Jejich dosavadním vrcholem, pokud jde o objem investovaných prostředků, je společný projekt jedné z největších světových automobilových korporací – firmy Toyota – s francouzskými automobilkami Peugeot a Citroën – TPCA – v průmyslové zóně Ovčáry u Kolína. Právě v případě této investice s kapacitou výroby 300 000 vozidel ročně se projevil statisticky zajímavý fakt. S ohledem na výše zmíněný poznatek, že jedním z motivů investorů pro vstup do České republiky je i následná exportní expanze, právě spuštění provozu této automobilky a vývozu nových automobilů viditelně podpořilo zlepšení obchodní bilance České republiky v průběhu roku 2005 nejen ve smyslu dalšího oživení tempa vývozu, ale také výrazně přispělo k tomu, že předchozí schodek se v průběhu onoho roku „přeměnil“ ve spolehlivý obchodní přebytek.

Sektorová orientace

Je pravdou, že výrobní kapacity japonských investorů se dominantně zaměřují především na dvě odvětví: automobilový (Denso, Tokai Rika, Toyoda Koki) a elektrotechnický průmysl (AVX, Matsushita Communication). Dominantní příliv investic do zpracovatelského průmyslu byl hlavně záležitostí počátku tohoto desetiletí.

Souběžně s tím nelze zapomenout na velkou četnost obchodních firem zastupujících japonské korporace; jejich činnost je zejména spojena s dovozem japonských produktů na tuzemský trh spotřebních i investičních statků; jen má-

lokdy se tyto firmy orientují na toky opačně nasměrované: na vývoz české produkce do Japonska. Mezi společnostmi tohoto typu nelze nezařadit například obchodní zastoupení klíčových světových, notoricky známých nadnárodních korporací japonského původu (jen namátkou Mitsubishi, Nissan, Toyota, v poslední době Yamaha, Honda, Canon, Fujitsu – ve spolupráci s německým gigantem Siemens v oblasti notebooků, JVC, Minolta, Konica, Panasonic apod.).

Velmi nadějný je nicméně trend období posledních přibližně dvou let, kdy i japonské investice se pozvolna přizpůsobují kvalitativně se měnící struktuře české ekonomiky a jsou zaměřené na oblast výzkumu a vývoje (Panasonic Europe Software Development Laboratory, Matsushita Television Central Europe Development Center). Je tak patrné, že nejen s ohledem na japonské investice, ale vůbec strukturu přílivu přímých zahraničních investic do České republiky, lze předpokládat relativní snížení jejich váhy do zpracovatelského průmyslu ve prospěch přílivu do výzkumu a vývoje nebo služeb. Právě nastupující trend posilujícího významu investic do výzkumu a vývoje napomáhá postupně odstraňovat jednu z významných obav, která je spíše obecnější a japonských investic se příliš netýká – a sice, zda po určitém čase, kdy dojde k využití investičních pobídek a v jiných zemích se objeví zlepšené investorské podmínky, nemůže dojít k odlivu těchto investic. Investice do výzkumu a vývoje jsou

obecně stabilní – nejen v rukou velmi konzervativních japonských investorů; navíc mají „schopnost“ připoutat v daném regionu vysoce kvalifikovanou pracovní sílu na velmi dlouhé období, vykazují vysokou míru přidané hodnoty a vykazují i nezanedbatelné vyvolané (indukované) efekty. Ty spočívají v tom, že vysoce kvalifikovaní – většinou výborně oceňovaní – specialisté v daném teritoriu rovněž žijí, tráví volný čas, stravují se, realizují své záliby, a tím vyvolávají silnou poptávku po službách a produktech tohoto charakteru. Takto vysoké vyvolané efekty v případě zpracovatelského průmyslu neexistují; na straně druhé, investice do vědy a výzkumu, zřizování inovačních center nejsou zase až tak „masovou“ záležitostí. Každopádně, vyváženost investic do obou klíčových oblastí představuje i vhodné skloubení jejich předností pro hospodářský vývoj země, v níž působí. Oba typy investic se týkají i projektů realizovaných japonskými společnostmi.

Je pravděpodobné, že v budoucnosti dojde k vybilancování těchto tří základních směrů vstupu japonských investorů do České republiky ve struktuře, odpovídající vývoji tuzemské ekonomiky, tj. do zpracovatelského průmyslu, pokročilých služeb, výzkumu, vývoje a inovačního potenciálu, a do rozvoje obchodních zastoupení. S ohledem na rostoucí zájem japonských návštěvníků o Českou republiku lze nicméně vyvodit potenciál nárůstu aktivit japonských společností v oblasti

cestovního ruchu; lze se tudíž domnívat, že nynější boom v oblasti výstavby nových hotelů, ubytovacích zařízení a facilit v oblasti aktivního trávení volného času by se neměl obejít bez výrazného přispění japonských investorů.

Počet vytvořených pracovních míst na všech těchto úrovních působení lze v České republice odhadnout na přibližně 30 000.

Efekt vstupu do Evropské unie

Lze současně říci, že japonský příklad je z mimoevropských zemí patrně nejzřejmější v tom smyslu, že prostřednictvím svých přímých investic ve vybraných evropských teritoriích tak mají japonské firmy velmi usnadněn přístup na unijní jednotný vnitřní trh. Je současně zřejmé, že si pro tento účel patrně nebudou vybírat zemi drahou, ale tu, kde nákladové parametry jsou z hlediska výrobních aktivit atraktivní, ale kde současně existuje již jistý stupeň rozvinutosti ohledně dopravní infrastruktury, logistiky, komunikace a připravenosti pracovního trhu. Samozřejmě, že přirozeným faktorem, existujícím „bez našich zásluh“ je geografická poloha České republiky v rámci Evropy.

Je možné, že všechny tyto faktory jsou sice nutné a obecné, nicméně mohou být typické pro motivy přílivu investic z kterékoliv země. Japonským specifickým nicméně může být právě onen „řetězový efekt“, který velmi respektuje principy podnikatelského prostředí v Japonsku. Japonské firmy jsou součástí sítě, v níž každý prvek zastává svou nezastupitelnou partnerskou roli, bez něhož by se systém narušil. Rozhodne-li se jeden prvek této sítě k investicím do určitého zahraničního teritoria, je velmi pravděpodobné, že bude následován některými dalšími prvky onoho systému. Možným stručným příkladem tohoto velmi komplikovaného jevu je například příchod významných obvyklých klíčových dodavatelů společnosti Toyota. Onen systém je velmi ustálený a týká se i kapitálové expanze japonských společností v zahraničí.

Česko-japonské ekonomické vztahy prošly v uplynulých několika letech pozoruhodně aktivním vývojem v naznačených směrech. Vzhledem k popsaným vlastnostem je tak pravděpodobné, že ani v letech následujících nevykázají náznaky oslabení či změn negativním směrem.

Petr Zahradník (1965) je manažerem v EU Office České spořitelny.

PZahradnik@CSAS.cz

Jak interpretovat vzestup Číny?

Rozhovor Mezinárodní politiky s Davidem Shambaughem

David Shambaugh je americký profesor politologie a mezinárodních vztahů, ředitel China Policy Program v Elliot School of International Affairs při George Washington University. V minulosti přednášel mj. v London School of Oriental and African Studies, v University of Michigan, byl také editorem odborného časopisu The China Quarterly. Působil také jako expert pro asijské záležitosti u National Security Council (Rada pro otázky národní bezpečnosti USA) a State Department (ministerstvo zahraničí USA). V prosinci 2005 měl přednášku v Ústavu mezinárodních vztahů a při této příležitosti poskytl Rudolfu Fürstovi následující rozhovor.

Pane profesore, vaše přednáška v ÚMV se týkala pohledu Spojených států a Evropy na vzestup Číny. Jak ale vlastně vidí Číňané sami sebe v mezinárodních vztazích? ČLR se dle své doktríny „Mírový vzestup Číny“⁽¹⁾ sama prezentuje jako mírumilovná země upřednostňující svou soft-power, a tak možná staví americkou zahraniční politiku do negativního světla. Jak vy chápete smysl doktríny mírového vzestupu Číny, jejímž autorem je čínský teoretik Čeng Pi-ťien?⁽²⁾

Především Čeng Pi-ťienova doktrína mírového vzestupu nebyla přijata vládou. Ta se ve skutečnosti asi po rok a půl trvajících intenzivních debatách o termínu vzestup – fue-čchi (rise) – a jeho obsahu od tohoto distancovala a generální tajemník KS Číny a prezident Chu Ťin-tchao zvolil raději termín „mírový rozvoj“ (peaceful development), neboť – myslím – pojem vzestup by příliš zneklidňoval země sousedící s Čínou. Každopádně Čeng Pi-ťien nepřestal diskutovat o mírovém vzestupu a používat tento termín nadále ve svých projevech, jak učinil například v listopadu 2005 na konferenci v Pekingu, na jejíž organizaci jsem se spolupodílel, a také ve svých článcích, jako například v americkém časopise Foreign Affairs.⁽³⁾ Takže ať už jde o mírový vzestup či mírový rozvoj, myslím, že hlavní význam spočívá ve snaze uklidnit obavy Washingtonu i asijských zemí z možných důsledků čínské-

ho vzestupu. Ani v Číně samé není sporu o tom, že dochází k vzestupu, i když někteří hovoří spíše o čínské „obrodě“ (revival) než o vzestupu (rise). Z historického pohledu je to pravda. Singapurský historik Wang Kung-wu⁽⁴⁾ by řekl, že v čínské historii právě dochází počtvrté k obrodě.

Co tím má na mysli?

V minulosti existovaly tři velké dynastie – Tchang, Ming a Čching, které skončily v úpadku. Z pohledu historie toto není tedy poprvé. Někteří z Číňanů by dnes řekli, že se nyní jedná o mírovou obrodu che-pching fu-sing.⁽⁵⁾ V Číně se tedy vedla velká debata ohledně terminologie, vzestup Číny je ale neoddiskutovatelný, a je zde snaha uklidnit mínění v zemích Asie, okolo čínské periferie, stejně jako v USA. Nemyslím ale, že by v tomto konceptu mysleli na Evropu. Doktrína je ale v plném souladu s „Konceptem nové bezpečnosti“, kterou v ČLR vyhlásili v roce 1997, s „Pěti principy mírového soužití“⁽⁶⁾ a vůbec s více tradičními prvky čínské diplomacie.

Ve svých předešlých publikacích jste kvalifikoval vztahy mezi Evropskou unií a ČLR jako nový a významný faktor v mezinárodních vztazích. Mohl byste stručně zopakovat základní momenty tohoto „milostného vzplanutí“, jak bývá

toto rodící se nové spojení občas ironicky líčeno v tisku?

Především se nejedná o vztah vzniklý letos. V roce 2005 uplynulo již třicet let od navázání diplomatických vztahů mezi bývalým Evropským hospodářským společenstvím (EHS) a ČLR, takže technicky řečeno, jde již o třicet let trvající vztah. Vzájemné obchodní kontakty se datují od 50. let minulého století, kdy kromě zemí východní Evropy v rámci RVHP začínaly po Ženevské konferenci v roce 1954 obchodovat s Čínou také západoevropské země. Takže Evropa a Čína již měly obchodní a jiné – například kulturní kontakty, které trvají již přes čtyřicet let. Myslím ale, že s větší určitostí lze říci, že vztahy Číny s Evropskou unií – nad rámec vztahů obecně čínsko-evropských – mají kratší trvání, zahrnující vývoj až v poslední dekádě. Já kladu tento počátek do roku 1994, kdy byl evropským komisařem Sir Leon Brittan. On byl první, kdo v Evropské komisi věnoval větší pozornost Číně. Během té doby Evropská komise vypracovala své první policy papers, resp. ona je tehdy nazývala zprávami (Communications), z nichž první čtyři či pět bylo věnováno Číně a některé z nich byly zaměřeny obecněji na Asii.

Na prvním místě bych zdůraznil, že hnacím motorem ve vztazích Evropské unie s Čínou je v současné době Brusel, a nikoli hlavní města členských zemí

EU. To je velká změna a rozdíl. Pro některé země Unie je trochu problém, že Brusel je ve vytváření vztahů s Čínou příliš daleko napřed. V některých hlavních městech zemí Evropské unie je to vnímáno různě, ale Evropská komise a Evropská rada (*European Council*) jasně vyhlásily Čínu jako důležitého partnera, a v roce 2003 bylo toto partnerství oficiálně deklarováno jako strategické partnerství. Od té doby se tento vztah rozvíjí ve všech oblastech – v kultuře, vědě, politice, diplomacii, a do jisté míry i ve vojenském, ačkoli vojenská výměna se neodehrává mezi Evropskou unií a Čínou, ale mezi Čínou a jednotlivými členy Společenství. A vedle toho už existuje také dialog mezi ČLR a Severoatlantickou aliancí.

Jedná se tedy o záležitost relativně nedávnou, hlavně ale dramaticky novou. Čína je nyní druhým největším obchodním partnerem, Unie je v obchodu pro ČLR partnerem číslo jedna. Téměř půl milionu čínských turistů navštíví ročně některou ze zemí EU a rostoucí počet studentů a turistů z Evropy jezdí do Číny, existuje také spolupráce v oblasti vědy a techniky. Podle mého názoru se zde objevuje momentálně nejdůležitější vzájemný vztah v globálním měřítku a Američané by tomu měli věnovat větší pozornost. Já se v této oblasti snažím o vlastní výzkum.

Ve srovnání se Spojenými státy se zdá být Evropská unie pro Čínu v mnoha ohledech velmi příjemným partnerem. Vy předvídáte partnerství EU a ČLR jako významný stabilizační faktor v mezinárodních vztazích. Co říkáte skutečnosti, že navzdory tomu existují v evropsko-čínských vztazích i problematické záležitosti? Co například nedávné hádky o dovozní textilní kvóty z Číny do Evropské unie, nebo případné rozladění Pekingu nad změnou postoje EU ve věci zrušení zbrojního embarga vůči ČLR? Co by podle vás mohlo zejména narušit tak doposud vřelé sympatie mezi oběma partnery?

Nejsem Evropan, a tak je pro mě obtížné něco takového komentovat. Nicméně z mého pohledu existuje něco, co by mohlo obě strany navzájem popuzovat. Tyto sporné záležitosti jsou však pro vlády zvládnutelné. Čínskou stranu mohou

iritovat dvě věci: zbrojní embargo a udělení Statutu tržní ekonomiky (*Market Economy Status*), který by chtěla od EU získat. Z pohledu Unie jsou to jednak problémy s lidskými právy, které zahrnují celou řadu různých věcí. Vy jste ale zmínil textil a to je, myslím, důležité, protože pokud existuje něco, co může opravdu zkazit atmosféru čínsko-evropských „námluv“ – jak jste naznačil, pak je to v oblasti obchodu. Zejména když čínská konkurence bude nadále ničit některé výrobce, či odvětví v evropské ekonomice, jak se už stalo v textilní výrobě. Kupříkladu u vás v České republice jsem nabyt dojmu, že z textilní výroby moc nezbylo, a toto platí čím dál víc i pro další země, například Itálii, i když ne úplně. Čínské laciné výrobky v oblasti trvalé spotřeby ale představují rostoucí obtíže pro celou Evropu. Toto zřejmě bude podněcovat jistý druh nacionalismu, respektive negativní odezvy proti Číně. Něco takového je k vidění ve Spojených státech a do určité míry i v jihovýchodní Asii.

Celkově si ale myslím, že není nic, co by změnilo základní směřování v pozitivních vztazích EU–ČLR. Ty se rozvíjejí velmi hladce, a myslím, že skutečně natrvalo. Pokud se ovšem v Číně nestane nějaký další „masakr“, protože události z roku 1989 měly velmi negativní dopad na evropské mínění o Číně. Žil jsem v té době ve Velké Británii a vím to. Jestli se čínské komunistické straně a armádě přihodí další rok 1989, ovlivní to mínění v Evropě velmi zle.

Připadá vám realistická představa Číny, aby budoucí supervelmoci číslo jedna?

Ne.

Co si myslíte o roli nových členských zemí EU ze střední a východní Evropy ve vztazích mezi Společenstvím a ČLR?

To je dobrá otázka a také důvod mé návštěvy v Praze – chci se dozvědět něco více. Nevím mnoho o vašich vztazích s Čínou od roku 1989. Co vím, je, že Číňané měli předtím velmi dobré vztahy s Ceaușeskovým režimem a také s východoněmeckými režimy Honeckera a Krenze, a vůbec s mnoha dalšími tuhými režimy bývalého východního bloku. Mám dojem, že Číňané od roku 1989 až do loňska věnovali východní

Evropě málo pozornosti, byli zaměřeni výlučně na západní Evropu. Jenže nyní po rozšíření EU na dvacet pět členů začínají sledovat východní země Unie s minimálně stejnou pozorností a nedávná návštěva premiéra Wen Ťia-paa v Praze to mimo jiné dokazuje. Čínská diplomacie vedle vlastních návštěv také zve ostatní střeoevropské země k návštěvám nejvyšších státních představitelů ČLR, ale asi to nebude znamenat příliš mnoho pro vzájemné vztahy s Čínou, protože ve střední Evropě není pro ni mnoho s čím obchodovat, s výjimkou vojenské sféry. Tím se dostávám k problému zbrojního embarga. Pokud bude embargo zrušeno, otevře se zde další prostor pro nějaké obchody pro desítku nových zemí EU, ale nebude to v příliš velkém rozsahu. Podobně jako v případě kulturních a diplomatických vztahů zůstane vše pod úrovní kontaktů se západní Evropou.

Jaké jsou vyhlídky na zrušení zbrojního embarga Evropské unie po změně vlády v Německu? Nová kancléřka Angela Merkelová jeho zrušení zřejmě podpořovat nebude.

Mám také takový dojem. V Německu došlo nejenom ke změně vlády, ale i ke změně pohledu na věc; něco podobného nastalo i ve Velké Británii. A je zde i řada dalších zemí – Irsko, Polsko a některé země Skandinávie – které také po celou dobu nepodporovaly zrušení embarga, k jehož zastavení je nutný jednomyslný souhlas všech. Pokud mohu posoudit, je zde tedy značný rozdíl uvnitř EU: většina členů jeho zrušení podporuje, ale stále existuje pět až sedm zemí, které tomu nejsou nakloněny. A navíc, narůstá vliv parlamentů i celých společností na danou věc. Německý Bundestag, britská Dolní sněmovna, i nizozemský parlament – zde všude zaznívají požadavky, aby embargo zůstalo zachováno. Navíc jsou zde i Američané, kteří na jeho zachování také důrazně naléhají. Takže dle mého soudu ke zrušení embarga nedojde minimálně po dobu, co bude Evropské unii předsedat Finsko, a ani pak to není vůbec jisté. Číňané si určitě budou muset pomoci sami. Moc si v tomto směru ale neprospěli schválením *Zákona proti odpadlictví* (2005) a také tím, že neratifikovali druhou me-

zinárodní úmluvu OSN o lidských právech.

Myslíte, že čínské domáhání se podpory pro zákon proti odpadlictví těsně před rozhodnutím EU o zbrojním embargu bylo přehnané, jako pokus o vabank?

Ne, já myslím, že došlo k byrokratickému rozdrobení v Číně, když levá ruka nevěděla o pravé.

Takže nešlo o ambiciózní pokus zabít dvě mouchy jednou ranou?

Kdepak, vůbec ne. Jejich ministerstvo zahraničí usilovně pracovalo na tom, jak přimět Evropskou unii ke zrušení embarga, zatímco státní bezpečnost a armáda a byrokratické složky mající na starost tchajwanské záležitosti usilovně připravovaly antiseparatistický zákon... A tyto dvě strany spolu nekomunikovaly.

Ted' už vím, jak posuzovat čínské chování realističtěji.

Pravidlo číslo jedna ohledně Číny je: Nikdy ji nepovažovat za soudržného a jednotného činitele. Oni mají byrokracii jako každá jiná země. Musíte identifikovat, které složky byrokracie podporují jednu nebo druhou politiku, a zda vlastně spolu mezi sebou komunikují.

Děkuji za rozhovor.

furst@iir.cz

¹⁾ Peaceful Rise of China, čínský termín v českém přepisu – Čung-kuo che-pching tŕie-čchi (Zhongguo heping jueqi v přepisu pinyin), 中国和平崛起.

²⁾ Čeng Pi-tien (Zheng Bijan), čínský politolog, ředitel Čínského reformního fóra.

³⁾ Zheng, Bijan, *China's "Peaceful Rise" to Great-Power Status*, Foreign Affairs, č. 5, 2005, str. 18–24.

⁴⁾ Wang Gungwu.

⁵⁾ Heping fuxing (pinyin), 和平复兴.

⁶⁾ V roce 2004 se Peking přihlásil k odkazu „Principů mírového soužití“ vyhlášených na konferenci v Bandungu před více než padesáti lety (1955).

⁷⁾ V roce 2005 vyhlásila ČLR „Zákon proti rozštěpení státu“, ve kterém označila pokusy o tchajwanskou nezávislost jako nezákonné, opravňující Peking k použití síly. Tchaj-wan je v Pekingu oficiálně považován za součást ČLR.

Mongolsko: od velké koalice k vládě „národní solidarity“

V pátek 13. ledna 2006 přijal mongolský parlament rezignaci deseti ministrů Mongolské lidové revoluční strany (MACHN), a ukončil tak po šestnácti měsících vládu velké koalice. Shodou okolností se tak stalo ve stejný den, kdy Mongolsko v roce 1992 přijalo demokratickou ústavu.

PAVEL MAŠKARINEC

Konec studené války, který na konci 20. století zasáhl prakticky celou střední a východní Evropu, přinesl zánik komunistického režimu a přechod k demokracii v Mongolsku, jež stejně jako východo- a středoevropské země spadalo do sféry vlivu Sovětského svazu. Na rozdíl od států postkomunistické Střední Asie, ve kterých po počáteční vlně demokratizace byly znovu nastoleny autoritativní režimy, dokázalo Mongolsko tomuto zvratu ve vývoji odolat, a představuje tak jednu z mála demokratických zemí ve svém regionu. Dokládá to i konání pěti parlamentních voleb, po nichž došlo v letech 1996 a 2000 k bezproblémové alternaci vládní většiny.

Vznik velké koalice a prezidentské volby

V červnu 2004 se v Mongolsku uskutečnily parlamentní volby, páté od pádu komunistické diktatury. Jejich průběh, a především výsledky pak přinesly zásadní proměnu ve způsobu konstituce mongolských vlád. Zatímco v předcházejících volbách dokázal volební systém vždy zabezpečit vítěznou stranu parlamentní většinu,¹⁾ volby v roce 2004 přinesly patovou situaci. Postkomunistická Mongolská lidová revoluční strana i koalice největších opozičních stran Vlast-Demokracie (EO-A), zahrnující Demokratickou stranu (AN), Stranu Občanské vůle-Republikánskou stranu (ID-BNN) a stranu Vlast, získaly shodně po 36 mandátech. V této situaci byl jen obtížně představitelný vznik dlouhodobě stabilní vlády jednoho z těchto subjektů a po dvou měsících náročných jednání byla vytvořena velká koalice MACHN a EO-A. Stupňující se konflikty mezi představiteli EO-A ovšem vedly již na konci roku 2004 k rozpadu koalice opozičních stran a na začátku roku 2005 k odvolání ministrů Vlasti z vlá-

dy. Vláda velké koalice nicméně pokračovala za účasti MACHN a Demokratické strany, která se po rozpadu EO-A stala druhou nejsilnější parlamentní stranou, což vládě nadále zajišťovalo parlamentní většinu.

Rok po parlamentních volbách, v květnu 2005, se konaly prezidentské volby. Mongolský prezident je volen v přímých a všeobecných volbách na dobu čtyř let s možností jednoho znovuzvolení. Právo nominovat kandidáty mají politické strany zastoupené v parlamentu a volební systém je absolutně většinový ve dvoukolové variantě. Mongolský prezident je vybaven některými pravomocemi, které posilují jeho postavení – disponuje právem zákonodárné iniciativy, suspensivním ve-tem vůči návrhům zákonů schválených parlamentem a navrhuje parlamentu kandidáty na premiérskou funkci, pokud žádná strana nedisponuje parlamentní většinou. Na druhé straně je prezident ústavně odpovědný parlamentu a v případě porušení ústavy nebo zneužití svých pravomocí může být na základě nálezu Ústavního soudu parlamentem odvolán.

Prezidentské volby začaly 4. dubna, kdy parlamentní strany, s výjimkou ID-BNN, oficiálně oznámily jména svých kandidátů. Od počátku byli podle předvolebních průzkumů²⁾ hlavními soupeři předseda Mongolské lidové revoluční strany a úřadující předseda parlamentu Nambaryn Enchbajar a kandidát a bývalý předseda Demokratické strany Mendsajchany Enchsajchan.

Již výsledky předcházejících voleb ukázaly, že šance porazit kandidáta MACHN vyžaduje, aby opoziční strany vystupovaly ve volbách jednotně. Rozpad Vlasti-Demokracie ovšem vedl k tomu, že dvě ze stran bývalé koalice postavily do voleb vlastní kandidáty (AN Enchsaj-

chana a Vlast svého předsedu Badarčina Erdenebata), a to spolu s kandidaturou předsedy Republikánské strany (BNN) Bazarsadyna Džargalsajchana znamenalo výrazné snížení Enchsajchanových šancí v souboji s Enchbajarem. S blížícími se volbami začalo docházet ke snižování rozdílu mezi Enchbajarem a Enchsajchanem a týden před volbami přinesla jedna z agentur informaci, že ani jeden z nich pravděpodobně nezíská v prvním kole nadpoloviční většinu hlasů.³⁾

První kolo voleb proběhlo 22. května. Volební účast dosáhla 74,98 procenta voličů a výsledek voleb nepotvrdil předpokládaný pokles Enchbajarových preferencí. Podle výsledků Hlavní volební komise získal Enchbajar 53,44 procenta, Enchsajchan 20,05 procenta, Džargalsajchan 13,83 procenta a Erdenebat 11,33 procenta hlasů.⁴⁾ Volby tedy potvrdily, že rozdělená opozice může jen obtížně konkurovat Mongolské lidové revoluční straně, která se opírá o stabilní voličské jádro.

Boj o většinu v parlamentu

Po svém zvolení Enchbajar prohlásil, že bude jako prezident nestranný vůči všem politickým stranám a bude usilovat o zachování velké koalice. Jeho prohlášení tedy vzbuzovalo naději, že by svým jednáním mohl pozitivně ovlivnit nesnadné sdílení moci mezi stranami vládní koa-

lice a zamezit politické nestabilitě spojené s pádem vlády.

Nejčtenější mongolský deník *Ödrin sonin* nicméně ihned po volbách informoval, že MACHN nebude usilovat o udržení velké koalice a bude se spíše snažit obsadit parlamentní místo uvolněné Enchbajarem a rovněž poslední neobsazené poslanecké místo.⁵⁾ To by straně zaručilo parlamentní většinu a možnost zformovat vlastní vládu.

Dne 28. srpna se konaly doplňovací volby, jejichž vítězem se stal primátor Ulánbátaru a nový předseda MACHN Mijegombyn Enchbold, jenž získal 77,18 procenta hlasů.⁶⁾ Hlavní Enchboldův soupeř, kandidát AN premiér Cachjagín Elbegdordž, z voleb odstoupil na základě tlaku Mongolské lidové revoluční strany, která pohrozila odchodem z vlády, nestáhne-li premiér svou kandidaturu. Snaha o získání parlamentní většiny MACHN ovšem ztroskotala na rozhodnutí Nejvyššího soudu, který v září potvrdil výsledek voleb z roku 2004 a poslední volné místo v parlamentu zaujal kandidát Demokratické strany. Spory uvnitř vládní koalice nicméně pokračovaly a rovnováha v parlamentu byla narušena začátkem roku 2006, kdy jeden z poslanců Vlasti opustil její poslanecký klub a vstoupil do klubu MACHN, jenž tak disponoval polovinou poslaneckých mandátů.

Demise ministrů za lidové revoluční stranu

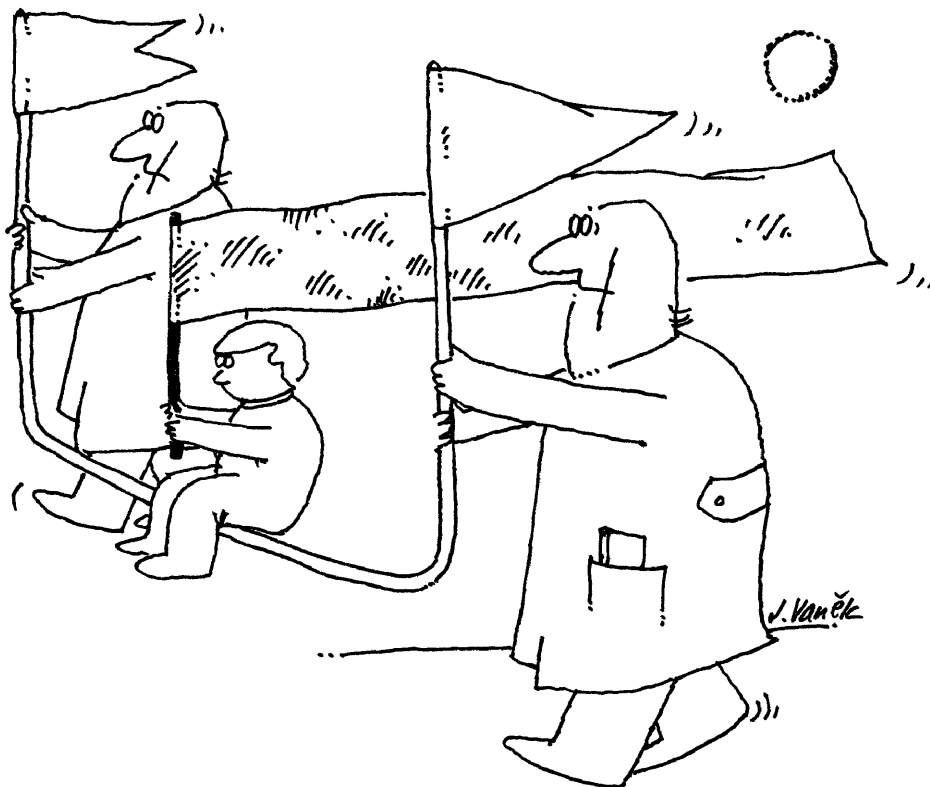
O devět dní později, 11. ledna 2006, předalo deset ministrů MACHN premiérovi Elbegdordžovi svou rezignaci. Jako hlavní důvod ministři uvedli rozpad EO-A. Ten podle jejich názoru vedl ke ztrátě legitimacy velké koalice v očích veřejnosti a nekompetentním rozhodnutím v ekonomické a sociální oblasti. Jako příklad uvedli pokles růstu hrubého domácího produktu z 10,6 v roce 2004 na 6,2 procenta v roce 2005. Růst HDP jako ukazatel rozvoje země ovšem již dříve odmítli mongolští ekonomové, podle kterých samotný růst HDP vzhledem k nízké výkonnosti mongolské ekonomiky nedokáže zabezpečit automatické zlepšení situace pro většinu obyvatelstva. Růst HDP v roce 2004 označili, vzhledem k jeho struktuře, za „prázdný“ ekonomický růst.⁷⁾

Demise ministrů Mongolské lidové revoluční strany byla o to překvapivější, že podle koaliční smlouvy měla strana na základě principu dvouleté rotace v roce 2006 jmenovat svého premiéra. K rozhodnutí došlo poté, co několik čelných představitelů MACHN navštívilo bývalého předsedu Hlavního celního úřadu, který byl spolu s několika dalšími zaměstnanci úřadu obviněn z korupce. Již dříve přitom obvinila mongolská média několik členů poslaneckého klubu MACHN včetně místopředsedy vlády Chultemína Ulána z napojení na kriminální aktivitu.⁸⁾ Podle mongolského tisku tak MACHN přinutila své ministry k demisi, aby zabránila vyšetřování korupčních kauz, jež inicioval premiér Elbegdordž.

Dne 12. ledna vystoupil v parlamentu prezident Enchbajar a připomněl, že odstoupí-li současně polovina ministrů, musí vláda podle ústavy odstoupit jako celek. Současně vyslovil přání, aby všechny parlamentní strany spolupracovaly na co nejrychlejším sestavení nové vlády.

Ve stejný den se před budovou parlamentu konala demonstrace osmi nevládních organizací na protest proti zvýšení poplatků ve veřejné dopravě v Ulánbátaru. Poté, co se počet demonstrantů rozrostl na přibližně 4000, přesunuli se demonstranti před nedaleké sídlo Mongolské lidové revoluční strany, kde požadovali odvolání demise ministrů. Část z nich poté na budovu zaútočila a podařilo se jim do ní proniknout. Po několika hodinách však demonstranti budovu opustili a vše se obešlo bez vážnějších zranění.

Následující den, deset minut před půlnocí, došlo k rozhodujícímu hlasování

o demisi ministrů – 39 poslanců se vyslo-
vilo pro přijetí demise ministrů a ukonči-
li tak po šestnácti měsících vládu velké
koalice. Spolu s devětadvaceti poslanci
MACHN hlasovali rovněž čtyři poslanci
Demokratické strany a poslanci Vlasti,
BNN a Lidové strany (ATN). Zbývající
poslanci AN a ID-BNN opustili před hla-
sováním jednací sál.

Vláda „Národní solidarity“

Ihned po pádu vlády vyzvala Mongol-
ská lidová revoluční strana ostatní parla-
mentní strany k vytvoření vlády „národní
solidarity“. Předseda AN Radnásumbere-
lín Gončigdordž ale už před hlasováním
o demisi ministrů prohlásil, že pokud
MACHN nezmění svůj názor, nebude je-
ho strana spolupracovat na vytvoření no-
vé vlády a bude zastávat roli důrazné
parlamentní opozice. Stejně stanovisko
zaujala i ID-BNN. Zástupci zbývajících
parlamentních stran vyjádřili ochotu po-
dílet se na vytvoření nové vlády.

Dne 16. ledna svolalo osm hnutí dal-
ší demonstraci na Suchbátarovo náměstí.
V jejím průběhu se demonstranti přesu-
nuli k budově vlády, kde požadovali roz-
puštění parlamentu a odvolání prezidenta
Enchbajara, jehož označili za „otce ko-
rupce“. Demonstrace skončila bez inci-
dentů po několika hodinách.

Dne 20. ledna obdržel prezident návrh
MACHN, která nominovala svého předs-
edu Enchbolda jako kandidáta na premiér-
ský post. Prezident poté uspořádal jedná-
ní, na kterém naposledy vyzval všechny
parlamentní strany k účasti na vytvoření
nové vlády. Republikánská strana a Vlast
potvrdily již dříve vyjádřenou ochotu po-
dílet se na vytvoření nové vlády, zatímco
AN a ID-BNN setrvaly na svých odmíta-
vých stanoviscích.

Čtyřicetýdenní ledna uspořádalo další
neparlamentní hnutí protest na Náměstí
svobody. Přes 1500 demonstrantů zno-
vu žádalo odvolání prezidenta a stažení
Enchboldovy premiérské nominace a sou-
časně obvinili MACHN, že za šestnáct let
vytvořila v zemi všeprostupující síť ko-
rupce. Po skončení pokojné demonstrace
oznámili její organizátoři, že další demon-
strace budou přerušeny v důsledku blížící-
cích se oslav lunárního Nového roku.

Ve stejný den přijal prezident Enchbol-
dovu nominaci a předložil ji ke schválení
parlamentu. Prezident poté reagoval na
požadavek svého odstoupení a vyzval de-
monstranty, aby respektovali politické in-
stituce zvolené vůlí většiny v demokratic-
kých volbách a za všech okolností jednali
v souladu se zákonem.

Dne 25. ledna projednal parlament pre-
zidentův návrh a poměrem hlasů 55:11
zvolil Enchbolda premiérem. Ihned po
jeho zvolení vyjádřilo 15 poslanců AN
(později až 22) ochotu podílet se na vy-
tvoření nové vlády. Tímto činem poslan-
ci naprosto ignorovali rozhodnutí Ná-
rodního poradního výboru strany, který
20. ledna odmítl účast Demokratické
strany v nové vládě a rozhodl, že strana
sestaví stínovou vládu. Poslanec AN Er-
denín Bat-Úl poté vyzval premiéra, aby
odmítl nabídku poslanců AN a nezasaho-
val do vnitřních záležitostí strany.

Dne 28. ledna akceptoval parlament
premiérův návrh složení nové vlády
a jmenoval 16 ze sedmnácti nomina-
ných ministrů. Složení nové vlády tak za-
hrnuje premiéra a 9 ministrů MACHN, po
třech ministrech AN a Vlasti a po jednom
ATN a BNN. ID-BNN tedy zůstala jedi-
nou opoziční stranou v parlamentu.

Otázkou zůstává postavení koaličních
stran vůči MACHN. Skutečnost, že tato
strana disponuje polovinou poslaneckých
mandátů a nadpolovičním počtem minis-
terských křesel, znamená, že ani případný
odchod koaličních partnerů nemůže po-
stavení vlády ohrozit, a MACHN tak
pravděpodobně povede vládu až do skon-
čení mandátu současného parlamentu.
První problémy ostatně nastaly poté, co
poslanci Mongolské lidové revoluční
strany zamítli jmenování jednoho z mi-
nistrů Vlasti. Vlast poté oznámila, že
v případě, že MACHN v budoucnu znovu
poruší dohodu, kterou strany uzavřely
před vstupem Vlasti do vlády, odvolá
strana své ministry z vlády.

Možnosti dalšího vývoje

Pro budoucí vývoj bude velice důležité,
zda se podaří zabránit fragmentaci Demo-
kratické strany. Spory uvnitř druhé nej-
silnější mongolské strany lze očekávat po-
té, co několik jejích poslanců odmítlo
respektovat rozhodnutí nejvyšších stra-
nických orgánů i názor předsedy strany
a podpořili vznik nové vlády. Otázku
vzbuzuje i to, jaký postoj zaujmou voliči
vůči straně, v níž se část poslanců odmít-
la řídit demokratickým rozhodnutím stra-
nických orgánů a obětovala ho snaze
o udržení vládních funkcí. Fragmentace
AN přitom začala již koncem roku 2004,
kdy obnovila samostatnou činnost Mon-
golská sociálně demokratická strana, je-
den ze zakládajících členů Demokratické
strany. Situace v AN tak znovu potvrzuje
nejednotu mezi vedoucími představiteli
mongolské opozice zastupujícími rozma-
nité zájmy, jež znemožňují vytvoření

dlouhodobě stabilní a vnitřně soudržné
strany, která by tvořila protiváhu MACHN.

Neméně důležité bude chování voličů
v parlamentních volbách 2008 v přípa-
dě nespokojenosti s ekonomickou situací
země, kde v současnosti žije přibližně
třetina obyvatelstva pod hranicí chudoby
a nedaří se odstranit korupci a hluboké
ekonomické a sociální rozdíly. Vzhledem
k tomu, že většina parlamentních stran
bude muset přijmout před volbami odpo-
vědnost za své působení ve vládě, mohla
by pokračující stagnace v sociální a ekono-
mické oblasti ohrozit dosud stabilní
politickou situaci v zemi. V této situaci je
pozitivní, že mongolské obyvatelstvo po-
važovalo až dosud přechod k demokracii
za správný krok, a to i přes svou tíživou
situaci, což dlouhodobě potvrzují průzku-
my veřejného mínění.⁹⁾

Nespokojenost tak mongolští voliči
v minulosti projevovali především výraz-
ným přesunem hlasů mezi stranami.

Tato situace do budoucna nahrává spí-
še MACHN, která disponuje pevnou orga-
nizační strukturou a stabilní voličskou zá-
kladnou, zatímco volební úspěch Demo-
kratické strany, respektive EO-A, v roce
2004 byl způsoben především tím, že ta-
to koalice dokázala získat na svou stranu
většinu hlasů fluktuujících voličů.¹⁰⁾ Po-
kud se tedy AN a dalším stranám nepoda-
ří znovu sjednotit, lze jen obtížně očeká-
vat, že by samostatně dosáhly ve volbách
podobného úspěchu jako v roce 2004.
Spíše lze usuzovat na obnovení dominan-
ce MACHN podobně jako v roce 2000,
kdy strana získala 72 z celkově 76 rozdě-
lovaných mandátů.

Pavel Maškarinec (1975) studuje politolo-
gii a sociologii na FSS MU v Brně.

maskarinec@centrum.cz

¹⁾ Mongolský parlament je jednokomorový
a skládá se ze 76 poslanců volených na čtyřleté
funkční období většinovým volebním systémem.

²⁾ [www.opensocietyforum.mn/index.php?co-
id=942&cid=245](http://www.opensocietyforum.mn/index.php?co-
id=942&cid=245)

³⁾ [www.opensocietyforum.mn/index.php?co-
id=950&cid=245](http://www.opensocietyforum.mn/index.php?co-
id=950&cid=245)

⁴⁾ [#">www.opensocietyforum.mn/index.php?cid=246&#](http://www.opensocietyforum.mn/index.php?cid=246)

⁵⁾ Volné místo v parlamentu vzniklo v důsled-
ku žaloby pro neregulérnost voleb, kterou podal
poražený kandidát MACHN.

⁶⁾ www.openforum.mn/index.php?cid=1048&cid=182

⁷⁾ Srov. *Empty economic growth no cause for
celebration*, UB Post, 11. 2. 2005.

⁸⁾ Sumiyabazar, Ch., *Government officials tar-
geted for corruption*, UB Post, 3. 11. 2005.

⁹⁾ [www.openforum.mn/index.php?cid=97
&rid=85&p=1](http://www.openforum.mn/index.php?cid=97&rid=85&p=1)

¹⁰⁾ Tamir, Ch., *Election analysis*, [www.openfo-
rum.mn/contents.php?cid=427&cid=126](http://www.openfo-
rum.mn/contents.php?cid=427&cid=126)

Parlamentné voľby v Egypte

hlasovanie v réžii

Mubarakovej vládnucej strany

Snaha priniesť demokraciu do arabského sveta sprevádza viditeľné posilňovanie vplyvu umiernených islamistických hnutí v krajinách širšieho Blízkeho východu. Túto skutočnosť potvrdzujú aj výsledky posledných parlamentných volieb v Egyptskej arabskej republike, v ktorých napriek väčšinovému zisku poslaneckých kresiel zaznamenaných v centrále vládnucej Národnej demokratickej strany (NDS) si svoje miesto v politickom systéme výrazne posilnilo opozičné hnutie Moslimského bratstva (MB). Napriek tomu je otázne, či sa toto islamistické hnutie v blízkej budúcnosti plne začlení do egyptského politického systému.

NATAŠA KUBÍKOVÁ

V súčasnosti prevláda názor, že úspech demokratizačného procesu v arabských spoločnostiach, ktorý iniciovali západné krajiny, bude závisieť na umiernených islamistických hnutiach. „Demokracia nemôže prísť do arabskej spoločnosti bez účasti tých hnutí, ktoré majú obrovskú ľudovú podporu.“¹⁾ Islamistické skupiny dlhodobo figurovali na politickej scéne ako opozícia voči autoritatívnym režimom, ktoré ich aktivity zakazovali a potláčali. Tieto hnutia sa postupne transformovali na politické sily s jasnou tendenciou k demokratickým procesom na úkor násilných bojov.

Elimináciu islamistických síl z politického procesu dlhý čas podporovali Spojené štáty a Európska únia zo strachu pred islamistami so silne protizápadnými postojmi a uprednostňovali pritom autoritatívne režimy. Avšak v záujme programu demokratizácie arabského sveta a v súvislosti s rozšírením vplyvu umiernených islamistov, ktoré už nie sú nočnou morou Západu, sa medzinárodné spoločenské stále častejšie prikláňa k týmto hnutiam umierneného razenia. Vidí v nich jedinou garanciu demokratizácie arabského sveta a vhodnú náhradu za skorumpované režimy. Autoritatívne hlavy štátov však naďalej odmietajú aktívnu účasť umiernených islamistov na politickom procese.

V súvislosti s egyptskými voľbami do dolnej komory parlamentu sa objavuje otáznik nad spôsobom, akým sa režim Husního Mubaraka vysporiada s volebným triumfom umierneného Moslimského bratstva. V tomto krátkom čase po voľbách sa nedá jednoznačne povedať, či sa Egypt vydá tzv. alžírskou cestou tvrdého

zásahu proti islamistom, alebo bude nasledovať príklad jordánskeho kráľovstva, ktoré umiernených islamistov plne integrovalo do politického systému.

Otvorenejšia atmosféra volieb

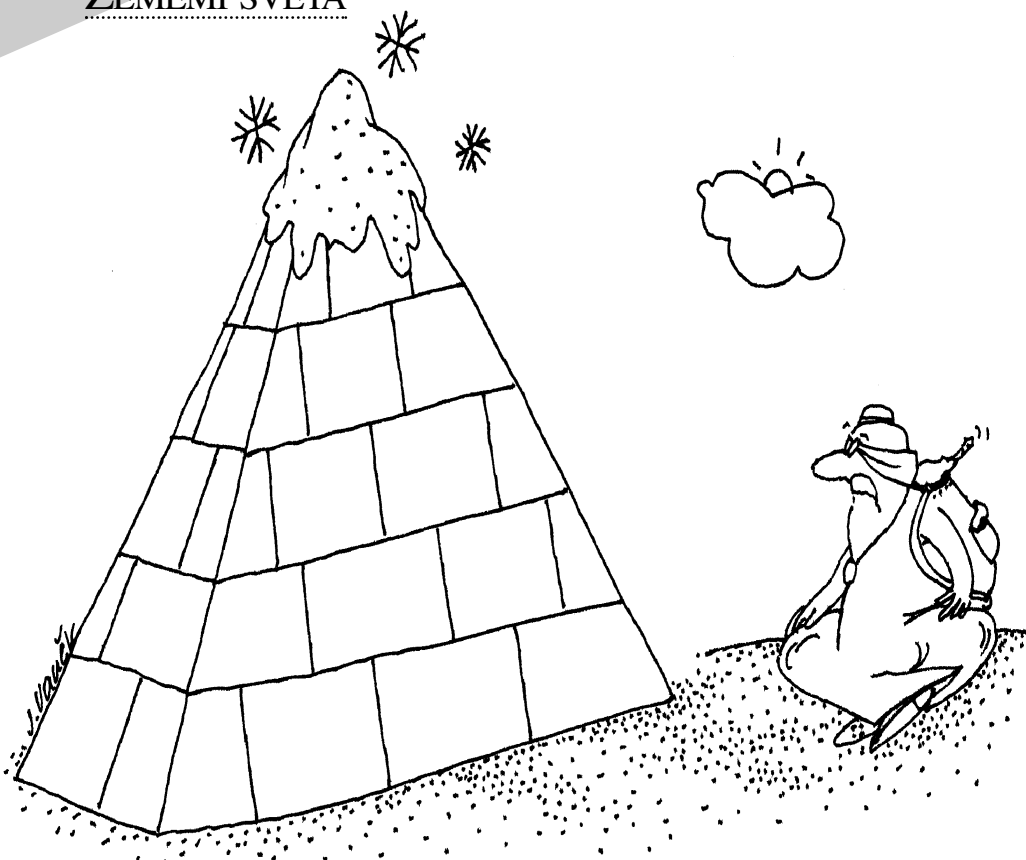
Do 454-členného egyptského parlamentu kandidovalo v novembrových a decembrových voľbách vyše 5400 predstaviteľov. Zápolenie sa odohrávalo v 222 obvodoch a z každého vzišli dvaja poslanci, pričom každý z nich pochádzal z inej sociálnej vrstvy. Volebné pravidlá stanovujú, že jedna polovica poslancov bude pochádzať zo skupiny vzdelancov a druhú časť budú tvoriť farmári alebo robotníci. Zvyšných desiatich zákonodarcov menuje do úradu sám prezident, prevažne z radov žien a kresťanov, aby tak čiastočne vykompenzoval ich nízke zastúpenie v tomto štátnom orgáne. Voľby nie sú v Egypte ničím neobvyklým, a na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že ani tieto posledné sa nevzdaťovali od bežnej praxe. Ale tohtoročné voľby v niektorých ohľadoch nezvyčajné boli.

V porovnaní s minulými voľbami v roku 1995 a 2000, ktorým predchádzalo zatýkanie reprezentantov Moslimského bratstva, represívna politika Mubarakovho režimu voči opozičným politickým stranám sa nekonala a voľby prebehli v otvorenejšej atmosfére a v relatívne uvoľnených politických pomeroch. Prezident Mubarak sa totiž pod domácim a zahraničným tlakom rozhodol v prospech reforiem, čo dokazovali už septembrové prezidentské voľby. Pred parlamentnými voľbami bola zasa zriadená volebná komisia, ktorá mala dohliadať nad dodržiavaním volebných

zákonov a priebehom volieb. Keďže komisiu riadilo ministerstvo spravodlivosti, jej nezávislosť bola do určitej miery obmedzená. Zahraničné neziskové organizácie dostali možnosť podieľať sa na monitorovaní volieb spolu s egyptskými občianskymi združeniami. O posilnenie legitimity výsledkov volieb sa mali zaslúžiť tiež predstavitelia súdnej moci krajiny. Navzdory širokému zastúpeniu nezávislých združení, egyptských sudcov a dohľadu volebnej komisie, liberalizácia pomerov nezaznamenala až taký viditeľný úspech. Štát, ktorý odsúhlasil monitorovanie samotného volebného procesu, zástupcov týchto organizácií odmietol vpustiť do miestností počas sčítavania hlasov. Pozíciu sudcov vo voľbách podkopávali ozbrojené poriadkové sily a polícia. Aj keď sa zvyčajné zatýkanie stúpcov a aktivistov Moslimského bratstva pred voľbami neodohrало a mohlo slobodne viesť svoju predvolebnú kampaň, podobne ako aj ostatné zaregistrované politické subjekty z opozičného tábora, tento reformný postoj prezidentovi Mubarakovi nevyrádzal.

Späť k represiam a násilliu

Po zverejnení výsledkov z prvého kola volieb, ktoré potvrdili veľký úspech Moslimského bratstva, sa režim opäť vydal cestou represí a násillia. Snaha o reformný prístup počas volieb sa teda skončila smrťou 11 ľudí a na svetlo sa postupne dostávali informácie o neregulérnostiach predovšetkým počas druhého a tretieho kola volieb. Monitorovacie skupiny zaznamenali kupčenie s hlasmi a podplácanie. Zatiaľ čo vládnuca strana s pomocou polície umožnila svojim podporovateľom vhodiť viac hlasovacích lístkov do volebných urnien, voliči opozičných strán sa k týmto urnám nemohli dostať, pretože vstupy do volebných miestností policajné zložky zablokovali a vo volebných obvodoch s prevládajúcou podporou opozície mnohé volebné miestnosti dokonca uzavreli. Zatýkanie reprezentantov opozície a stoviek ich stúpcov bolo ďalším sprievodným javom týchto volieb. V tomto smere sa poriadková polícia zamerala obzvlášť na Moslimské bratstvo a zadržala okolo 1000–1500 bratov. Režim dokonca nezaváhal ani v prípade prítomných sudcov. Ich prítomnosť pri hlasovaní mala symbolizovať spravodlivé a slobodné voľby, avšak útoky polície na približne dvanásť sudcov, ktorí vzniesli výhrady voči praktikám štátnych bezpečnostných služieb, k dobrému menu egyptských reforiem neprispeli.

Režim Mubarakovej strany NDS, ktorá sa drží pri moci od roku 1981, sa teda aj tentoraz priklonil na stranu násilia a podvodov bez ohľadu na skutočnosť, že práve tieto parlamentné voľby mali byť potvrdením začiatku reformného procesu v krajine. Zatiaľ sa situácia nedostala do slepej uličky, a mnohé bude preto závisieť práve na spôsobe, akým sa režim vysporiada s úspechom Moslimského bratstva a akú úlohu prisúdi oslabenej opozícii. Tá si totiž nedokázala obhájiť svoje postavenie na politickom poli napriek určitej ústretovosti režimu. Vládnuca NDS svojou taktikou z minulých volebných zápasov ničím neprekvapila a predpoklady o tom, že boj pritvrdí kvôli konkurencii zúčastnených opozičných strán, sa naplnili. Počet kandidátov vysoko presahoval počet reprezentantov ostatných politických subjektov, pričom výhoda strany spočívala tiež v jej početnom zastúpení na listine nezávislých kandidátov. Približne dvetisíc nezávislých politikov patrilo ku skupine disidentov vylúčených z kandidátok NDS. Ich úspešnosť bola pomerne vysoká, čo stranu donútilo týchto vydedencov s poslaneckým kreslom prizvať späť do svojich radov, čím si svoju pozíciu v legislatíve upevnila. NDS napokon získala 311 parlamentných kresiel, a táto dvojtretinová väčšina je dostatočná na odsúhlasenie prípadných ústavných zmien.

Skorumpovanosť politikov NDS bola spoločným menovateľom opozičných strán a ich úsilia tento režim poraziť, čo vyústilo do sformovania mohutnej koalície 11 politických subjektov.²⁾ Lídri Zjednoteného národného frontu pre zmenu a reformu Noaman Gomaa a Aziz Sid zastávali názor, že len zjednotená opozícia môže vystupovať ako adekvátna demokratická alternatíva skorumpovaného Mubarakovho režimu a prispieť k reformáciám v egyptskej spoločnosti. Odlišnú predstavu mali rozhodne voliči, keďže Národný front svojimi hlasmi nepodporili. Zjednotená opozícia sa totiž prezentovala nepresvedčivou a mätúcou kampaňou, ktorá voličov skôr odradila. Serióznej volebnej stratégii prekážali predovšetkým nezhody na personálnej úrovni medzi jednotlivými členmi koalície, chýbajúca zhoda na politickej úrovni a slabé organizačné schopnosti. To všetko sa odrazilo na nízkej výhre 9 poslaneckých mandátov. Obrovskou nevýhodou opozície sa ukázalo byť odmietnutie Moslimského bratstva participovať na spoločnej koalícii.

„Spolu za reformu“

Moslimské bratstvo sa rozhodlo vystupovať v týchto prvých otvorených voľbách ako samostatné hnutie, pretože účasť na koalícii sekulárnych opozičných

síl nebola v jeho záujme. Uvoľnené pomery v týchto voľbách sa prejavili na predvolebnej kampani Moslimského bratstva, ktorej súčasťou bolo aj heslo „Islam je riešenie“. Obmedzené možnosti Bratstva sa spájali s kandidátkami, keď jeho reprezentanti museli oficiálne vystupovať ako nezávislí. Obavy režimu z toho, že by sa Moslimské bratstvo v prípade určitého volebného víťazstva zasadilo za budovanie teokratického štátu, hnutie vo svojej kampani zmiernilo heslom „Spolu za reformu“. V tomto slogane sa odráža aj samotný volebný program Bratstva s plánmi reformovať politický systém v krajine. Pokračovanie demokratizačného procesu by sa malo nevyhnutne spájať s ukončením výnimočného stavu, liberalizáciou politických strán, rozšírením právomocí parlamentu, okresaním exekutívnej zložky moci a samozrejme oslobodením politických väzňov. Mnohé z týchto krokov presadzovala tiež sekulárna opozícia, avšak jej spôsobilosť konštruktívne zakomponovať tieto zámery do volebného programu zlyhala. V neposlednom rade sa bude Moslimské bratstvo snažiť o posilnenie islamského charakteru štátu. V porovnaní s minulými rokmi si výrazne polepšilo ziskom 88 poslaneckých mandátov. Úspech Moslimského bratstva závisel na jednu stranu od niekoľko desaťročí trvajúcej intenzívnej sociálnej práce v egyptskej spoločnosti. Okrem toho, že si vytvorilo pevnú voličskú základňu, hnutie dokázalo občanov aj politicky mobilizovať. Na stranu druhú išlo o vyjadrenie protestných hlasov proti NDS a jej 24-ročnému zastaralému a autoritatívnemu režimu, pričom slabé stránky opozície k tomu úspechu Moslimského bratstva dopomohli.

Aký bude vzťah islamského náboženstva a občianskeho štátu?

Dnešný stav po parlamentných voľbách bude pravdepodobne smerovať k vyvažovaniu moci režimu zástupcami Moslimského bratstva. V egyptskej politike bude preto v najbližších niekoľkých rokoch dominovať vzťah NDS a MB, od ktorého bude závisieť tiež podoba politického usporiadania v krajine. V tomto ohľade sa dá povedať, že od spôsobu, akým sa režim vyrovná s týmto volebným úspechom Bratstva a ich relatívne početným zastúpením v parlamente, sa bude odvíjať aj budúcnosť krajiny. Zásadnou otázkou zostáva, či režim Husního Mubarka bude túto situáciu riešiť násilne, alebo sa rozhodne akceptovať zloženie nového parlamentu a pracovať v týchto

mediách. Násilnosti proti opozičním stranám a hnutiam nie sú v egyptskej histórii novinkou, stačí sa obzrieť za piatimi týždňami parlamentných volieb. Podľa vzoru Alžírka by mohlo dôjsť k anulovaniu výsledkov volieb, prípadne k alternatívne rozpusteniu parlamentu bez vyhlásenia predčasných volieb a vyhláseniu výnimočného stavu. Pravdepodobnosť týchto krokov je dosť nízka vzhľadom na už dávnejšie rozhodnutie prezidenta, že politický systém aspoň čiastočne liberalizuje. Omnoho väčšiu šancu na úspech má v tejto súvislosti začlenenie Moslimského bratstva do politiky. Bratstvo by v tomto prípade, aj keď s len čiastočnými právomocami, krajine prinášalo praktické riešenia demokratizácie, a nezostalo by len na okraji diania ako kritik vládnej politiky. V tomto prípade by sa muselo v prvom rade pretransformovať na faktickú politickú stranu.³⁾ Na realizáciu tohoto scenára budú mať vplyv aj politické ambície prezidentovho syna Gamal Mubarka z NDS a jeho tzv. novej gardy, ktorý sa už v týchto voľbách pokúšal presadiť reformnú agendu strany. Napriek tomu, že v predvolebnom zápale Ichwánci neprejavili ochotu spolupracovať so sekulárnou opozíciou, nie je vylúčené, že tieto dva subjekty opozičného spektra egyptského politického systému nenájdu spoločnú reč. Veď obaja hráči prejavili odhodlanie skončiť so skorumpovaným režimom a reformovať ho. Téma, na ktorej sa však MB a sekulárna opozícia asi nezhodnú, je spor vo veci vzťahu islamského náboženstva a občianskeho štátu. Pri riešení tejto otázky stojí NDS spolu so sekulárnymi politickými silami na rovnakej strane barikády. Prípadná kooperácia týchto dvoch uskupení by však odsunula Moslimské bratstvo na okraj politického systému a pozastavila demokratizačné procesy v krajine.

Nataša Kubíková (1979) vystudovala medzinárodné vzťahy na FSV UK a nyní působí jako stážistka v Ústavu mezinárodních vztahů.

natasakub@centrum.cz

¹⁾ Hamzawy, Amr: The Key to Arab Reform: Moderate Islamists, Policy Brief, Carnegie Endowment for International Peace, www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=17258&prog=zgp&proj=zdlr,zme, 15. 12. 2005.

²⁾ Strana Wafd, Tagammu, Nasseristické opozičné strany, Strana práce, Wasat, Karama, Kifaya, Ludový front za zmenu, Národná koalícia za demokratické zmeny, Národná aliancia za reformu a zmenu.

³⁾ Otterman, Sharon: Muslim Brotherhood and Egypt's Parliamentary Elections, Council on Foreign Relations, www.cfr.org/publication/9319/muslim_brotherhood_and_egypts_parliamentary_elections.html, 27. 12. 2005.

(Ne)obyčejná žena míří do La Monedy

V prosinci 2005 a lednu 2006 se v Chile rozhodovalo o tom, kdo nahradí Ricarda Lagose – prvního prezidenta za Socialistickou stranu od dob, kdy tuto funkci zastával marxista Salvador Allende. Ricardo Lagos, umírněný levicový politik, se do dějin Chile nezapsal jen svým úřadováním, při kterém se mu podařilo nastartovat sociální programy vyrovnávající chudobu (zvláště mezi hlavním městem Santiago de Chile a zbytkem země) a jako prvnímu z Jižní Ameriky podepsat smlouvu o volném obchodu s USA. Učinil tak i tím, že se v roce 1988 v přímém televizním přenosu před referendem o potvrzení Pinocheta v prezidentském úřadu do konce století odvážil vztyčit prst do kamery a prohlásit, že Pinochet je lhář a jde mu pouze o moc. Neméně důležitá byla i jeho role ve vyrovnávání Chile s vlastní minulostí, díky čemuž si vysloužil titul „prezident usmíření“. Lagosovu popularitu dokazuje, že jeho příznivci při současných volbách skandovali „2010“ na znamení toho, že chtějí, aby opět kandidoval ihned, jak mu to ústava dovolí.

JAN HAISMAN

Revoluční kandidátka

Prezident Chile, hlava exekutivy, je volen většinovým systémem na jedno funkční období. V prvním kole musí vítěz získat 50 procent hlasů, jinak se koná kolo druhé. Lagos byl vzhledem ke změnám ústavy posledním prezidentem, který vládl šest let – nově zvolený bude v úřadu pouze čtyři roky.

Kandidátem za konzervativní Nezávislou demokratickou unii (UDI) byl bývalý starosta hlavního města Joaquín Lavín (52), který byl poražen v předchozích volbách. Jen díky němu zaznělo v předvolebním boji jméno bývalého diktátora, a to proto, že Lavín v minulosti pracoval pro Pinochetův režim. Tento konzervativní kandidát je také spjat s katolickou organizací Opus Dei.

Lavín měl původně být jediným kandidátem pravicové Aliance pro Chile. V květnu roku 2005 ale došlo k roztržce mezi hlavními subjekty – UDI a Národní renovací (RN) – a tak se na poslední chvíli přidal kandidát za RN Sebastián Piñera (56). Tento milionář (má například podíl v TV *Chilevisión* nebo chilských aeroliniích) s doktorátem z Harvardu byl původně spojen s křesťansko-demokratickou PDC, která je v současné vládní koalici, což se také projevilo na jeho kampani, v níž lákal i středové voliče.

Kandidáta vládní koalice *Concentración* postavila její hlavní strana – socialistická (vedle nich jsou v koalici ještě stře-

doví křesťanští demokraté PDC a levicová Strana pro demokracii a Sociálně-demokratická radikální strana). Ti měli v tradičně konzervativním Chile dokonce tolik odvahy, že se v jejich primárkách utkaly dvě ženy. Nad Soledad Alvaréovou nakonec zvítězila Michelle Bacheletová (54).

Tato rozvedená matka tří dětí působí na chilské politické scéně jako symbol pokroku – vždyť rozvod byl v Chile uzákoněn až v loňském roce. Její otec, letecký generál, zůstal věrný Allendeho vládě, a proto byl zatčen a nakonec zemřel na infarkt během mučení jeho vlastními „kolegy“. Michelle Bacheletová a její matka byly také zatčeny a mučeny, ale nakonec se jim podařilo v roce 1975 dostat se do exilu – nejdříve do Austrálie, později do východního Německa.

Bacheletová, členka Socialistické strany, byla v období vlády prezidenta Lagose nejdříve ministryní zdravotnictví a poté i obrany. Přestože se musela potýkat s lidmi, kteří zabili jejího otce, zvládla v čele ministerstva obrany snížit všeobecné napětí mezi vojenskými kruhy a politickými představiteli – pro mnohé se tak stala symbolem postpinochetovského Chile. Ve svém programu pak chtěla hlavně navázat na činnost prezidenta Lagose.

Posledním z uchazečů o prezidentský post byl Tomás Hirsch (49), člen Humanistické aliance (PH) a kandidát za levicovou koalici *Juntos Podemos Más* („Společně zvládneme více“), ve které jsou i komunisté.

V hlavních bodech se všichni kandidáti shodovali: chtěli podporovat menší podnikání, aby omezili na chilské poměry vysokou míru nezaměstnanosti okolo osmi procent; prosazovali sociální programy na vyrovnání rozdílů mezi bohatými a chudšími regiony, ovšem beze změny současného chilského ekonomického modelu volného trhu; vylepšení vztahů se sousedy (zvláště s Peru a Bolívií) a snížení kriminality. Nakonec se tedy odchýloval pouze silně levicový Hirsch, který chtěl narušit značně liberalizovanou ekonomiku, a pravicový Lavín, jenž na potlačení kriminality vyrukoval se siláckými hesly „zákona a pořádku“.

Očekávaná dvojice, neočekávaný výsledek

Ještě v září, čtyři měsíce před volbami, měla Michelle Bacheletová vysoký náskok – 49 procent. Ten ztratila vinou slabých výkonů v televizních debatách a sebeuspokojující kampani, která už předem vyhlášovala její vítězství, takže týden před volbami ji favorizovalo už jen 39 procent voličů. Těch deset procent se rozplynulo jak mezi oba kandidáty pravice, tak především ve prospěch Tomáše Hirsche, který přestože neměl šanci na zvolení, dosáhl 8 procent preferencí (září 2005: 3 procenta).

Mnozí odborníci právě to vysvětlovali jako mírné varování voličů, jimž se nelíbila kampaň Bacheletové, hodlali pro ni ale hlasovat v druhém kole. Při samotných volbách pak kandidátka socialistů získávala hlasy středních a chudších vrstev, hlavně pak mezi ženami. Sebastián Piñera získal kromě tradičních pravicových voličů také příznivce vládní PDC, kteří nebyli s Bacheletovou spokojeni.

Hráčem, jenž měl přesvědčit 1,8 milionu nerozhodnutých voličů, aby hlasovali pro vládní kandidátku, byl sám prezident Lagos, který v posledních dnech kampaně nařkl oba pravicové kandidáty z „festiválu demagogie“. Piñera na oplátku obvinil Bacheletovou z toho, že ke své volební kampani využívá vládní aparát. Ta zase naznačila, že Piñera si podporu kupuje ze svého bohatství. Piñerovým problémem bylo také to, že se musel vyrovnávat i s útoky propinochetovského křídla pravice, které považovalo jeho vyrovnání se s diktaturou (Piñera označil Pinocheta za nejhoršího prezidenta Chile) za příliš radikální.

Chilané neberou nově nabytou svobodu na lehkou váhu, což dokázala vysoká volební účast – 87 procent. Nakonec ale v prvním kole nebyl zvolen žádný

z kandidátů poté, co Bacheletová získala 46 procent hlasů, Piñera 26 procent, Lavín 23 procenta a Hirsch 5 procent. Mnozí komentátoři, ale i socialisté, pak výsledek zhodnotili tak, že proběhly dvoje volby. První byly prezidentské a druhé vybíraly hlavního představitele pravice – ty vyhrál černý kůň Piñera. V souběžně konaných volbách do Poslanecké sněmovny a třetiny Senátu získala vládní koalice poprvé od roku 1990 většinu.

Konečný souboj v lednu

Druhé kolo se konalo 15. ledna 2006, ale koalice se začaly utvářet hned po prvním kole. Lavín i přes svou těsnou prohru podpořil Piñeru a za odměnu se stal šéfem jeho volební kampaně pro druhé kolo. Ale vzhledem k tomu, že hodně Lavínových voličů je chudých, váhali, zda jej mají poslechnout a odevzdat hlas milionáři Piñerovi. Kromě toho se několik bývalých činitelů vládní PDC spojilo a podpořilo pravicového kandidáta, což někteří analytici považují za náznak vzniku nové křesťansko-pravicové stranické koalice.

Naopak Michelle Bacheletová musela v druhém kole přesvědčit, že je opakem pravicového Piñery a že zajistí stejný blahobyt jako za prezidenta Lagose, a navíc se jí podaří vyřešit některé další problémy. A to hlavně proto, že komunisté jako jediní váhali s její podporou. Hlavní pozornost se tak obrátila k programům obou kandidátů. Bacheletová prosazovala rovná práva pro ženy, rozsáhlou reformu penzijního systému, vytvoření ministerstva veřejné bezpečnosti, vyšší spolupráci a zapojení Chile v rámci latinskoamerického regionu, ústavní uznání původních obyvatel Mapuche a zpřísnění ekologických norem.

Pravicový kandidát sliboval vytvoření 100 000 pracovních míst za první rok vlády a jeden milion za celé funkční období, dále také 12 000 nových policistů v ulicích pro boj s vysokou kriminalitou, kladl důraz na volný trh s tím, že musí být zachována (citlivá) sociální role státu. V za-

hraniční politice se chtěl orientovat spíše na Spojené státy a Evropskou unii, kdy se Chile mělo stát ekonomickou branou do celého regionu.

V druhém kole (při 87procentní volební účasti) nakonec přece jen zvítězila kandidátka vládní koalice (viz tabulka) a stala se tak sedmou ženou v čele latinskoamerické země – první, která se o to nezasloužila díky rodinným vazbám. Zvítězila hlavně proto, že se s ní identifikovala naprostá většina chilských žen – ty se s ní ztotožnily jako s obyčejnou ženou, která má stejné starosti jako ony. Důležitě pro její zvolení byly i další tři skutečnosti. Zaprvé, Bacheletové pomohly hlasy Lavínových a Hirschových voličů, pro které byl Piñera jako tvrdý muž peněz a bohatč nepříjemný, a hlasy chudých, kteří v ní viděli jednu ze svých řad. Toho využila i ve svém volebním hesle: „Jsem s vámi“ (*Estoy contigo*). Zadruhé, v parlamentních volbách, které proběhly souběžně s prvním kolem prezidentských, dali Chilané poprvé levo-středové koalici většinu v obou komorách parlamentu a nechtěli tak zbytečně zamíchat kartami na politické scéně. To by mohlo vést k nestabilitě, kterou si andský národ přeje ze všeho nejméně. Zatřetí, Bacheletové nahrávalo myšlenkové i personální napojení pravice na diktátorský režim, který většina společnosti stále vnímá jako hlubokou ránu v historii země – i když samotný Piñera vystupoval otevřeně proti němu i jeho proponentům.

Santiago Piñera ihned po volbách uznal svou porážku a konstatoval, že pravice i nadále zůstane tvrdou a konstruktivní opozicí. Zvolení Bacheletové vyvolalo pozitivní reakci i v Bílém domě, který pochválil Chilany „za silnou oddanost demokracii“. Stejně tak místní tisk nazval zvolení ženy, která se navíc vykazuje tolika protiklady chilské společnosti, za „historický milník“.

Přestože Michelle Bacheletová složí přísahu v prezidentském paláci La Moneda až 11. března, pustila se již do práce

Prezidentské volby v Chile 2005

kandidát	strana (koalice)	1. kolo	2. kolo
Michelle Bacheletová	Socialistická strana (<i>Concentración</i>)	45,96 %	53,50 %
Sebastián Piñera	Národní renovace	25,41 %	46,50 %
Joaquín Lavín	Nezávislá demokratická unie	23,23 %	
Tomás Hirsch	Humanistická aliance (<i>Juntos Podemos Más</i>)	5,40 %	

a oznámila složení své nové vlády. Dodržela jeden ze svých volebních slibů, takže se chystá jmenovat 10 ministrů a 10 ministryň. Důležité je i to, že ženy nebyly odsunuty do méně významných funkcí, ale de facto „ovládly“ chilské hospodářství – s výjimkou ministerstva financí obsadily posty ministryň obrany, hospodářství, rozvoje a rekonstrukce, bydlení, národního vlastnictví, hornictví a plánování. Socialistická prezidentka zároveň zachovala koaliční stranické složení (7 ministrů za křesťanské demokraty, 9 za obě socialistické strany, 3 nezávislí a 1 za sociální demokraty), ale přitom se jí podařilo správně namíchat politické matadory a nové tváře – další ze splněných předvolebních slibů.

Světová i česká média označila vítězství Bacheletové jako potvrzení posunu Latinské Ameriky doleva. To je ale chybné zjednodušení. Důležité je rozlišit mezi levicovou politikou, kterou praktikuje například brazilský prezident Lula da Silva, a levicovým populismem Huga Cháveze.

První varianta se uchytila v Argentině nebo Uruguayi. Tato politika se dá ozna-

čit spíš za sociálnědemokratickou, a to hlavně v tom směru, že plně akceptuje volný trh, ale snaží se z něj část zisků převést ve prospěch chudých. Stejně tak akcent na rovnost práv a šancí, ekologii a etnické minority přiklání tuto politiku k sociální demokracii.

Populistický socialismus Cháveze a nově Morálese v Bolívii se naopak vyznačuje silným klientelismem, využíváním národního bohatství ve prospěch úzkých elit okolo vedoucích osobností a (jak už napovídá samotné označení) populismem. Jak vyplývá z vývoje Chile od pádu diktatury a z programu Michelle Bacheletové, uplatňuje se v Chile sociálnědemokratický přístup k levicové politice. A to nikoliv s nástupem této ženy do čela státu, ale už od dob druhého demokratického prezidenta Freie (funkční období: 1994–2000).

Zvolení Bacheletové má svou důležitost nejen v regionu, ale hlavně uvnitř země. Zdá se, že Chile postoupilo dál ve společenské konsolidaci. Výhra ženy, která se naprosto vymyká stereotypům země, ale hlavně dokázala překonat vlastní osobní bolesti z minulosti, bude nejspíš

působit ještě více jako „prezidentka usmíření“ než odcházející Ricardo Lagos.

Neméně důležitý je i dopad volebních výsledků na chilskou pravici. Do této doby jí dominovalo postpinochetovské křídlo, které je na bývalou diktaturu personálně i ideově navázáno. Vzhledem k Piñerově vítězství jako pravicového kandidáta, který otevřeně odsoudil diktaturu, a vzhledem k jeho kontaktům a podpoře ze strany některých bývalých i současných členů vládní křesťansko-demokratické PDC se dá očekávat, že se zformuje nová pravice, která vytlačí „pinochetovské“ křídlo. A to pod vedením Sebastián Piñery, jenž s velkou pravděpodobností povede pravici i v příštích volbách.

Zda se Chile opravdu posunulo dále ve svém vývoji jako celá společnost, tak i jako její pravicová část, ukáže nadcházející prezidentské období, ale hlavně příští volby hlavy státu v roce 2010.

○

Jan Haisman (1983) studuje politické vědy na FHS Univerzity Hradec Králové.

haismanjan@hotmail.com

Kanadské parlamentné voľby 2006

– mocenský súboj liberálov a konzervatívcov

MICHAL SVIATKO

Dňa 23. 1. 2006 sa konali v Kanade predčasné federálne parlamentné voľby, ktorých víťazom sa stala Konzervatívna strana s 36,3 percenta hlasov, druhí skončili liberáli s 30,2 percenta, na treťom mieste sa umiestnila Nová demokratická strana (NDP) s 17,5 percenta. Quebecký blok (BC) dosiahol 10,5 percenta, Zelení 4,5 a nakoniec nezávislí 0,5. Ani jedna strana však nezískala nadpolovičnú väčšinu v Dolnej snemovni potrebnú na zostavenie väčšinovej vlády. Na základe percentuálneho získania hlasov si Konzervatívna strana získala 124 kresiel, Liberálna strana 103, Quebecký blok 51, Nová demokratická strana 29 a 1 kreslo pripadlo nezávislému kandidátovi v 308-členom parlamente.

Sponzorský škandál ako hlavný faktor predčasných volieb

Predčasné parlamentné voľby boli priamym dôsledkom vyslovenia nedôvery liberálnej menšinovej vláde zo strany opozície 28. novembra minulého roku. Predseda vlády Paul Martin musel následne podľa kanadskej ústavy požiadať hlavnú guvernérku (Governor General) Michaelle Jeanovú o rozpustenie komory a vypísanie predčasných volieb. Hlavným dôvodom pre vyslovenie nedôvery liberálnej vláde premiéra Martina zo strany opozície bola prvá správa „Gomerovej komisie“, ktorá mala za úlohu objasniť nejasnosti ohľadom vyšetrovania sponzorského škandálu, ktorý sa týkal podozrenia z korupcie v kruhoch liberálnej vlády za posledné roky.

Komisiu zvolal sám premiér Martin vo februári 2004 po tom, čo správa generálneho audítora našla nevysvetliteľné rozporuplnosti týkajúce sa sponzorského programu vládnucej Liberálnej strany. Strana údajne prihrávala štátne zákazky až vo výške 100 miliónov dolárov jej spriazneným firmám. Z tohto dôvodu vznikla potreba ustanoviť vyšetrovaciu komisiu, ktorá by mala väčšie právomoci ako generálny audítor a ktorá by mohla predvolávať svedkov ako i zainteresovaných v danej veci. Od vzniku korupčného škandálu bola v podstate kanadská politická scéna a hlavne vládnuce liberáli neustále v napätí. Každý netrpezlivo čakal,

čo prinesie vyšetrovanie. Činnosť komisie bola však veľakrát kritizovaná. Tak zo strany bývalého premiéra Chrétiena, ktorý ju označil za zaujatú voči jeho osobe, ako aj zo strany šéfa opozičných konzervatívcov Stephena Harpera, ktorý viac menej kritizoval všeobecné podmienky činnosti komisie, ktoré ju neoprávňovali k tomu, že by mohla prešetrovať Martino-ve kontraktčné aktivity v čase, keď bol ešte ministrom financií v predošlej vláde.

Všeobecne sa však očakávalo, s čím nakoniec komisia príde v prvej časti svojej vyšetrovacej správy začiatkom novembra 2005. Komisia tu síce poukázala na chyby bývalého premiéra Jeana Chrétiena, ale nepripísala mu nijakú konkrétnu zodpovednosť za finančné prieťahy. Rovnako Paul Martin (ako bývalý minister financií) vyšiel zo správy nepoškodený s tým, že úlohou ministerstva financií bolo stanovovať celkovú fiskálnu štruktúru, a nie dohliadať nad hospodárením. Každopádne však korupčný škandál hodil na vládnicu liberálov ťažké podozrenia z korupcie, a tak sa tlak na odvolanie vlády zvyšoval. Pôvodne Paul Martin sám sľuboval konanie predčasných volieb, ktoré by sa konali v priebehu tridsiatich dní po druhej správe Gomerovej komisie (Február 2006), avšak všetky opozičné strany (Konzervatívna strana, BC, NDP ako i traja nezávislí poslanci) nenechali na seba dlho čakať a rozhodli sa vláde vysloviť nedôveru 171 hlasmi voči 133.

Volebná kampaň a jej hlavné body

Po vypísaní predčasných volieb sa začal tvrdý konkurenčný boj medzi politickými stranami, obzvlášť medzi dvomi najväčšími rivalmi – Liberálnou a Konzervatívnou stranou. Napriek tomu, že korupčný škandál poškodil reputáciu liberálov, Paul Martin išiel do volieb s odhodlaním voľby vyhrať a zostaviť väčšinovú vládu. Výhra vo voľbách bola pre neho dôležitá najmenej z troch dôvodov.

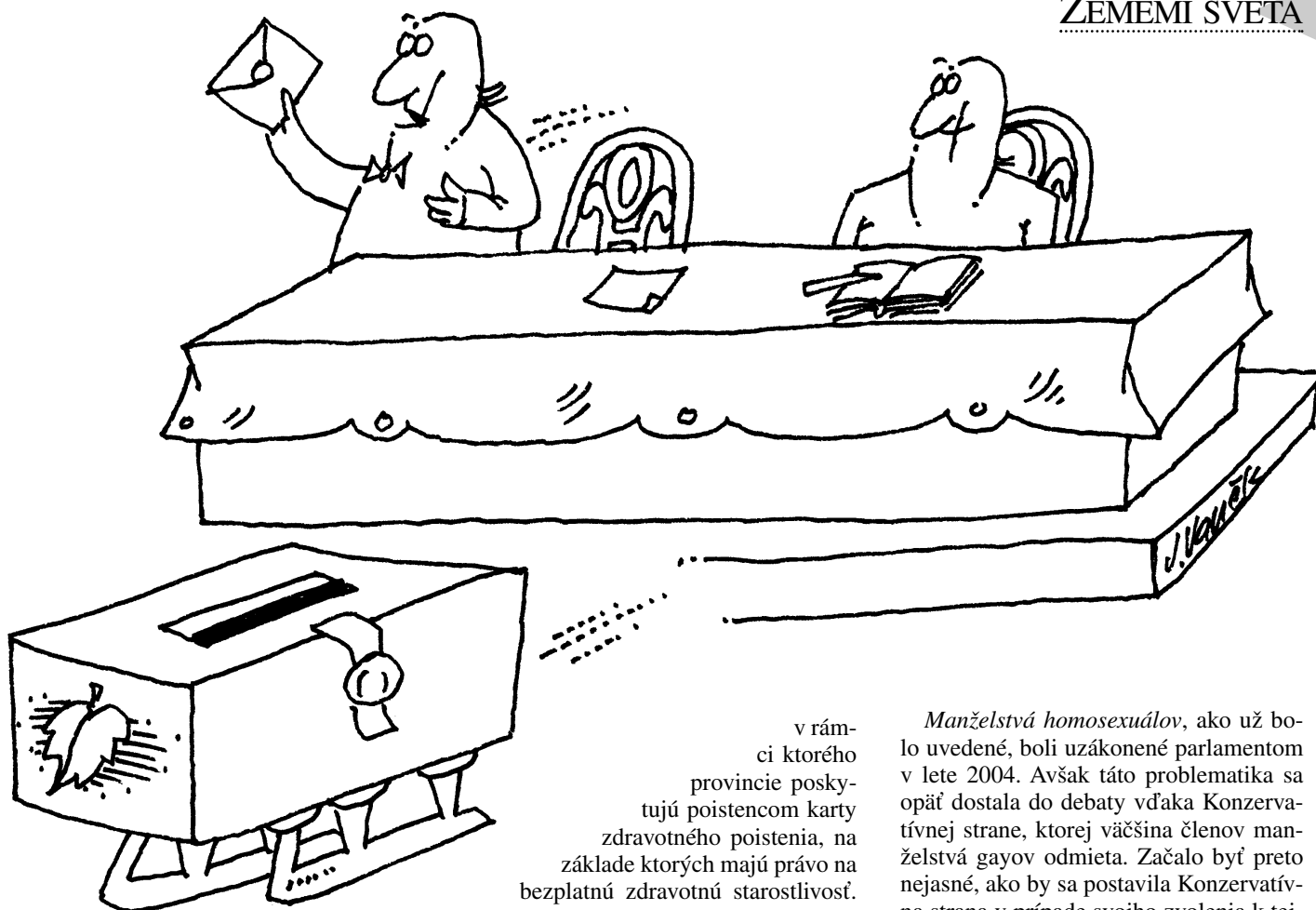
Po prvé, víťazstvo liberálov by znamenalo, že by kanadskí voliči nebrali priamo Paula Martina za zodpovedného za korupčný škandál a že problém už viac nepovažujú za dominantný. Po druhé, potvrdilo by to dôveru voči nemu ako predsedovi vlády a dalo legitimitu na pokračovanie ďalšieho kontinuálneho vládnutia Liberálnej strany (Martinovi sa v roku 2004 podarilo vystúpiť z tieňa svojho rivala Jeana Chrétiena, keď sa stal jeho nástupcom a črtala sa pred ním sľubná politická kariéra). Po tretie, skomplikovali by sa ambície obávaného konzervatívneho vodcu Stephena Harpera stať sa predsedom vlády a dramaticky zmeniť politiku Kanady.

Stephen Harper mal však tiež svoje ambície. Konečne doviest' zjednotených konzervatívcov k volebnému víťazstvu, čo by znamenalo koniec vládnutia liberálov po dvanástich rokoch, a vytvoril následne priestor pre naplnenie konzervatívnej politiky a jej hodnôt. Jeho šance na získanie nadpolovičnej väčšiny neboli však spočiatku podľa odborníkov pravdepodobnejšie ako u liberálov, aj keď sám si veril na viac.

Cieľom Nových demokratov nebolo ani tak voľby vyhrať vzhľadom na ich relatívne nízky voličský potenciál, ale hlavne získať čo najviac mandátov, aby sa stali jazýčkom na váhach akejkoľvek menšinovej vlády.

Quebecký blok, ktorý pôsobí len vo frankofónnej provincii Quebec, sa usiloval získať čo najviac prívržencov vo svojej provincii na to, aby získal silnejšie slovo vo federálnom parlamente v prospech quebeckej suverenity.

Tvrdá volebná kampaň, ktorú rozpúťali dva najhlavnejšie politické subjekty, sa nezaobišla bez vzájomných osobných invetív. Harper najčastejšie poukazoval na skorumpovanosť liberálov a nemorálnosť ich vládnutia. Na druhej strane, Martin vyslovoval vážne obavy nad budúcou politikou Kanady, ak sa k moci dostane Harper, ktorý podporoval vojnu v Iraku, odmieta Kjótsky protokol a je proti uza-

v rámci ktorého provincie poskytujú poistencom karty zdravotného poistenia, na základe ktorých majú právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť.

Tento systém je kladne hodnotený zo strany občanov, aj z tohto dôvodu konzervatívci neprišli so žiadnou veľkou navrhovanou zmenou, ktorá by sa napríklad týkala zavedenia paralelného súkromného systému platieb, o ktorom už konzervatívci neraz hovorili. Najdiskutovanejšou problematikou v tejto kategórii sa stali dlhé čakacie doby na lekárske ošetrenia, ktoré asi najviac sužujú občanov.

Fiskálna nerovnováha, ktorá vyjadruje monetárnu nerovnováhu medzi federálnou úrovňou a jednotlivými provinciami, bola jednou z ďalších najpertraktovejších tém vo voľbách. Federálna vláda bola v tomto smere kritizovaná, že prijíma od provincií viac prostriedkov, ako im spätne dáva. Každá federálna strana okrem liberálov upozorňovala na tento problém a vyjadrovala snahu na jeho riešenie a obmedzenie. Najväčším kritikom je dlhodobou v tomto smere Quebecský blok. Liberáli však argument fiskálnej nerovnováhy odmietali a tvrdili, že je nemožné, aby podmienky pre taký stav existovali, pretože jednotlivé provincie majú rovnaký prístup ku všetkým zdrojom príjmu ako federálna vláda, čím majú byť inými slovami aktívnejšie a iniciatívnejšie pri naplňovaní svojich rozpočtov.

Manželstvá homosexuálov, ako už bolo uvedené, boli uzákonené parlamentom v lete 2004. Avšak táto problematika sa opäť dostala do debaty vďaka Konzervatívnej strane, ktorej väčšina členov manželstvá gayov odmieta. Začalo byť preto nejasné, ako by sa postavila Konzervatívna strana v prípade svojho zvolenia k tejto otázke. Líder konzervatívcov Harper sa sám vyslovil, že otázka otvárania problematiky manželstiev gayov by nebola medzi hlavnými prioritami jeho vlády, napriek tomu by sa však nedala vylúčiť situácia, že by určitá skupina konzervatívnych poslancov prišla s návrhom na revíziu zákona. Kanadania sú vo všeobecnosti pyšní, že v ich krajine platí zákon umožňujúci gayom uzatvárať manželstvá a sú na túto otázku dosť citliví. Preto sa Harper pokúšal byť v tomto smere opatrnejší.

Kanadsko-americké vzťahy nie sú od vojny v Iraku veľmi ideálne. Prispela k tomu samotná vojenská invázia USA, nevyrovnané ekonomické otázky okolo NAFTA, ako i možná (ne)participácia Kanady na americkom projekte protivzdušnej obrany (NMD).

Politické strany ako Quebecský blok, Nová demokratická strana i Zelení nepodporujú veľmi blízke vzťahy s momentálnou Bushovou administratívou. Podobne zmýšľa aj časť liberálov. Samotný Paul Martin bol tiež dosť kritický v kampani voči Spojeným štátom. Na druhej strane Stephen Harper je považovaný za blízkeho Bushovho spojencu aj vďaka jeho stanovisku k vojne v Iraku, účasti Kanady

tváraniu manželstiev príslušníkmi rovnakého pohlavia (tzv. „gay marriages“ boli už však uzákonené v júni 2004). Paul Martin bol vo svojej taktike strašenia pred konzervatívcami dosť intenzívny, pretože sám Harper musel niekoľkokrát uisťovať, že nie je sa čoho báť, ak sa stane premiérom, a že by moc konzervatívcov bola vyvážená legislatívnymi právomocami hornej komory parlamentu (Senát), kde majú väčšinu liberáli. Avšak paradoxne o dva dni nato vyvolal špekulácie, keď sa vyjadril, že nevolená horná komora by mala absolútne rešpektovať rozhodnutia prijaté volenou Snemovňou.

Problémy kanadskej súčasnosti

Vo volebnej kampani samozrejme nešlo len o poukazovanie rizík, ktoré by vznikli, keby tá ktorá strana vyhrala federálne voľby, ale aj o vecné otázky a problémy, s ktorými sa Kanada momentálne potýka. Medzi nimi boli hlavne otázky *zdravotnej starostlivosti, fiskálnej nerovnováhy, manželstiev homosexuálov, kanadsko-amerických vzťahov, Quebecu, sponzorského škandálu i imigrácie.*

Zdravotná starostlivosť patrí medzi najcitlivejšie témy vo voľbách všeobecne. Konkrétne systém zdravotného poistenia,

na NMD, odmietaní Kjótskeho protokolu ako i jeho konzervatívnej orientácii, ktorá má veľmi blízko k americkým republikánom. Vylepšenie vzťahov však nemusí byť automaticky stopercentné, pretože už teraz sa črtá možný spor medzi dezignovaným premiérom a USA v otázke arktických severných vôd, ktoré si chce Kanada vojensky podchytiť pre svoju obranu. Spojené štáty však danú oblasť nepovažujú za územie Kanady a vojenská angažovanosť ich severného suseda v tomto pásme by bola v rozpore s americkými vojensko-strategickými plánmi.

Konzervatívci sľubovali silnejšie postavenie Quebecu

V otázke *Quebecu* liberáli zastávali stanovisko silnej kanadskej jednoty. Paul Martin ako frankofónny politik mal byť jej výrazom. Stephen Harper sa však snažil získať voličov tejto provincie so separatistickými tendenciami vyhláseniami o silnejšom postavení Quebecu v rámci medzinárodných kultúrnych organizácií, ako je napríklad UNESCO, čo by však narušilo princíp kanadského federalizmu. Harper sa okrem iného Quebecanom predstavoval aj ako kandidát, ktorý je hodnou alternatívou „skorumpovaných“ liberálov.

Fenomén „skorumpovanosti“ súvisiaci so *sponzorským škandalom* bol všadeprítomný a vysoko frekvencovaný počas celej volebnej kampane v rôznych otázkach. Stal sa jedným z najdôležitejších nástrojov volebnej kampane konzervatívcov, čím chceli zdôrazniť nemorálnosť akéhokoľvek ďalšieho vládnutia Liberálnej strany.

Dve najhlavnejšie politické strany sa nevyhli ani otázke *imigrácie*, ktorá je neoddeliteľnou súčasťou politiky každej vlády. Vzhľadom na skutočnosť, že Kanada je krajina do istej miery závislá na imigrantoch, prisťahovalci (ktorí sú už kanadskými občanmi) tvoria dôležitú voličskú skupinu. Dokonca značné množstvo kandidátov za ktorúkoľvek stranu sa narodilo v inej krajine ako Kanade. Paul Martin sa snažil získať prisťahovalcov sľubom o zrušení povinného poplatku, ktorý musia imigranti zaplatiť pred príchodom do Kanady. Jedná sa o sumu 975 CAD na osobu. Martin sa vyjadril, že táto suma veľmi zaťažuje peňaženky nových imigrantov, ktorých život na začiatku je veľmi nákladný a nie veľmi ružový. Harper tento sľub kritizoval vyhlásením, že to bol sám Martin ako minister financií, ktorý „landing fee“ zaviedol. Mnoho „nových Kanadanov“ sa však obávalo zmeny

imigračnej politiky, ak by sa stal Harper premiérom, čo by im mohlo znemožniť plány prisťahovať svojich rodinných príslušníkov. Tradične medzi hlavnými imigračnými témami bol aj problém uznávania vysokoškolských diplomov imigrantov, ktorý doteraz nie je riadne vyriešený, následkom čoho je už zaužívaný obraz imigranta (napr. lekára alebo vedca) s vysokou kvalifikáciou riadiaceho taxi vo veľkomestách.

Budúcnosť novej vlády

Boj liberálov a konzervatívcov vyvrcholil volebným dňom, kedy Konzervatívna strana zvíťazila. Ako už však bolo spomenuté, žiadna strana nezískala nadpolovičnú väčšinu potrebnú na hladké vládnutie. Preto aj samotní konzervatívci, ktorí sa tešia zo svojho víťazstva, si uvedomujú, že vládnutie nebude jednoduché. Nová vláda bude musieť vyjednávať s opozičnými politickými zoskupeniami na získanie svojej podpory. Najpravdepodobnejšia by mohla byť spolupráca s Novou demokratickou stranou, ktorá podporovala bývalú vládu až do 28. novembra 2005, kedy sa pridala ku konzervatívcovi a Quebeckému bloku v otázke vyslovenia nedôvery.

Skutočnosť, že konzervatívci nemajú poslaneckú väčšinu v parlamente, istým spôsobom aj upokojuje liberálnych a ľavicovo orientovaných občanov, pretože na základe počtu hlasov sa automaticky znižuje možnosť prechodu ultrakonzervatívnych návrhov, ktoré by mohli padnúť zo strany konzervatívnych poslancov. Rovnako Stephen Harper si uvedomuje, že ak nechce, aby sa konali predčasné parlamentné voľby, bude musieť začať pragmaticky uvažovať a vyjednávať s opozičiou, a tlmieť požiadavky „jastrbov“ vo svojej vlastnej strane.

Pred Harperom stoja momentálne štyri veľké úlohy – a) očistiť vládnu politiku od korupcie, b) dokázať voličom, že voľba Konzervatívnej strany bola skutočnou alternatívou liberálov, c) tlmieť opäť vychádzajúce požiadavky nezávislosti zo strany Quebecu, ako i d) udržať dobrý obraz Kanady v medzinárodných vzťahoch. Na druhej strane liberálov čaká obdobie veľkej sebareflexie a hľadanie nového lídra, keďže Paul Martin po volebnej porážke vyhlásil, že do ďalších volieb stranu nepovedie.

Michal Sviatko (1979) sa zaoberá politologickou analýzou, srovnávací politológiou a medzinárodnými vzťahmi.

michals79@gmail.com

Když v noci z 23. na 24. července 1983 uskutečnilo komando tehdy ještě málo známé separatistické organizace Tygři osvobození Tamského lltmu (Tamilila vidutalaip puligal – LTTE) teroristický útok na vojenskou hlídku srílanské armády, který vyprovokoval krvavou odvetu většinových Sinhalců proti příslušníkům tamské menšiny, přerostlo hnutí Tamilů za plné zrovnoprávnění se sinhalskými spoluobčany v otevřené občanské válce. Za téměř dvě desetiletí si tato válka vyžádala více než 65 000 obětí na lidských životech a uvrhla „perlu Indického oceánu“ do vleklé politické a hospodářské krize.

Reálná naděje na překonání občanské války vysvitla 23. února 2002, kdy se za norského prostřednictvím podařilo uzavřít dohodu o zastavení palby mezi srílanskou vládou a LTTE. Přestože mírový proces zahájený dohodou o příměří vzbudil naděje na spravedlivé urovnání etnického konfliktu, politická jednání po slibném začátku uvázla na mrtvém bodě a po mnoha peripetiích v současné době začínají vlastně nanovo.

Bezmála dvě desetiletí ozbrojeného konfliktu hluboce poznamenala hospodářský a politický vývoj země, infrastrukturu, sociální postavení ekonomicky slabších vrstev, ale především vzájemné vztahy mezi většinovými Sinhalci (74 procenta, 14 mil. obyvatel), vyznávajícími převážně buddhismus, srílanskými Tamily (18 procent, 3,2 mil.), kteří s obyvatelstvem nedalekého jihoindického Tamilnádu sdílejí kromě jazyka a kulturních tradic i hinduismus, a tamilsky mluvícími Muslimy (7,5 procenta), kteří tvoří významnou část osídlení východního pobřeží, avšak zachovávají si značnou míru kulturní i politické nezávislosti.

V důsledku války se hrubý domácí produkt Srí Lanky snížil o 40–50 procent, podíl severovýchodu obývaného převážně Tamily na jeho tvorbě poklesl z 15 na 4 procenta. Vedle těžkých válečných ztrát si etnický konflikt vyžádal mnoho životů v řadách civilního obyvatelstva, obětí pu-
mových útoků na veřejné budovy i sebevražedných atentátů, jež Tygři zaměřili proti svým politickým protivníkům, bezpočet případů porušování lidských a občanských práv, násilných odvodů dětí do

Perspektivy mírového proce- su na Srí Lan-

JAN FILIPSKÝ

povstaleckých oddílů a omezování demokratických svobod.

Paralelní mocenské a správní struktury na obsazeném území

V průběhu bojů Tygři osvobození Tamilského Ílamu ovládli dvě třetiny území Severní provincie s výjimkou poloostrova Jápané, úzké pobřežní pásmo jižně od Trikunámale a rozsáhlou vnitrozemskou enklávu zahrnující třetinu Východní provincie – západní část okresů Madakalapuva (anglicky Batticaloa) a Ampárai. Na obsazeném území, jehož administrativním centrem se stalo Kilinočči, LTTE vybudovalo paralelní mocenské a správní struktury, fakticky nezávislé na ústřední vládě v Kolombu, jež převzaly řízení veškerého veřejného života, včetně výběru daní, cel a dalších poplatků, stejně jako výkonu policejních a soudních pravomocí. Převážně sinhalský jihozápad a jih pod kontrolou ústřední vlády odděluje od povstaleckých území „zóna separace“ se smíšeným osídlením, na jejíž kontrolu si střídavě kladou nárok obě znepřátelené strany.

Dohoda o zastavení palby z 23. února 2002 umožnila oběma zúčastněným stranám kompromis, v jehož rámci se Tygři vzdali požadavku na odtržení Severní a Východní provincie, jež jsou považovány za tradiční domovinu Tamilů (tzv. Tamilský Ílam), kde měl být v souladu s právem národů na sebeurčení vytvořen jejich samostatný stát. Vláda přislíbila jednat o novém státoprávním uspořádání, vycházejícím z principu federalismu, jež by uspokojilo volání tamilské menšiny po autonomii.

Na dodržování dohodnutých podmínek příměří dozírá Srílanská monitorovací mise (SLMM), inspekční skupina zřízená norskou vládou, kterou obě strany přijaly jako zprostředkovatele a garanta mírového procesu. Jejich šest desítek inspektorů z pěti skandinávských zemí působí v Kolombu, v Kilinočči a v šesti okresech, kde spolu sousedí území pod vládní a povstaleckou kontrolou, a jejich úkolem je za-

znaménávat porušení klidu a pořádku, vyřizovat stížnosti a urovnávat případné konflikty. Za dobu své existence SLMM zaznamenala více než pět tisíc případů porušení příměří, zejména aktů násilí vůči civilnímu obyvatelstvu, únosů, vydírání, ozbrojených útoků a vražd, z nichž přes 95 procent připadalo na vrub Tygrům osvobození Tamilského Ílamu, kteří ovšem pravidelně odmítají převzít jakoukoli odpovědnost. Nejčastěji bývají Tygři kritizováni za násilné odvody dětí cvičených pro službu v gerilových jednotkách.

Od září 2002 do jara následujícího roku se zástupci vlády a povstalců sešli na šesti pracovních schůzkách, při nichž se podařilo vyřešit řadu humanitárních otázek, souvisejících s normalizací života ve válkou zasažených oblastech, odstraňováním více než milionu násilných min a vytvářením podmínek pro návrat zhruba milionu uprchlíků, často opakovaně vyháněných ze svých domovů.

V dubnu 2003 však tamilští Tygři rozhovory jednostranně přerušili s tím, že je

vláda a mezinárodní společenství při klíčových jednáních o hospodářské pomoci válkou zničené zemi marginalizují. Vzhledem k tomu, že Spojené státy prohlásily LTTE za teroristickou organizaci, nebyli její představitelé přizváni na přípravnou schůzku zástupců vlád a organizací ochotných participovat na programu obnovy Srí Lanky, svolanou na 14. dubna do Washingtonu. Povstalecké vedení tento krok odsoudilo jako záporný pokus vyloučit hnutí LTTE, které se prohlásilo za „autentického reprezentanta Tamilů“, z jednání o otázkách dotýkajících se ekonomického a sociálního postavení tamilského národa. Kromě toho obvinili kolombskou vládu, že v rozporu s dohodou o zastavení palby její ozbrojené síly dosud okupují území tzv. bezpečnostních zón, vytvořených na strategických místech poloostrova Jápané, a brání tak v obnově válkou zničené infrastruktury a v návratu tamilských běženců do jejich domovů.

Nesmiřitelná stanoviska ve věci rozdělení finančních prostředků

Přestože v obecné rovině se vláda premiéra Vikramasinhy s vyjednavací Tygrů osvobození Tamilského Ílamu shodla na potřebě vytvoření autonomní regionální správy v oblastech s převahou tamilského obyvatelstva v souladu s právem Tamilů na národní sebeurčení, v otázce decentralizace státní správy a rozdělování finančních prostředků zaujaly obě strany zcela protichůdná, až nesmiřitelná stanoviska. Tygři si jako základní podmínku pokra-

Rozdělení sfér vlivu mezi srílanskou vládou a Tygry osvobození Tamilského Ílamu

ZEMĚMI SVĚTA

čování mírového procesu stanovili vytvoření prozatímních správních orgánů, v nichž by organizace LTTE získala významné rozhodovací pravomoci. Ty by až do konečného vyřešení národnostní otázky a vytvoření tamilské autonomie rozhodovaly o rozvoji Tamilského Ílamu, spravovaly fondy vyčleněné vládou a mezinárodním společenstvím na jeho obnovu a zajišťovaly běžný chod života v tamilské domovině. V praxi by to znamenalo rozšíření povstalecké kontroly z oblasti Vanni (severní část okresů Mannár a Vavunija, okresy Kilinočči a Mullaittívu), obsazené během občanské války, na celé území Severní a Východní provincie, a faktickou legalizaci mocenských struktur ovládaných LTTE.

Vládní návrhy administrativních reforem z jara a léta 2003 naproti tomu předpokládaly zachování spoluodpovědnosti ústřední vlády za správu severovýchodních oblastí, jejíž přímý výkon – s výjimkou výběru daní, zajišťování bezpečnosti a hospodaření s pozemky – měla převzít Prozatímní správní rada složená z vládních úředníků, ze zástupců LTTE a srílanských Muslimů. Do působnosti Prozatímní správní rady tak měly spadat zejména obnova, rekonstrukce a konsolidace válkou postiženého severovýchodu s využitím prostředků poskytovaných zahraničními dárci a ze státního rozpočtu.

Prozatímní samospráva pro Severovýchodní provincii

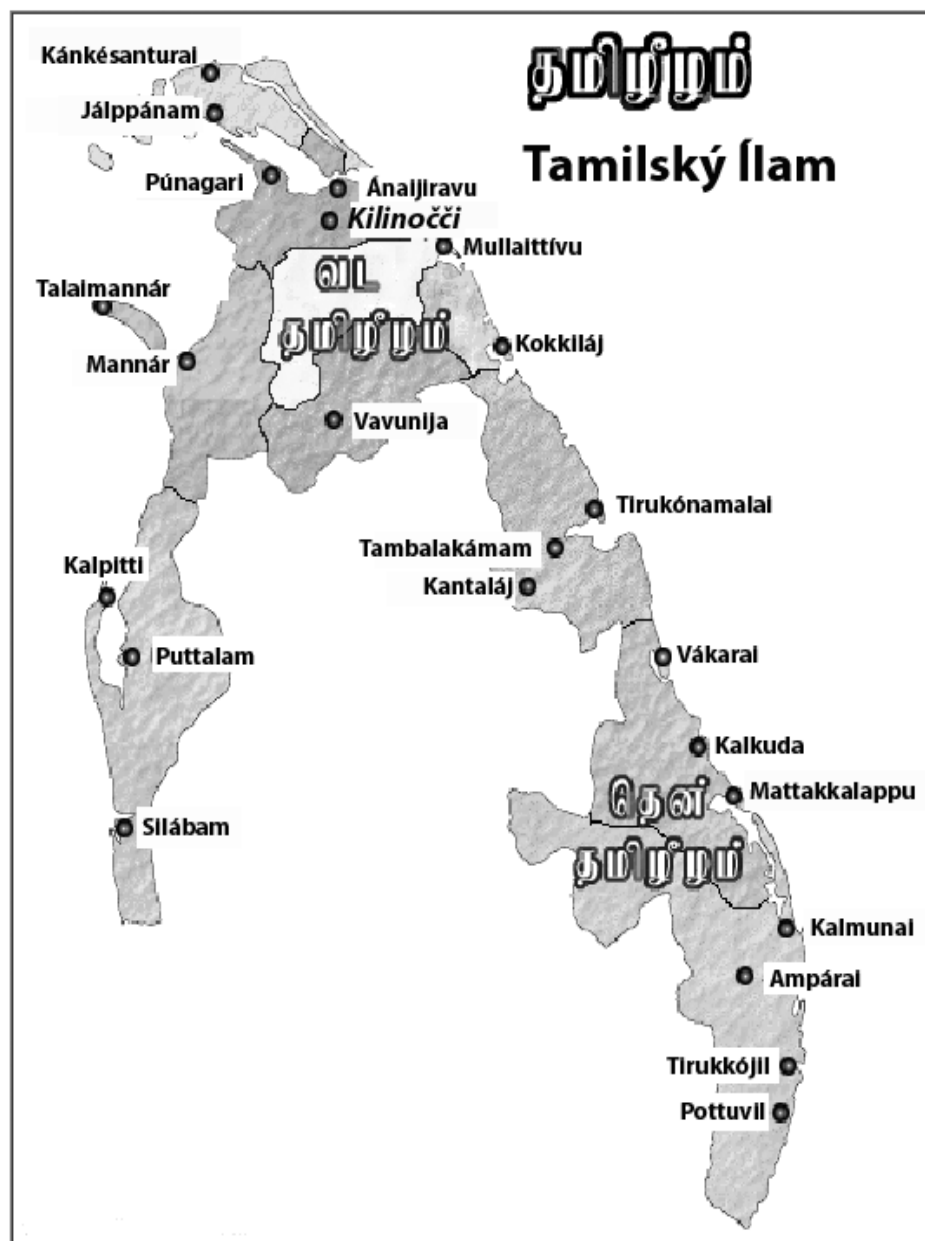
Koncem října 2003 vedení Tygrů osvobození Tamilského Ílamu předalo norským zprostředkovatelům protinávrh, který počítá s vytvořením Prozatímního samosprávného orgánu (ISGA) pro oblast Severovýchodní provincie (Tamilové odmítají návrat k původnímu správnímu dělení na Severní a Východní provincii). Až do konečného řešení národnostní otázky – státoprávního uspořádání přiznávajícího tamilské menšině plnou regionální autonomii – by měla správa osmi okresů na severovýchodě (Ampárai, Jápané, Kilinočči, Madakalapuva, Mannár, Mullaittívu, Trikunámale, Vavunija) přejít plně pod pravomoc jmenovaného orgánu, složeného ze zástupců vlády, místních Sinhalců, Muslimů a tamilských Tygrů, kteří by si ponechali absolutní většinu při rozhodování. Prozatímní samosprávný orgán by získal právo vybírat daně, dávky, cla a poplatky, zajišťovat pořádek a bezpečnost, zřizovat soudní instituce a disponovat všemi státními pozemky. Rovněž by převzal kontrolu nad dvouseťmílovou ekonomickou zónou podél téměř dvou třetin srílanského pobře-

ží, včetně mezinárodní hranice s Indií, nad všemi přírodními zdroji, vnitřním i zahraničním obchodem a finančními prostředky určenými na obnovu, rozvoj a rekonstrukci severovýchodní oblasti.

Vedení LTTE označilo svůj projekt regionální samosprávy za nezbytný předpoklad mírového urovnání etnického konfliktu a jediné možné téma pro obnovení politického dialogu. Pro sinhalskou stranu však přijetí plánu, jenž zcela ignoroval parlament a ústavní pořádek země, znamenalo vzdát se suverenity nad téměř třetinou území ostrova a připustit jeho rozdělení na dva státy, koexistující v jakémsi rozvolně-

ném federativním či konfederativním spojení. Spor kolem ISGA rozpoltil srílanskou politickou scénu a vyvolal vládní krizi, která vyvrcholila v dubnu 2004 předčasnými parlamentními volbami. Zatímco premiér Ranil Vikramasinha a jeho Sjednocená národní strana (UNP), jejíž koaliční vláda zahájila mírový proces s Tygry osvobození Tamilského Ílamu, dali najevo ochotu pokračovat v politickém dialogu, opoziční Srílanská strana svobody (SLFP) prezidentky Kumáratungové požadavky Tygrů odmítla jako protiústavní pokus „položit právní základ příštího separátního samostatného státu“, který

Území, které si LTTE nárokuje jako tradiční domovinu Tamilů a chce zde ustavit samostatný stát. (Místní názvy jsou uvedeny v tamilském přepisu.)

se dotýká samotné suverenity Srí Lanky. Ještě ostřejší návrh odsoudila nacionalistická Lidová osvobozená fronta (*Džanata vimukti peramuna* – JVP) a představitelé buddhistické mnišské obce.

Roztržka uvnitř tamilských Tygrů

K vyostření bezpečnostní situace na severovýchodě přispěla v březnu 2004 roztržka uvnitř Tygrů osvobození Tamilského Ílamu, jejichž vojenský velitel pro východní oblast Vinájakamúrthi Muralidharan, známý jako plukovník Karuna, odmítl diktátorské metody vůdce Tygrů Véluppillaije Prabhákarana (v tamilském přepisu Pirapáharana), vyhlásil nezávislost na jeho velení a nabídl uzavření separátní mírové dohody s kolombskou vládou. Přestože mu podlehl asi třetina všech bojovníků LTTE, podařilo se „národním vedení Tamilského Ílamu“ během měsíce většinu ze 4000 Karunových ozbrojenců rozprášit či získat na Prabhákaranovu stranu, a neposlušný východ pacifikovat. Karuna, prohlášený za zrádce tamilského lidu a vyloučený z LTTE, založil spolu se svými stoupenci odštěpené hnutí Tygři osvobození lidu Tamilského Ílamu (*Tamilíla makkal vidutalaip puligal* – TMVP), jež se podle LTTE v rozporu s dohodou o příměří těší ochranně vládních bezpečnostních sil a útočí na kádry věrné Prabhákaranovi.

Ničivá vlna tsunami, která 26. prosince 2004 zasáhla jih a severovýchod Srí Lanky, kde připravila o život více než 35 000 lidí, z toho více než polovinu na území pod povstaleckou kontrolou, paradoxně posílila vyjednávací pozice Tygrů, kteří usilovali o partnerství s vládou při dělení humanitární pomoci. Mezinárodní společenství přislíbilo vynaložit na obnovu zničené infrastruktury a rehabilitaci obyvatel postižených oblastí zhruba 3 miliardy dolarů. Bylo však třeba najít mechanismus umožňující přesun finančních prostředků na tamilská území pod faktickou správou organizace LTTE, v řadě dárcovských zemí považovanou za teroristickou organizaci, jež nemohla být přímým příjemcem pomoci, a zároveň vyvrátit podezření, že by Kolombo při přidělování financí mohlo zvýhodňovat sinhalský jih na úkor převážně tamilského severovýchodu. V součinnosti s norskými mírovými zprostředkovateli proto vláda 24. června 2005 uzavřela s Tygry ujednání o vytvoření tzv. Struktury operačního řízení po tsunami (P-TOMS), třístupňového orgánu složeného ze zástupců vlády, LTTE a muslimské komunity, který měl dbát o spravedlivé rozdělování

rozvojové pomoci do všech zasažených oblastí Severovýchodní provincie.

Přestože pravomoci zamýšleného „společného mechanismu“ měly zůstat omezené jen na obnovu a rekonstrukci šesti přímořských okresů na severu a východě ostrova, prohlášených za zónu postiženou tsunami, a jeho mandát měl vypršet za pouhý jeden rok, plán prezidentky Kumáratungové vyvolal odmítavou reakci sinhalských nacionalistických kruhů, její vláda ztratila odchodem Lidové osvobozené fronty z koalice parlamentní většinu a rozplynuly se i naděje na oživení stagnujícího mírového procesu. Konečnou ránu projektu P-TOMS zasadilo rozhodnutí Nejvyššího soudu Srí Lanky, který 15. července odmítl jako protiústavní vytvářet jakékoli paralelní struktury působící mimo legitimní státní orgány, jimž by byly postoupeny funkce vyhrazené výhradně řádně ustavené exekutivě.

Atentát na srílanského ministra zahraničí

Ve vypjaté atmosféře podezřívavosti, nedůvěry a vzájemného obviňování bylo jen otázkou času, kdy skomírající mírový proces opět vystřídá vlna otevřeného politicky motivovaného násilí. Tragickou připomínkou toho, že dohoda o zastavení palby z února 2002 sice přinesla dlouhodobé příměří, ale zdaleka ne konec nepřátelství, se stala vražda srílanského ministra zahraničí Lakšmana Kadirgámara, jehož 12. srpna večer v jeho kolombské rezidenci zastřelil neznámý ostřelovač. Tygři osvobození Tamilského Ílamu sice za útok odmítli převzít odpovědnost a označili smrt třiasedmdesátiletého tamilského politika za výsledek spiknutí vládních ozbrojených složek, avšak řada indicií ukazuje na Prabhákaranovo hnutí a sám Kadirgámar, jenž se vždy široce zasazoval o mezinárodní odsouzení a bojkot Tygrů, již delší dobu veřejně prohlašoval, že se ocitl na čelném místě na seznamu jejich příštích obětí.

V prezidentských volbách vypsaných na 17. listopad se střetli bývalý ministerský předseda Ranil Vikramasinha, jenž se v roce 2002 podpisem dohody o příměří s tamilskými Tygry zasloužil o zahájení mírového procesu, a úřadující premiér Mahinda Rádžapakša, podporovaný vedením buddhistické obce a sinhalskými nacionalistickými kruhy. Těsným vítězstvím voleb se stal druhý z kandidátů, jenž ve svém programu přislíbil hledat „trvale udržitelné řešení“ národnostního konfliktu – nerozdělenou zemi, národní konsenzus a čestný mír. Přestože si svý-

mi nesmířitelnými postoji k požadavkům Tamilů získal pověst „jestřába“, k vítězství mu nepřímou dopomohlo i samo LTTE, jež vyhlásilo bojkot prezidentských voleb, a připravilo tak umírněného Vikramasinha o podporu tamilských voličů z povstaleckých oblastí. Podle některých pozorovatelů tak Prabhákaranovo hnutí učinilo záměrně, aby v osobě nepružně smýšlejícího prezidenta získalo politického partnera, s nímž bude obtížné dosáhnout dohody, a zajistilo si tak před mezinárodním společenstvím alibi pro případný návrat k vojenskému řešení.

Jako doklad oprávněnosti této hypotézy bývá citován poslední projev V. Prabhákarana, přednesený ke Dni hrdinů 27. listopadu 2005. V něm vůdce Tygrů obvinil sinhalskou vládu, že zneužila příměří k rozpoutání „tajné stínové války“, během které polovojenské oddíly odpadlického plukovníka Karuny, podporované vojenskou rozvědkou, vraždí velitele, činitele a sympatizanty LTTE, a prohlásil, že v důsledku toho jeho krajané zcela ztratili víru v mírový proces. Zároveň vyslovil varování, že pokud Kolombo záhy nevytvoří „rozumný rámec“ politického uspořádání, jež by uspokojilo aspirace Tamilů, jsou Tygři odhodláni v příštím roce zintenzívnit zápas za sebeurčení a národní osvobození.

Vláda sice Prabhákaranovo ultimátum odmítla, ale rostoucí počet násilných incidentů, teroristických útoků na vojenské i civilní cíle a politicky motivovaných vražd, jimž jen za prosinec 2005 a leden 2006 padlo za oběť více než 400 osob, jí neponechal jinou možnost než obnovit politická jednání s LTTE. Vrcholná schůzka byla naplánována na 22. února do Ženevy, v den 4. výročí uzavření příměří, a hlavním tématem jednání měla být zhoršující se bezpečnostní situace. Obě strany se však liší ve způsobu, jak dosáhnout uvolnění napětí: Zatímco vláda požaduje revizi dohody o příměří a záruky proti jejímu porušování ze strany LTTE, Tygři jakoukoli změnu odmítají a trvají na odzbrojení Karunových oddílů údajně operujících z území pod kontrolou vlády a pod ochranou srílanské armády. Ženevská jednání tak mohou znamenat buď počátek nové etapy mírového procesu, anebo zahájení již v pořadí páté války o Ílam, jež Srí Lanku znovu uvrhne do tragického kolotoče násilí.

○

Jan Filipský (1943) je vědeckým pracovníkem Orientálního ústavu AV ČR.

filipsky@orient.cas.cz

Katolická církev v procesu sjednocující se Evropy

Návrh evropské ústavní smlouvy, jak známo, neprošel při referendu ve Francii a Nizozemsku. V současné době se množí úvahy, co dál. Dokonce se objevují pochybnosti o celém procesu sjednocování Evropy, zda je vůbec možné postavit tento složitý vývoj na pevnějších právních a etických základech.

Jsem přesvědčen, že navzdory momentálnímu tápání má tento proces šanci být dobrou nabídkou i pro budoucnost. Návrh ústavní smlouvy by se neměl hodit do koše, nemělo by se na něj hledět jako na naivní pokus, který byl od počátku odsouzen k zániku. Přes jeho zbytečnou složitost a místy nepřehlednost je třeba ocenit, že jeho základní výpovědi odkazují na hodnoty, které nelze zlehčovat a odbýt je mávnutím ruky. I když chybí výslovná zmínka o křesťanských kořenech evropské kultury, civilizace a duchovního vývoje, přesto je zřejmé, že bez nich by nebyl myslitelný odkaz na hodnoty, ke kterým se Evropská unie veřejně hlásí a které jsou v návrhu jasně deklarovány: solidarita, úcta k důstojnosti a svobodě jedince, demokracie, respekt k právu a jeho vymahatelnost, spravedlnost pro všechny.

Poevropštění Evropy

Evropská unie by stála na vrátkém základě, pokud by byla organizována a fungovala jen na společných ekonomických a politických zájmech, aby se tím stala konkurenceschopným partnerem světových velmocí. Evropa směřuje k lidské, politické a kulturní komunitě občanů a států, hlásících se ke společným shora uvedeným hodnotám. I když duchovní, kulturní a společenské podmínky jsou v různých státech Evropské unie rozdílné, přesto tento společný jmenovatel je teprve s to vytvářet novou formu soužití a spolupráce. Celý proces sjednocování je prostředkem, jak změnit úzce nacionální smýšlení a vytvářet lepší prostředí, aniž by jednotlivé národy a etnika ztráceli svou identitu. Cílem není zestejnění a uniformita, ale naopak prolínání různých kultur a vzájemné obohacování se jejich pestrostí. Je načase, aby se naplňovala výzva papeže Jana Pavla II., že máme spět k poevropštění Evropy, což je mnohem více než rozšiřování a ekonomická a politická integrace. Příležitost poevropšovat je příslibem pro

budoucnost bez válek, agrese a trvalé bezpečnosti. Učinit z Evropy pouhou zónu volného obchodu znamená degradovat její kulturní a duchovní dědictví a popít její bohatou dějinnou tradici, která přinesla tolik kladného do vývoje naší planety (o různých selháních a záporech dobře vím).

Katolická církev spolupracuje s evropskými institucemi. Má u nich od roku 1996 své nejvyšší diplomatické zastoupení – nunciaturu a úzce s nimi spolupracuje v různých grémiích od roku 1980 prostřednictvím COMECE – Výborem biskupských konferencí států EU. Církev se jednoznačně staví za prohloubení spolupráce a sjednocování Evropy. Zaujímá postoj pozitivní kritické podpory a konstruktivní bdělosti. Své poslání nechápe jako vstup do politického a ekonomického klání, ale jako instituce je nositelkou a hlasatelkou hodnot, jež vyrůstají z duchovních zdrojů křesťanské tradice. Jsou v souladu s těmi hodnotami, ke kterým se oficiálně hlásí ústavní smlouva.

Posláním církve je připomínat tyto hodnoty, bez nichž se jednotlivé společnosti stávají shlukem sobeckých individuí, jež mezi sebou soupeří o co největší zisk a prospěch. K její věrohodnosti patří prosazovat tyto hodnoty do důležitých oblastí života občanů Evropské unie. Jde především o ochranu života, rodinnou politiku, citlivost a ochranu sociálně slabých, uchování a vytváření zdravého životního prostředí, postoje vůči přistěhovalcům aj. Jednotlivé komise COMECE jsou ve styku a vnášejí jasná stanoviska do přípravných pracovních skupin, jež formulují podklady pro rozhodující orgány. Dondávna neznámá oblast problémů bioetiky se stává velmi aktuální: reprodukční a teraapeutické klonování, eutanázie, odebrání a dárcovství tělesných orgánů aj. Nezdídká se vytváří neuvážený společenský tlak na politiky, aby se schválily různé požadavky, které jsou v rozporu s odpovědnou ochranou života ve všech jeho dimen-

zích a relativizují rodinu jako základní článek zdravé společnosti. Ne vždy se podaří vtělit do přípravných podkladů tyto hodnoty, ale cenné je už to, že se o tom hovoří.

Spolupráce probíhá i ve skupinách, které vytvářejí podklady týkající se sociálních otázek, jako je například nezaměstnanost, zemědělství, integrace přistěhovalců aj. Stranou zájmu nezůstává ani ekologie. Do oficiálních smluv EU, na nichž dosud stojí její fungování, jsou definovány principy solidarity a subsidiarity, které byly převzaty ze sociálního učení katolické církve. Rovněž článek 52 ústavní smlouvy, který se týká církví, uznává právní identitu církví, které odlišuje od spolků a občanských sdružení. Zároveň se v něm říká, že instituce Evropské unie povedou pravidelný, transparentní a otevřený dialog s církvemi. Je to výsledek dlouhodobě vytvářené důvěry uvnitř pracovních skupin.

Prostředník mezi občany a evropskými institucemi

Církev se snaží být účinnou prostřednicí mezi institucemi Evropské unie a občany tím, že vysvětluje složitost celého procesu a staví se za práva občanů. Nezasahuje do kompetencí jednotlivých vlád, ale sleduje, aby jejich rozhodnutí i rozhodnutí institucí EU byla v souladu s Chartou lidských práv, která je součástí ústavní smlouvy. Stále se snaží připomínat, že cílem všech rozhodnutí a celkového směřování je člověk a jeho důstojnost, nikoli nějaká vznešená idea či ideologie. Lidská bytost je středem vši snahy o důstojnější a kvalitnější prostředí pro její celkový duchovní a duševní rozvoj. Církev usiluje o to, aby se vnímala a rozvíjela citlivost k duchovnímu rozměru jedince, který napomáhá pěstovat citlivost k mravnosti.

Do Evropy v posledních desetiletích proudí velké množství těch, kteří jsou vyznavači nekřesťanských náboženství. Přinášejí si s sebou svou tradici a zvyky, které

není snadné sladit s naší evropskou civilizací. Církev chce napomoci k potřebnému dialogu a vzájemnému poznávání. Chce přispět k porozumění nejen v oblasti kulturní a sociální, ale především v duchovní. Ta je totiž důležitá k překonání vzájemného odcizení a nepochopení, z něhož vyrůstá nedůvěra a následně i různá napětí za agrese.

Západ i Východ Evropy dosud trpí mentální oponou (nikoli železnou). Především ve východní Evropě hraje křesťanství vyrůstající ze svěbytné východní tradice a jeho oživení nemalou roli. Jeho znalost napomáhá pochopit zvyky, kulturní dědictví i způsob myšlení východoevropských národů. Církev nabízí svou službu stát se prostředníkem. Rozdělení Evropy není dosud bohužel překonáno, i když se odehrává v jiné rovině než za doby bipolárního světa.

Budování nové Evropy znamená odpouštět staré křivdy

Čím přispívá katolická církev v naší vlasti ke zdravé integraci Evropy? Se svými omezenými silami vykonala zásluhný krok směrem k sudetským Němcům. Dobře víme, jak je to citlivá záležitost především pro starší generace. Už v polovině osmdesátých let tehdejší kardinál Tomášek podpořil občanskou iniciativu křesťanů, kteří měli odvahu kousnout do kyselého jablka. Po nabytí svobody v roce 1989 vyšlo začátkem devadesátých let společné prohlášení českých a německých biskupů, které vyzvalo k vyznání vin obou stran sporu, k vzájemnému odpuštění a smíření. Bylo v něm jasně řečeno, že použití principu kolektivní viny se nesmí opakovat. Budovat novou Evropu předpokládá vyrovnat se s bolestnou minulostí vzájemným odpuštěním a smířením. Začít spolupracovat bez neustálých výtek a s důvěrou, že ten druhý to s námi myslí dobře.

I ostatní křesťanské církve v Evropě se tu více tu méně zapojují do úsilí o sjednocování. Ale nejsem kompetentní o tom referovat, protože neznám přesně všechny kroky, které podnikají. Je faktem, že ekumenická spolupráce je na tomto poli stále intenzivnější, ale existují i rozdíly v posuzování některých rozhodnutí evropských institucí. Poreferoval jsem o katolické církvi, protože jsem do jejích aktivit i na evropské úrovni aktivně zapojen. Věřím, že naděje a odvaha pokračovat v tomto procesu, který vyžaduje změnu smýšlení od každého evropského občana, překoná pochopitelné pochybnosti a současně bolesti evropského vývoje.

Václav Malý (1950) je pražským světícím biskupem.

sekretar.maly@apha.cz

Textem Václava Malého pokračuje volná série článků na téma „Místo Česka ve světě“. Dosud vyšly články Petra Pitharta, Jana Zahradila, Milana Stěcha a Pavla Svobody.

Kampaň proti globální chudobě v českém podání

MARTIN
NÁPRSTEK

Rok 2005 byl z hlediska boje proti globální chudobě, reálně ohrožující stamiliony lidí na celém světě, hodnocen velmi protichůdně. Ze strany vedoucích představitelů vyspělých zemí a mezinárodních institucí zaznívaly optimistické hlasy, vyjadřující naději na přelom ve vztazích mezi bohatými a chudými zeměmi, ale zároveň jsme zaznamenali rostoucí rozladění a zklamání z nesplněných slibů a očekávání ze strany samotných rozvojových zemí i nejrůznějších nevládních organizací, které se problematikou rozvoje zabývají.

V roce 2005 si mezinárodní společenství připomnělo, že uplynulo pět let od přijetí mezinárodních, tzv. Rozvojových cílů tisíciletí, které poprvé poměrně jasně definovaly cíle globálního rozvoje a rovněž tak i ověřitelné ukazatele jejich plnění. Konaly se v tomto roce i četné významné mezinárodní konference, jejichž tématem byly problémy rozvojového světa – je třeba zejména zmínit zářijový summit OSN v New Yorku, jehož ústředním tématem byl právě stav plnění Rozvojových cílů tisíciletí, rovněž setkání představitelů nejvyspělejších ekonomik světa v Gleneagles v červenci a zasedání Světové obchodní organizace v Hongkongu v prosinci.

Ani veřejnost bohatých zemí globálního Severu nezůstala pozadu a byli jsme svědky masových akcí typu koncertu Live 8, kampaně „Make Poverty History“ a celé řady dalších. Tentokrát se poprvé výraznějším způsobem do řetězce akcí, které měly upozornit na problémy méně rozvinutých oblastí světa, zapojila i Česká republika, a to prostřednictvím kampaně „Česko proti chudobě“, kterou iniciovaly a zorganizovaly české nevládní organizace s cílem zprostředkovat naší veřejnosti alespoň základní informace o rozvojových cílech mezinárodního společenství a závazcích, ke kterým se přihlásila i naše země.

Realistické návrhy v českém kontextu

Kampaň sdružila přes třicet nevládních organizací s širokým spektrem působnosti. Od organizací, pro něž jsou humanitární pomoc a rozvojová spolupráce hlavní náplní činnosti, přes organizace zabývající

cí se environmentální problematikou a trvale udržitelným rozvojem, až po organizace, které se věnují lidským právům a oblasti gender. „Spojení tolika organizací s různým zaměřením, světovým názorem či náboženským vyznáním je samo o sobě unikátní záležitostí. Je o to cennější, že dokázalo společně a konsenzuálně definovat své požadavky a navrhnout realistická řešení pro rozvojovou spolupráci v rámci českého kontextu,“ říká jeden z koordinátorů Tomáš Tožička z Ekumenické akademie Praha.

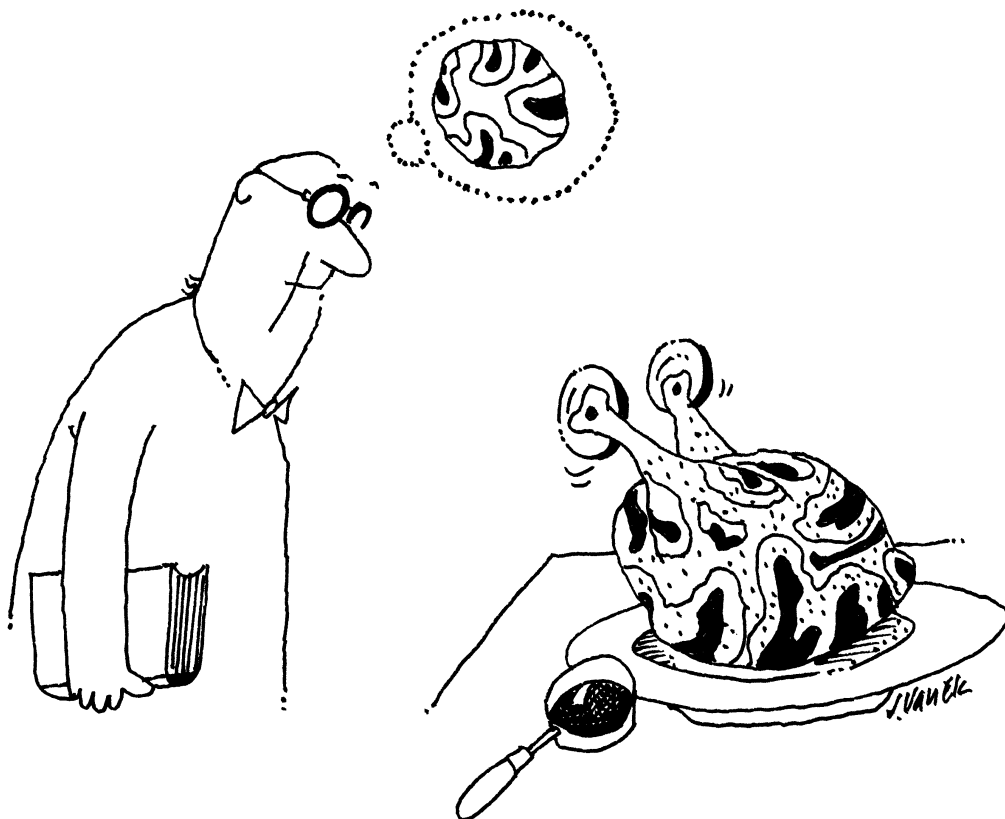
Na počátku kampaně, která kulminovala 10. září 2005 v době konání summitu OSN, stála snaha zprostředkovat české veřejnosti informace o tématech, která masmédiu v naší zemi buď přehlíží, nebo o nich informují tendenčním a zkratkovitým způsobem. Podle zatím posledního průzkumu veřejného mínění, který iniciovalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR ve spolupráci s *Rozvojovým střediskem* Ústavu mezinárodních vztahů v roce 2004, je povědomí české populace ve věku 15–79 let o zahraniční rozvojové spolupráci poměrně mlhavé. Zhruba 64 procenta respondentů sice uvedla, že Česká republika nějakou formu pomoci méně vyspělým zemím poskytuje, ale ve většině případů se jednalo o povědomí o humanitární pomoci, a nikoliv o rozvojové spolupráci. Rovněž další odpovědi na otázky výzkumníků napověděly, že povědomí o oblastech rozvojové spolupráce, boje proti globální chudobě a kontinuální podpoře demokratického vývoje v méně vyspělých částech světa, je u české veřejnosti poměrně nízké a odráží v podstatě poměrně věrně obraz, který o této problematice poskytují média – tedy kladení

důrazu na humanitární katastrofy a konflikty v rozvojových zemích.

Snaha o změnu tohoto poněkud jednostranného obrazu rozvojového světa a jeho problémů stála u zrodu nejen kampaně „Česko proti chudobě“, ale je jedním z hlavních motivů dalších osvětových a vzdělávacích aktivit, které za podpory Ministerstva zahraničních věcí ČR a Rozvojového střediska Ústavu mezinárodních vztahů realizují nevládní organizace. Za všechny lze zmínit projekty zaměřené na šíření relevantních informací o rozvojovém světě mezi úředníky státní správy a novináře a projekt posilování schopností učitelů základních a středních škol poskytovat svým žákům kvalitní a aktuální informace o problematice rozvoje a boje proti globální chudobě. Celou řadu dalších menších projektů pak realizují nevládní organizace v rámci dotačních titulů ministerstva zahraničních věcí, které jsou zaměřeny na oblasti rozvojového vzdělávání a osvěty.

Projekt kampaně *Česko proti chudobě* byl rovněž podpořen v rámci jednoho z výše zmíněných dotačních titulů MZV jako výraz snahy o kontinuální podporu činnosti nestátních neziskových organizací, které působí v oblasti rozvojové spolupráce, osvěty a vzdělávání. Organizátoři kampaně zformulovali několik hlavních témat, která reagují na aktuální situaci v oblasti plnění *Rozvojových cílů tisíciletí* v České republice a reflektují stav programu *zahraniční rozvojové spolupráce ČR*. Mezi základní body patří požadavek na další navyšování prostředků na program rozvojové spolupráce tak, aby Česká republika dostála svým závazkům vyplývajícím z jejího postavení vyspělé země a členského státu OSN a OECD (požadavek 0,7 procenta podílu prostředků na rozvojovou spolupráci z hrubého národního důchodu do roku 2010, přičemž současná hodnota je 0,11 procenta HND). Dále požadavky kampaně akcentují zvýšení transparentnosti a efektivity programů a projektů *Zahraniční rozvojové spolupráce ČR*, zřetelnou vazbu těchto aktivit na skutečné potřeby rozvojových zemí a důraz na zlepšení postavení žen, podporu oblasti lidských práv a demokratizace, respektování principů udržitelného rozvoje, vytváření spravedlivých obchodních vazeb a řešení extrémního zadlužení některých rozvojových zemí.

Hlavními cílovými skupinami kampaně se staly nejširší veřejnost, dále média a politická reprezentace. V průběhu kampaně vznikla celá řada informačních letáků a publikací, které byly následně di-

stribuovány na nejružnějších veřejných akcích, a vznikla webová stránka www.ceskoprotichudobe.cz. Hlavním viditelným symbolem kampaně se stala česká obdoba britské tzv. „white band“, tedy malá bílá páska, jejíž nošení vyjadřuje podporu myšlenkám boje proti chudobě. Symbolická větší varianta bílé pásky, na které se podařilo během kampaně shromáždit několik tisíc podpisů našich občanů, byla v průběhu summitu OSN v New Yorku předána i předsedovi vlády ČR Jiřímu Paroubkovi. V době, kdy kampaně *Česko proti chudobě* vrcholila, se podařilo (alespoň po určitou dobu) přilákat i pozornost médií a Česká televize vysílala několik dnů televizní spot upozorňující na cíle a motivy kampaně. Rovněž rozhlas a tištěná média věnovaly v zářijových dnech těmto tématům zvýšenou pozornost a organizátorům svou podporu vyjádřilo veřejně několik mediálně známých osobností veřejného života, sportu a kultury.

Pouliční akce v českých a moravských městech

Pro kontakt s veřejností a zprostředkovávání informací byly pak velmi významné pouliční akce, které v několika českých a moravských městech (Praha, Brno, Olomouc, Hradec Králové, Litvínov a další) probíhaly během zasedání summitu OSN. Kromě poměrně vysokého zájmu široké veřejnosti se rovněž jako velmi pozitivní

vedlejší efekt projevilo zapojení mladých lidí – dobrovolníků, kteří organizátorům kampaně pomáhali zajistit hladký průběh informačních akcí a happeningů. V posledních letech zájem mladých lidí o rozvojovou problematiku silně vzrůstá, na což reagují například i naše vysoké školy, které do svých studijních programů zařazují rozvojová témata stále častěji – jmenujme alespoň Univerzitu Palackého v Olomouci a Vysokou školu ekonomickou v Praze.

Na komplexní zhodnocení reálných dopadů kampaně *Česko proti chudobě* si budeme muset ještě nějakou dobu počkat, ale co považuji za velmi podstatné, je skutečnost, že kampaně neskončila spolu se zářijovým summitem OSN, ale na základě zhodnocení prvních pozitivních ohlasů bylo rozhodnuto vytvořit z ní kontinuální nástroj zvyšování povědomí a podpory české veřejnosti ve vztahu k oblasti rozvojové spolupráce. Organizátoři kampaně věří, že i v letech následujících se podaří najít celou řadu vhodných příležitostí, jak oslovovat nejširší veřejnost, média, politickou reprezentaci, a to jak na národní, tak i mezinárodní úrovni.

Martin Náprstek (1972) pracuje v Rozvojovém středisku při Ústavu mezinárodních vztahů.

naprstek@iir.cz

Jižní Vietnam po pádu Saigonu

Letos v létě si obyvatelé Vietnamu připomenou třicet let od formálního sjednocení obou částí Vietnamu. Výročí má svou symboliku i v tom, že válka za nezávislost trvala rovněž třicet let (1945–1975). I když skončila už v dubnu 1975, teprve 2. června 1976 vyhlásilo Národní shromáždění proces unifikace za ukončený.

PAVEL HLAVÁČEK

Když na konci dubna 1975 obsadily hlavní město Jižního Vietnamu komunistické tanky, ovládlo poražený stát krátké nadšení. Jen málokdo očekával, že osvobození přijde ještě před Svátkem práce. Narychlo připravované oslavy se přesto nesly ve stínu nejistoty z odplaty vítěze. Mělo to být vítězství všeho vietnamského lidu, ale bylo zřejmé, že po válce bude podmínky diktovat jen jedna strana. Lidé se nadevše báli opakování krvavých čistek, kterých se „soudruzi“ pravidelně dopouštěli. Ostatně i oficiální deník vietnamských komunistů „Saigon Gai Phong“ hlásal, že „Jižané budou nyní muset revoluci splatit svůj krvavý dluh.“

O tom, jakou podporu měla saigonská vláda a kolik hlasů by získali komunisté v demokratických volbách, se vedou spory. Násilné sjednocení ale v průběhu celé války většina jihovietnamského lidu odmítala. S vlekoucím se konfliktem rostla obliba tzv. třetí strany – neutrálního bloku usilujícího o politické řešení. V době, kdy armáda Severního Vietnamu stála před branami Saigonu, byl jejich kandidát – generál Duong Van Minh – zvolen prezidentem. Minhovi nezbyvalo mnoho možností, a tak po krátkém váhání v rozhlasovém projevu vyzval nepřítel k jednání a zformování koaliční vlády. Ačkoli tím splnil všechny podmínky, o nichž komunisté dlouhá léta mluvili, pro Hanoj bylo již příliš pozdě. Namísto diplomatů vyslala do prezidentského paláce tankovou brigádu. Ironií osudu je, že koloně, která se ztratila v ulicích Saigonu, ukázal správnou cestu až James Fenton, dopisovatel deníku Washington Post.

Chyběl plán na poválečnou obnovu

Po formálním aktu kapitulace převzala na jihu vládu Fronta národního osvobození, která symbolicky přejmenovala Saigon na Ho Či Minovo město. O změně ale vědělo jen pár zasvěcených. Podobně jen členové strany se doslechli, kdo se stal

prezidentem a jaká je politika nové vlády. Vítězství ve válce Hanoj očekávala nejdříve na jaře 1976 a za celou dobu nevypracovala žádný plán poválečné rekonstrukce. Jihovietnamská policie byla rozpuštěna, ale kromě armády neexistovaly žádné represivní složky, které by zajišťovaly bezpečnost. Teprve, když se na předměstích objevily případy vražd důstojníků, uchýlila se vláda k několika drakonickým opatřením, včetně veřejných poprav. Z ulic ale nezmizely ani prostitutky a černý trh, který Saigon tak nešťastně proslavily. Paradoxně po příchodu *bo doi*, jak se říkalo vojákům ze severu, poptávka po ženách a americkém zboží ještě stoupla.

Moderní Saigon vítězům připadal pohádkově bohatý. Nedokázali si vysvětlit, jak mohli Jižané prohrát válku, proč své město nehájili, a hlavně – proč lidé nemají hlad, když jim to hlásila armádní propaganda. Mezi lidmi se proslychalo, že když vojáci uviděli záchod, pokládali jej někteří za zvláštní myčku rýže a po spláchnutí se divili, kam mohla zmizet. Toto a jiná vyprávění zaznamenal Alan Dawson, vedoucí pobočky tiskové agentury UPI, který rovněž zůstal ve Vietnamu až do srpna 1975. On osobně ve výtahu jedné budovy narazil na zoufalého vojáka, který v něm zůstal půl hodiny uvězněný, protože ho neuměl použít.

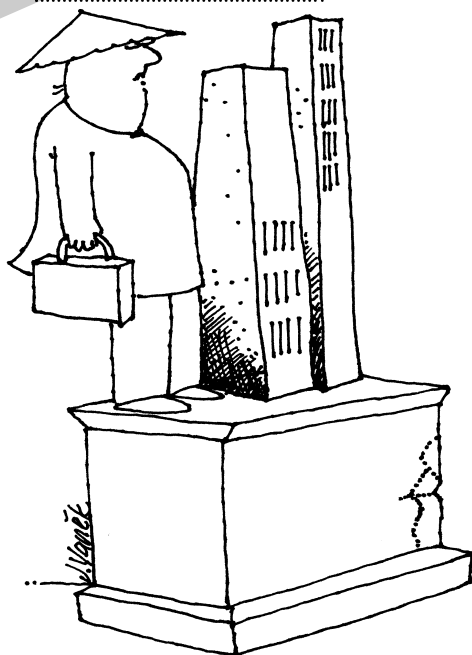
Očekávané změny skutečně přicházely velmi pomalu, byť bylo všem jasné, že starým časům je konec. Už od konce května 1975 se začaly vytvářet tzv. „převýchovné tábory“, kam byli posíláni lidé spjatí s bývalým režimem a vojáci z poražené armády. Nešlo o koncentrační tábory v pravém slova smyslu, vězni zde trávili řádově měsíce, podle stupně svých „prohřešků“. Svůj trest si odpykávali kombinací tvrdé práce a přednáškami z ideologické převýchovy. Když ale v roce 1978 premiér Pham Van Dong veřejně oznámil, že všichni kolaboranti, které bylo třeba převychovat, se již vrátili do civilního života,

nemluvil pravdu. Existovalo mnoho výjimek, obzvláště u vysokých důstojníků, kteří byli odsouzeni až na dvacet let. Vyskytla se i podezření, že ti nejméně pohodlní byli nasazováni na obzvláště nebezpečné práce (například odminovávání polí) s vysokou úmrtností.

Těch několik zahraničních korespondentů, kteří ve Vietnamu zůstali, shodně tvrdilo, že k výrazným excesům nedocházelo. Potvrdila to i skupina jedenácti občanů USA a Kanady, které nepřítel zajal hned zkraje závěrečné ofenzivy v březnu 1975. Svůj neplánovaný pobyt strávili v zajateckém táboře společně s bývalými členy jihovietnamské armády až do listopadu 1975. I když žili ve složitých podmínkách, nikdo netrpěl hladem a v případě nutnosti dostali základní lékařské ošetření. Někteří z nich mluvili vietnamsky a s vietnamskými vojáky dokonce navázali přátelské vztahy. Předpokládá se, že jedním z důvodů, proč se nepotvrdila varování o „krvavé lázni“, je to, že závěrečnou ofenzivu provedla pravidelná armáda, a nikoli místní partyzáni, kteří měli více důvodů k osobním mstám. Nová vláda se rovněž snažila dokázat, že je svůj úkol schopna zvládnout, a nechtěla občanům dát příčinu k nepokojům.

Represe, popravy a organizovaný odboj

S odstupem času se nicméně ukázalo, že přechod k socialistickému zřízení patrně nebyl tak bezproblémový. Podle profesorů Jacqueline Desbaratsové a Karla Jacksona z University of California – Berkeley – autorů demografické studie „*Represe ve Vietnamské socialistické republice: popravy a přemístování obyvatel*“ – bylo v průběhu osmi let od skončení války s vysokou pravděpodobností popraveno nejméně 65 000 lidí. Svůj výzkum založili na rozhovorech s vietnamskými uprchlíky ve Spojených státech a Francii a jejich odhad se týkal pouze těch poprav, kterým přihlíželi nějakí svědci. Ostatní úmrtí – na následky hladu a nemocí, sebevražd, „nehod“ v pracovních táborech nebo „záhadná“ zmizení – započítána nejsou. Studie rovněž nezahrnovala tisíce lidí, kteří zemřeli při pokusu o útěk do zahraničí. Například jen v roce 1981 dorazilo do Thajska 452 loděk s více než 15 tisíci vietnamskými uprchlíky, z toho 349 lodí v průměru třikrát přepadli piráti, kteří znásilnili 578 žen, 228 unesli, dalších 881 lidí zemřelo nebo zmizelo. Uprchlíky zpravidla tvořili bývalí vězni a jejich rodinní příslušníci. Podle statistik Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

uteklo z celé Indočíny v letech 1975–1995 na tři miliony lidí.

Další desetitisíce lidí přešly do odboje do džunglí. Podle oficiálních zpráv se hluboko v deltě Mekongu vytvořila tajná organizace až s 350 tisíci členy, která ještě deset let po válce odmítala kapitulaci. Vedle bývalých vojáků se jádrem organizace stali členové a stoupenci náboženských sekt „Hoa Hao“ a „Cao Dai“. Jejich zaníceného antikomunismu využívali i Američané, kteří jim garantovali velkou autonomii, včetně vlastních ozbrojených sil. I po jejich odchodu (1973) patřila delta Mekongu k relativně bezpečným oblastem a poslední částí Vietnamu, kterou komunisté osvobodili. Nabídky představitelů bývalého režimu na pokračování v odboji Washington ihned zamítl.

To, co se na Jihu vytvořilo, nikdy nepředstavovalo pro hanojskou vládu velkou bezpečnostní hrozbu. Politbyro především sužovala tíživá hospodářská situace. Pomoc nabízená spřátelenými zeměmi RVHP nemohla nijak ovlivnit skutečnost, že po třiceti letech válčení byly obě části Vietnamu zcela na dně. V Saigonu se dokonce začalo spekulovat, zda bude unifikace za takových okolností přínosná. Po formální stránce Jižní Vietnam i po své porážce nepřestal existovat a de facto nebyla ani porušena litera Pařížské mírové smlouvy, která bezpodmínečně zavazovala Spojené státy k placení reparací na poválečnou rekonstrukci. K všeobecnému překvapení podala nová saigonská vláda vlastní přihlášku do OSN, nezávisle na Hanoji.

Tvrdý dopad amerického embarga

V naději, že reparace v hodnotě až 3,25 bilionu dolarů není zcela ztracená, dal se premiér Pham Van Dong slyšet, že bude usilovat o normalizaci vztahů se Spojenými státy. Jak se ukázalo, hlavní překážku pro prezidenta Cartera nepředstavovalo nakonec samotné sjednocení, ale rozhodnutí dokončit socialistickou revoluci (tj. především úplné znárodnění soukromého majetku, které bylo v rozporu s programem Fondu národní obnovy). Spojené státy na Vietnamskou socialistickou republiku uvalily obchodní embargo, ke kterému se zbytek nekomunistického světa připojil po vietnamské okupaci Kambodže (prosinec 1978). Zoufalý stav hospodářství nakonec přiměl komunistickou stranu, aby na svém šestém sjezdu (1986) opustila ideu přísně plánovaného hospodářství a oznámila úplné stažení z Kambodže do konce září 1989. O pět let později prezident Clinton ukončil veškeré obchodní bariéry.

Dnes vietnamská ekonomika dosahuje jednoho z nejrychlejších růstů na světě. Vietnam se snaží prezentovat jako „budoucnost Asie“ – školáci se učí anglicky, zahraniční investoři dostávají výhodné pobídky, cestovní kanceláře nabízejí cizincům atraktivní přímořská letoviska apod. Ekonomické rozdíly mezi severní a jižní částí stále existují, objevují se i znepokojivé zprávy o stavu lidských práv. V otázce jednoty země ale vládne naprostá shoda, a to včetně Vietnamců žijících v zahraničí.

Pavel Hlaváček (1980) je studentem posledního ročníku politologie a evropských studií na FF UP v Olomouci.

pavelfromzlin@yahoo.com

Oblíbeným klišé poslední doby je hovořit o krizi transatlantických vztahů. Co je však příčinou tohoto obecného dojmu? Jde o zásadní rozpor ve světónázorech obyvatel obou stran Atlantiku, jak dokazoval ve svém slavném článku Robert Kagan,¹⁾ nebo jde jen o přestřelky politických představitelů, jichž jsme nakonec byli svědky po celou historii Severoatlantické aliance? Existuje ještě „Západ“ v podobě půlstoletí skloňovaného transatlantického partnerství? Tvrdím, že potenciálně ano. Nicméně ve vzájemných vztazích, minimálně v bezpečnostní oblasti, k jedné zásadní změně došlo: Spojené státy změnilly samotnou podstatu svého aliančního chování, a Evropa tak postupně ztratila svůj původně určující vliv na formulaci americké bezpečnostní strategie a potažmo i jejích zahraničněpolitických kroků.

Starý kontinent se pro americké strategie neposunul z centra zájmu, v němž se bezpochyby nacházel po celé období studené války, na periferii pouze v geopolitické rovině. Podstatnější změnu způsobila souhra dvou faktorů: výlučného postavení Spojených států v mezinárodním bezpečnostním systému a představa současného „strategického establishmentu“ o způsobu, jakým je třeba v tomto prostředí prosazovat americké zájmy. Základním znakem této proměny je postupný odklon od trvalých aliancí směrem k budování asymetrických ad hoc partnerství, vedlejším produktem je pak fakt, že Washington již nutně nepotřebuje souhlas evropských spojenců ke svým zahraničněpolitickým aktivitám a že atlantické partnerství, tak jak ho známe, už není relevantní.

Taková podoba Západu (a světa) však není z pohledu Evropy do budoucna žádoucí, protože ve svých důsledcích zpochybňuje půlstoletí budované institucionální a mezinárodněprávní prostředí. Při analýze charakteristik současné americké bezpečnostní strategie však dospějeme k paradoxnímu závěru. Řešení nerovnováhy transatlantické diskuse není třeba hledat ve Washingtonu, ale především v Bruselu.

Americká bezpečnostní strategie pro 21. století:

PAVEL PŘIKRYL

Brusel na konci světa?

Bush (Sr.) a Clinton: vedení světa k neznámému cíli

Období po skončení studené války se kvůli zásadní proměně charakteristiky mezinárodního systému stalo logickým momentem pro přehodnocení bezpečnostní strategie Spojených států. Na rozdíl od konce 40. let, kdy byla formulována *strategie zadržování*, se Spojené státy přizpůsobovaly podmínkám nově vznikajícího prostředí jen velmi pozvolna.²⁾

Hlavním důvodem poněkud vágní strategie 90. let byl fakt, že jejím tvůrcům nebylo příliš jasné, na jaký svět a jaké bezpečnostní hrozby má nová doktrína vlastně reagovat.³⁾ Po počáteční nejistotě, zda lze považovat vítězství ve studené válce za opravdové, převládlo přesvědčení, že při absenci eminentního ohrožení Spojených států nastal čas pro vybrání mírové dividendy. Již prezident Bush (Sr.) snížil výdaje na zbrojení a Clintonovo *it's the economy, stupid* se stalo nejen neoficiálním heslem jeho kampaně, ale i podstatou vlastní politiky doma i v zahraničí. Spojené státy se v průběhu 90. let angažovaly ve světovém dění i vojensky (Bosna, Somálsko, Haiti, Kosovo), nicméně jednalo se vždy spíše o reakci na vnější události a vnitřní politické tlaky, než o působení v rámci obecného doktrinnálního rámce.⁴⁾

Všechny tři americké administrativy 90. let se shodovaly na nutnosti vedoucího postavení Spojených států v novém světovém pořádku. Bush (Sr.) označil Spojené státy za jediný stát na světě, který má „morální přesvědčení a zároveň prostředky pro jeho ochranu“, zatímco Clinton napsal v předmluvě k Národní bezpečnostní strategii z února 1996, že „nikdy nebylo americké vedení tak důležité“.⁵⁾ Ačkoliv se tak neopakovala izolacionistická diskuse z období po skončení druhé světové války, ani jeden z prezidentů nebyl schopen předložit pro

americké vedení světa smysluplný *důvod*.

A tak kombinace nejistoty v otázce, jak má v budoucnu světový bezpečnostní systém vypadat, jaká je role Spojených států v něm a určité setrvačnosti zažitých vztahů, vytvářely z pohledu Evropy dojem pokračujícího partnerství podle zaběhnutých pravidel. Až nová administrativa prezidenta Bushe (Jr.), zejména po „11. září“, strhla Evropanům z očí růžové brýle.

Svět a americká bezpečnostní strategie po „11. září“ 2001

Když nastupoval tým George W. Bushe v lednu roku 2001 do úřadu, existoval uvnitř administrativy v otázce podoby mezinárodního bezpečnostního systému a roli Spojených států v něm určitý rozpor mezi pragmatickým realistickým křídlem (např. Condoleezza Riceová, Colin Powell) a neokonzervativci (např. Paul Wolfowitz, William Kristol, v praktické rovině však také Donald Rumsfeld a Dick Cheney). Oba myšlenkové tábory se shodly na tom podstatném: Spojené státy by měly světový systém *vytvářet*, nikoliv na něj pouze *reagovat*, nicméně odlišovaly se v představě o *cíli a prostředcích* takového snažení.

Realistickou představu o budoucím působení Spojených států ve světě představila Condoleezza Riceová již v období prezidentské kampaně. Ve svém článku ve *Foreign Affairs* kritizuje Clintonův idealistický internacionalismus, který nahrazuje „národní zájem za humanitární zájmy a zájmy mezinárodního společenství“ a přesvědčuje voliče, že „mezinárodní dohody a instituce by neměly být cílem samy o sobě“. Namísto toho nabádá k definici jasného národního zájmu Spojených států a jeho prosazování v typickém realistickém stylu – prostřednictvím „vztahů mezi mocnými státy“ (Evropa, Čína a Indie) a střetem s bezpečnostními hroz-

bami v podobě nepřátelských režimů (Irák, Severní Korea, Írán).⁶⁾ Podobně jako například Richard Haass,⁷⁾ další představitel spíše realistického směru v Bushově administrativě, tedy vidí svět jako tradiční velmocenské soupeření, jehož cílem je rovnováha moci a zachování amerických národních zájmů.

Naproti tomu představa neokonzervativního tábora spočívá v přesvědčení o nutnosti zachování dlouhodobé převahy Spojených států. Tato idea přitom není nijak nová, stejně jako představa o mixu zahraničněpolitických nástrojů k prosazení tohoto cíle. V březnu roku 1992 zveřejnila *New York Times* tajné memorandum Paula Wolfowitze, tehdy náměstka ministra obrany Dicka Cheneyho, jež za hlavní cíl americké bezpečnostní politiky označuje „zabránění vzniku budoucího globálního konkurenta“ zamezením možnosti „dominance v regionu, jehož zdroje by k získání globální moci dostačovaly“, a to včetně Evropy. Za tímto účelem si musejí Spojené státy podle memoranda zachovat vedoucí postavení a přesvědčit potenciální konkurenty, že aspirovat na větší roli je zbytečné.⁸⁾ Ačkoliv hned po úniku interního dokumentu z Pentagonu do tisku vyvolal jeho tón značnou diskusi,⁹⁾ o deset let později byly jeho hlavní ideje vyzvednuty tam, kde je zanechalo vítězství Billa Clintona v prezidentských volbách, a to včetně všech v současnosti diskutovaných aspektů americké zahraniční politiky – unilateralismu, konceptu pre-emptce a pojetí legality intervence.

Ačkoliv počátkem roku 2001 se zdálo, že nová Bushova administrativa bude následovat spíše realistický tábor,¹⁰⁾ jazyček vah se brzy posunul spíše na druhou stranu názorového spektra. Významnou roli v tomto posunu sehrály koordinované teroristické útoky na New York a Washington v září roku 2001. Tento den přitom neznamenal sám o sobě změnu mezinárodního bezpečnostního systému – události spíše podtrhly a zviditelnily transformaci světové politiky, která probíhala již celou dekádu. Významný efekt byl nicméně právě vnitřní – jestřábi v Bushově administrativě využili situace k ospravedlnění změny k mnohem agresivnější zahraniční politice, která má jiný cíl než realistickou rovnováhu moci: zachovat převahu Spojených států, a to za jakoukoli cenu.

Vznikající strategická doktrína tak nese prvky obou myšlenkových táborů Republikánské strany. Klade důraz na partnerství s ostatními hlavními mocnostmi, včetně Evropy, v jakémsi koncertu vel-

mocí, přitom ale trvá na zachování asymetrie těchto vztahů ve prospěch Spojených států. Z představ neokonzervativců navíc strategie vychází méně v deklaratorní rovině než v rovině skutečné aktivní politiky. Není proto bez zajímavosti sledovat v období po 11. září 2001 nejen dokumenty a deklarace k národní bezpečnosti, ale také reálné politické kroky. Irák nám ukázal, že *preemptce*, která byla Bushovou Národní bezpečnostní strategií z roku 2002 povýšena z možnosti na doktrínu, je v reálné politice spíše *preventcí*. A také to, že Rumsfeldovo prohlášení, že „mise musí určovat koalici, nikoliv koalice misi“, ve svém důsledku v podstatě znamená zavržení předpokladu, že multilaterální režimy a světové dohody jsou efektivní cestou k dosažení vlastní bezpečnosti.¹¹⁾

Takové nastavení strategie, zabalené chytře do balíčku globální a časově neomezené „války proti teroru“, umožňuje vybrat si koho, kdy a jak podpořit či zničit a s kým a jak na tom spolupracovat. Je tedy nejlepší cestou k zajištění stanoveného cíle: zachování převahy Spojených států. Je ale také přímou cestou na hřbitov transatlantického partnerství.

Strategie převahy a její obecné limity

Ríkáme-li, že Spojené státy zaujaly *strategii převahy* a že tento fakt má negativní dopad na transatlantické vztahy, zůstává otázkou, zda je to ta nejhorší možná zpráva i pro obecnou světovou bezpečnost. Jednou z nejdiskutovanějších publikací poslední doby v kruzích Státního departmentu a Pentagonu je kniha Thomase Barnetta *The Pentagon's New Map, War and Peace in the Twenty-First Century*.¹²⁾ Ta představuje vizi světa rozděleného na fungující jádro a neintegrovanou periferii, kde Spojené státy hrají dvojí úlohu – „systémového administrátora“ jádra a „Leviathana“ periferie. Za (převážně mocenského) vedení tak Spojené státy zajišťují chod globálního světa, jehož žádoucí konečnou podobou je zapojení všech jeho částí do integrovaného jádra, které bude fungovat podle pravidel stanovených ve Washingtonu. Tak bude podle Barnetta a mnohých současných strategií vypadat „budoucnost, jejíž vytvoření stojí za to“.

Ačkoliv je jasné, že Spojené státy jsou nejdůležitějším aktérem světového systému a jejich export bezpečnosti do zahraničí je nenahraditelnou surovinou, nelze však podle mého názoru takovou představu přijmout zcela. Spojené státy mají

v současnosti jakýsi pocit morální a vojenské nadřazenosti nad světem. Navíc je důležité si uvědomit, že jsou to spíše Evropané, kteří inklinují k legitimaci zahraničněpolitických kroků mezinárodním konsensem, zatímco v americkém pojetí jde spíše o domácí veřejnost, případně ústavnost. Přesto, i když idea integrace světa je správná, nemohou to být pouze Spojené státy, kdo bude stanovovat pravidla pro jádro a určovat, kde má zasáhnout Leviathan.

Strategie převahy narušuje mezinárodněprávní a institucionální systém, který Spojené státy samy budovaly posledních padesát let. Sebelepší záměry a vize nelze v současném světě realizovat bez konsensu mezinárodního společenství. Vojenská síla Leviathana sama o sobě nemá šanci na úspěch, pakliže není součástí i dostatečné využití *soft power* (kombinace kulturně-ideologické přitažlivosti, schopnosti ovlivnit a přesvědčit bez nutnosti donucení silou, ať už vojenskou, nebo ekonomickou), ve které Spojené státy v dnešním světě jedinou supervelmocí nejsou – při současné zahraniční politice ve skutečnosti spíše naopak.¹³⁾

Implikace pro Evropu

Důsledkem *strategie převahy* je fakt, že názory Evropy jako celku jsou při formulaci amerických zahraničněpolitických kroků v porovnání se situací celé druhé poloviny 20. století víceméně na okraji zájmu. Mezi starým kontinentem a druhým břehem Atlantiku probíhá stálá diskuse nad přístupem ke střetu s bezpečnostními hrozbami, nad rolí multilaterální spolupráce při boji s těmito hrozbami i nad postavením nejsilnější světové velmoci v mezinárodním systému obecně. V představě současné administrativy však Spojené státy nemají důvod dělat v rámci transatlantických vztahů více než to, co zajistí zdání pokračujícího partnerství před domácí veřejností.

Jednou z největších slabostí Evropy přitom zůstává, že je z pohledu Spojených států tvořena souborem potenciálních strategických partnerů, z něhož lze jako z krabičky sirek vždy vytáhnout spojení do „aliance pro danou misi“. Pokud chce tedy Evropa ovlivnit to, jakým způsobem bude svět v budoucnosti vypadat a kdo bude stanovovat jeho pravidla, musí částečně přistoupit na americkou hru a posílit sama sebe do role významnějšího hráče.

Zahraničněpolitické počínání Bushovy administrativy mělo doposud na Evropu

spíše odstředivé účinky (v živé paměti máme až emocionální spory ohledně invaze do Iráku) a postoj k povaze atlantické orientace lze obecně považovat za základní dělicí čáru v názorech na budoucnost evropské zahraniční politiky. Pakliže však dokáže Unie postoupit v politické integraci do té míry, aby dokázala formulovat společné zahraničněpolitické priority, způsob jejich prosazování i reakce na vnější podněty, bude pro Spojené státy – a jejich domácí veřejné mínění – neopomenutelným hráčem.

Posílení společné zahraniční a bezpečnostní politiky přitom v žádném případě neznámá, že by se Evropská unie měla stát strategickým *vyzývatelem* Spojených států. Fakt, že Evropa dokáže mluvit jedním hlasem a opřít svůj názor i o schopnosti ho prosadit, z ní tvoří spíše strategického *partnera*, který dokáže prostřednictvím mezinárodního institucionálního a právního systému, ale také účinnou diplomacií směřem k americké veřejnosti a elitám, mnohem lépe ovlivnit zahraniční politiku Spojených států, a tím i světové dění. Evropa by měla trvat na zavedeném mezinárodním řádu, a pokud dokáže jednat společně, bude tato snaha mnohem účinnější.

○

Pavel Příkryl (1978) působí jako Fulbright Visiting Scholar na George Washington University.

pavel@humus.cz

¹⁾ Kagan, Robert, *Power and Weakness*, Policy Review No. 113, 2002, také monografie Kagan, Robert, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Vintage-books, 2004.

²⁾ Řada současných pozorovatelů dokonce tvrdí, že všeobjímající strategický koncept zatím žádná administrativní za období 15 let od pádu železné opony nepředložila. Rozhovory autora, Washington DC, leden 2006.

³⁾ „Čelíme strategické transformaci, která se zrodila z úspěchu naší poválečné politiky. Avšak taková zásadní politická změna bude pravděpodobně bouřlivá. Mohou zde být neúspěchy a nové zdroje nestability,“ píše se v Národní bezpečnostní strategii z roku 1990. Viz Národní bezpečnostní strategie Spojených států, The White House, březen 1990, str. 5.

⁴⁾ Zde více např. ve Western, Jon, *Selling Intervention and War: the presidency, the media, and the American public*, Johns Hopkins University Press 2005, str. 133–174.

⁵⁾ Národní bezpečnostní strategie Spojených států, The White House, únor 1996, resp. prezident G. W. Bush, Projev o stavu Unie, 1991.

⁶⁾ Rice, Condoleezza, *Promoting the National Interest*, Foreign Affairs, leden/únor 2000, str. 45–62.

⁷⁾ Viz Haass, Richard, *The Reluctant Sheriff The United States After the Cold War*, A Council of International Relations Book 1997, str. 49–74.

⁸⁾ *Excerpts From Pentagon's Plan: 'Prevent Re-Emergence of a New Rival'*, The New York Times, 8. března 1992, str. 14.

⁹⁾ Demokratický senátor Joseph R. Biden Jr. poukazoval na důraz dokumentu na unilateralistickou politiku. Ideu označil za „doslova Pax

Americana... Nebude to fungovat. Můžete být světovou supervelmocí, ale stejně nemusíte zajistit světový mír.“, The Washington Post, *Keeping the U. S. First*, 11. března 1992.

¹⁰⁾ Ve své první zahraničněpolitické řeči prohlásil kandidát Bush, že „prezident musí být bystrý realista“. Viz Lemann, Nicholas, *The Next World Order*, The New Yorker, 1. dubna 2002.

¹¹⁾ Národní bezpečnostní strategie USA, září 2002, a Rumsfeld, Donald H., *Transforming the*

Military, Foreign Affairs, květen/červen 2002.

¹²⁾ Barnett, Thomas P. M., *The Pentagon's New Map, War and Peace in the Twenty-First Century*, Berkley Books, New York 2004.

¹³⁾ K tomuto např. Nye, Joseph S. Jr., *The Decline of America's Soft Power*, Foreign Affairs, květen/červen 2004, nebo hlouběji Joseph S. Nye Jr., *The paradox of American power: why the world's only superpower can't go it alone*, Oxford University Press, 2003.

RECENZE

Čeká nás 4. světová válka?

Čeká nás 4. světová válka? Pascal Boniface: Vers la 4. eme guerre mondiale, 172 stran. Armand Colin, Paris 2005. ISBN 2-200-26909-9.

Na konci roku 2005 vydal ředitel pařížského Ústavu mezinárodních strategických vztahů (IRIS) pozoruhodnou publikaci věnovanou problematice současného terorismu. V první kapitole autor připomíná, že po zániku sovětské hrozby začaly Spojené státy usilovně hledat novou hrozbu, proti které by mohly vymezovat svou strategii. Uvolněné místo nakonec zaujal „islámský fundamentalismus a terorismus“. Zároveň s tím přišla teorie střetu civilizací, která je podle něho mylná, protože vede k fatalismu a k determinismu, k sebenaplňujícím se proctvím. Pascal Boniface se naopak domnívá, že je možné se hrozbě střetu civilizací vyhnout.

Ve druhé kapitole autor pojednává o izraelsko-palestinském konfliktu, kde se podle něho v mnohém rozhoduje o tom, zda dojde či nedojde k velkému střetu tří významných civilizací: západní, islámské a židovské.¹⁾ Je to oblast, kde se na několika desítkách čtverečních kilometrů může rozhodovat o dalších osudech celého lidstva. Západ, a zejména pak USA musí podle autora skoncovat s politikou dvojího metru, kdy se na jedné straně až dojemně zastávají muslimů v Kosovu, aby byly o to lhostejnější, či dokonce cyničtější v případě muslimů v Palestině a na okupovaných územích.

Ve třetí kapitole autor připomíná roky 1947, resp. 1967, kdy Izrael dvakrát rozšířil zábor původně palestinských území. Postupoval přitom v rozporu se 4. Ženevskou

konvencí z roku 1949, která zakazuje, aby „okupační mocnost přesouvala část svého obyvatelstva na území, kterých se zmocnila“. V tom spatřuje jeden ze základních důvodů, proč Izrael, jinak jediný stát světa vytvořený na základě rozhodnutí OSN, se právě na půdě světové organizace dostává do stále větší izolace. Autor to dokládá skutečností, že například na 59. Valném shromáždění OSN v září 2004 se 72 z celkového počtu 186 vystupujících šéfů států a vlád vyjádřilo kriticky na adresu izraelského chování vůči Palestincům. Byli mezi nimi i politici z tzv. umírněných islámských zemí, které jsou strategickými spojenci Západu – například pákistánský prezident Pervez Mušaraf.

Ve čtvrté kapitole autor připomíná, že kritické výhrady na adresu izraelské politiky vůči Palestincům zaznívají téměř v celém světě – ve Francii,²⁾ v Belgii, ve Velké Británii, v JAR, v Brazílii, ale také ve Spojených státech. Autor se pak podrobně zastavuje u stanovisek známých amerických činitelů, jimiž jsou James Carter, Kenneth Roth, Zbigniew Brzezinski, Richard Clarke, Thomas Friedman a Pat Buchanan. Ti všichni kritizují bezvýhradnou podporu, jíž se Izrael těší ze strany Spojených států.

V páté kapitole Boniface připomíná izraelskou politiku jednotlivých amerických prezidentů. Truman podle něho vycházel z vlivu židovských voličů v USA. Eisenhower původně nechtěl dopustit, aby se o americké politice rozhodovalo v Jeruzalémě, ale nakonec se k Izraeli přiklonil proto, že jeho největším nepřítelem se stal egyptský prezident Násir, jehož podporovala Moskva. Kennedy rozšířil vojenskou po-

moc Izraeli, domnívaje se, že touto cestou si pojistí vliv USA na izraelskou politiku. Za Johnsona Spojené státy podpořily Izrael ve válce 1967, protože touto cestou chtěly omezit vliv SSSR na Blízkém východě, odstranit nepřátelské arabské režimy a dosáhnout příznivější podmínky pro svého strategického spojence. U Cartera oceňuje snahu přimět Izrael k určitým ústupkům a diplomatický úspěch v Camp Davidu v roce 1978. Reagan jako první z amerických prezidentů otevřeně vyhlásil, že Izrael na Blízkém východě působí jako společný trumf celého Západu. G. H. Bush poznal svou izolovanost poté, co proti němu začali bojovat proizraelské lobbistické skupiny. Clinton se snažil dosáhnout uzavření míru, ale nakonec neuspěl, když Arafat nepřijal odvážné Barakovy návrhy. U Bushe jr. autor připomíná, že nejprve se od izraelsko-palestinského konfliktu distancoval, ale po 11. září 2001 navázal nadstandardní vztahy s nastoupivším izraelským premiérem Šaronem, aby nakonec podpořil všechny jeho akce, třebaže byly konfrontační a brutální. Šaron tak mohl prohlásit, že Izrael má svého bin Ládina a že jím je Arafat.

Na konci páté kapitoly autor uvádí hlavní důvody bezvýhradné americké podpory Státu Izrael. Na prvním místě to je vliv židovského voličstva v USA – jeho rozhnívání znamenalo konec kariéry pro řadu amerických politiků.³⁾ Boniface zevrubně rozebírá vliv a metody American Israeli Public Affairs Committee. Další důvody amerického přístupu k Izraeli uvádí autor v následujícím pořadí: „pocit kolektivní viny v době holocaustu, Izrael je považován za jedinou skutečnou demokracii na Blízkém východě, náboženské ztotožnění a sdílení stejných hodnot, oba národy se považují za vyvolené, misionářské a průkopnické a neznají reality arabského a palestinského světa“.⁴⁾

Následující šestá kapitola je nejrozsáhlejší a vlastně nosnou částí Bonifacovy knihy. Autor ji nazval „Válka proti terorismu jako boj na věčné časy?“ V jejím úvodu zdůrazňuje, že terorismus hraje na úplně ji-

né frontě, než na jaké se odehrávala studená válka na mezistátní úrovni. Navazuje polemikou s těmi teoretiky, kteří odmítají jakoukoli snahu o pochopení motivace terorismu, protože by to podle nich znamenalo ospravedlňovat neospravedlnitelné. Podle Boniface to je ale první krok na cestě čistě vojenského pojetí boje proti terorismu, které by mělo skončit naprostým vojenským vítězstvím. Autor recenzované publikace varuje, že takový přístup často vede k nerozlišenému zabíjení nejen skutečných teroristů, ale také zcela nevinných lidí. „Morální odsuzování terorismu znemožňuje pochopit jeho příčiny a nakonec jej posiluje, místo aby proti němu účinně bojovalo.“⁵⁾

V další části autor píše, že Bushova strategická orientace na „war on terror“ by tak mohla vyústit ve 4. světovou válku (tou třetí byla válka studená), což by znamenalo trvalý válečný stav v celosvětovém měřítku, takže po Afghánistánu a Iráku by následovaly další válečné operace. Takový postup ale teroristům více nahrává, než škodí. Může být vysvětlován jako globalizace izraelsko-palestinského konfliktu, což teroristům umožňuje, aby nadále zneužívali pocitů křivdy k náboru do svých řad. Autor zdůrazňuje, že mnohem účinnější by byl důraz na politický boj proti terorismu, na jehož počátku Západ musí skončit se svou cynickou a pokryteckou politikou dvou rozdílných metrů.⁶⁾

V sedmé kapitole se autor zabývá vztahy mezi Spojenými státy a arabským světem. Připomíná dvě základní hypotézy – podle první šly USA do Iráku především proto, aby pomohly Izraeli, druhá říká, že Izrael nemá s touto válkou nic společného. Boniface vyjadřuje přesvědčení, že ani jednu z nich nelze absolutizovat, ale dochází k závěru, že „Američané nevěděli, jak dál v izraelsko-palestinské otázce, a proto se této překážce vyhnuli a šli oklikou přes Irák. Ale problémy, se kterými se tam setkali, nakonec učinily izraelsko-palestinský problém ještě složitějším a nejistějším.“⁷⁾ V osmé kapitole dochází autor k závěru, že západní svět, a zejména pak Evropané, by se neměli nechat vtáhnout do nebezpečné spirály násilí a do irácké války, kterou nerozpoutali.

V deváté kapitole autor zdůrazňuje, že Evropská unie by se neměla nechat vytlačit na okraj a měla by usilovat o stále větší vliv na vývoj izraelsko-palestinského konfliktu. Oceňuje rozhodnutí Evropského parlamentu z roku 1992, který vyzval Izrael, aby respektoval rezoluce Rady bezpečnosti OSN. Připomíná také eurobarometr z listopadu 2003, který ukázal, že 59 procent dotázaných považuje právě Izrael za největší hrozbu pro světový mír, přičemž Irák, Írán, KLDK a další státy se umístily až za ním.⁸⁾ V závěrečné ka-

pitole autor píše, že izraelská společnost není tak jednotná, jak se zdá. Jsou v ní síly, které odmítají okupaci a dožadují se spravedlivého řešení palestinského problému. Kapitulu uzavírá výzvou k podpoře mírových sil v Izraeli.

V závěru své knihy Pascal Boniface nastiňuje tři možné scénáře dalšího vývoje. První z nich nazývá neporazitelnost a beztrestnost – „silná a autistická moc ve Washingtonu, opírá svou vlastní silou, zakonzervuje izraelskou vládu v přesvědčení, že ... je možné vůči Palestincům trvale uplatňovat stejný politický kurs.“⁹⁾ Autor sám to považuje za „gigantický omyl a strategickou zaslepenost“ vycházející z domněnky, že převaha v regionálním poměru sil a bezvýhradná americká podpora na globální úrovni dávají Izraeli možnost, aby si dělal, co se mu líbí. To ale podle autora roztočí nekonečnou spirálu vzájemného násilí – bezmocní Palestinci budou nadále páchat sebevražedné atentáty, po nichž budou následovat odvetné represálie a další vojenské okupace, jež ještě víc prohloubí pocity beznaděje, od kterých je jen malý kousek k dalším atentátům.

Druhému možnému scénáři autor dává název „vysněný“. Všechny arabské státy by uznaly Izrael, Palestinci by měli svůj stát v hranicích z roku 1967, židovské čtvrti v Jeruzalémě by připadly Izraeli a arabské zase Palestíně, dílčí úpravy by se prováděly cestou vzájemných kompenzací. Kombinovala by se přitom vzájemná dohoda obou stran se zárukami mezinárodního společenství.

Třetí scénář označuje autor jako pesimistický. Izraelské stažení z pásma by bylo pouze zastíracím manévrem k získání času pro pokračování v tom, že Izrael a USA by Palestince a celý svět nadále stavěly před hotové věci. Usilovaly by, aby část Palestinců rezignovaně odešla do ciziny, zatímco ti zbývající by se smířili s tím, že jejich stát by zůstal omezen výlučně na Gazu a část Palestiny. Autor se obává, že tento scénář by nahrál bin Ládínovi a jeho pomahačům, aby dále burcovali k nesmiřitelnému boji proti okupaci, aroganci a beztrestnosti. Pokud by pak ještě přišla snaha USA „vyvézt demokracii do Íránu, byla by to cesta do pekel, cesta k vleklé čtvrté světové válce“. Sou-

částí Bonifacovy knihy je také šestistránkový přehled devětatřiceti případů vztahujících se k izraelsko-palestinskému konfliktu, kdy Spojené státy při schvalování rezolucí Rady bezpečnosti OSN uplatnily právo veta.

Bonifacova publikace má, stejně jako každá jiná, i své slabiny. Je to především poměrně skromná pramenná základna a také značně polemické zaměření. Na škodu tak renomovaného autora jsou věty typu: „popírat, že do Iráku se šlo také kvůli izraelským zájmům, znamená být naivní nebo zaslepený“.¹⁰⁾ I přes tyto dílčí nedostatky lze tuto knihu doporučit každému, kdo se zabývá problematikou terorismu v dnešním světě.

Jan Eichler

Jan Eichler (1952) je výzkumným pracovníkem Ústavu mezinárodních vztahů.

eichler@iir.cz

¹⁾ Ta je podle P. Boniface součástí civilizace západní, ale zároveň s tím představuje samostatný civilizační okruh s velkým vlivem na světovou politiku.

²⁾ Při hodnocení své vlastní země autor zdůrazňuje, že kritika vůči Izraeli se datuje již od roku 1967, kdy tehdejší prezident de Gaulle vyjádřil zásadní nesouhlas s obsazením palestinských území, a předpověděl, že to bude mít těžké a dlouhodobé následky. Pascal Boniface to uvádí jako odpověď na hlasy, podle kterých je francouzský přístup k této otázce diktován početným elektorátem islámského původu a rostoucími cenami ropy na světových trzích. V roce 1967 však ani jedna z těchto skutečností nehrála důležitou roli.

³⁾ Charles Percy ztratil senátorské křeslo proto, že na počátku 80. let podporoval prodej letounů AWACS do Saúdské Arábie, Paul Findley neobhájil své místo v Kongresu proto, že se v roce 1980 setkal s Arafatem, G. H. Bush nebyl v roce 1992 znovu zvolen prezidentem, protože trval na tom, aby americká pomoc nebyla využívána na financování izraelských osad na okupovaných územích.

⁴⁾ Pascal Boniface: *Vers la 4. eme guerre mondiale*. Armand Colin, Paris, s. 83.

⁵⁾ Tamtéž, s. 102.

⁶⁾ Má na mysli především to, jak USA přivírají oči nad izraelskou zvlášť a bojkotem rezolucí OSN, jak se na jedné straně zastávají muslimských Čechů, ale zároveň s tím jsou velice přehlíživé k utrpení Palestinců.

⁷⁾ Pascal Boniface: *Vers la 4. eme guerre mondiale*. Armand Colin, Paris, s. 120.

⁸⁾ Po protestech izraelského velvyslanectví při EU však bylo uvedeno, že „tento dokument neodráží stanoviska Evropské komise“.

⁹⁾ Pascal Boniface: *Vers la 4. eme guerre mondiale*. Armand Colin, Paris, s. 157.

¹⁰⁾ Tamtéž, s. 115.

